

O P E N B A A R R A P P O R T

Rapportnr.: 97/480*

4 november 1997

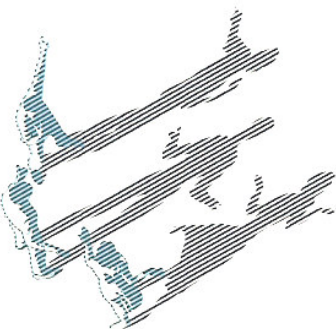
Verzoekschrift van

de heer en mevrouw V. te 's-Hertogenbosch, ingediend door mr.
M.J.P.M. van de Westerlo, advocaat te Helmond,

met een klacht over gedragingen van:

medewerkers en onderdelen van de Defensie-organisatie

Bestuursorgaan: de Minister van Defensie.

O P E N B A A R R A P P O R T

Verzoekschrift van

**de heer en mevrouw V. te 's-Hertogenbosch, ingediend door mr. M.J.P.M.
van de Westerlo, advocaat te Helmond,**

met een klacht over gedragingen van:

medewerkers en onderdelen van de Defensie-organisatie

Bestuursorgaan: **de Minister van Defensie.**

<u>INHOUDSOPGAVE</u>	<u>Bladzijde</u>
KLACHT	7
ACHTERGROND	8
REIKWIJDTE ONDERZOEK	8
ANDERE ONDERZOEKEN MET BETREKKING TOT DE HERCULES-RAMP	8
DE TWEEDE KAMER	9
ONDERZOEK	10
BEVINDINGEN	11
<u>I. Inleiding</u>	11
<u>II. De tien klachtonderdelen</u>	13
1. De informatieverstrekking over de identificatie van de zoon van verzoekers	13
1.1. Feiten	13
1.2. Standpunt van verzoekers	15
1.3. Standpunt van de Minister	15
1.4. Verklaringen van de betrokken maatschappelijk werkers van de MDD	19
1.5. Informatie van de Chef Staf van het RMC Zuid	21
1.6. Verklaring van de betrokken officier van justitie	21
1.7. Onderzoek van de Inspectie Brandweezorg en Rampenbestrijding	22
1.8. Informatie aan de Tweede Kamer	25
1.9. Reactie van verzoekers	26
1.10. Nadere informatie van de Minister	27
1.11. Informatie van andere nabestaanden	28
2. De informatieverstrekking over de doodsoorzaak	29
2.1. Feiten	29
2.2. Standpunt van verzoekers	30
2.3. Standpunt van de Minister	31
2.4. Verklaringen van de betrokken maatschappelijk werkers van de MDD	34
2.5. Verklaringen van de betrokken officieren van justitie	35
2.6. Informatie van de gemeentelijk lijkschouwer	37
2.7. Reactie van verzoekers	40
2.8. Informatie van andere nabestaanden	41

3. De mededelingen inzake het gesloten moeten blijven van de kisten	42
3.1. Feiten	42
3.2. Standpunt van verzoekers	43
3.3. Standpunt van de Minister	44
3.4. Informatie van de Chef Staf van het RMC Zuid	45
3.5. Verklaringen van de betrokken maatschappelijk werkers van de MDD	46
3.6. Verklaring van de betrokken officier van justitie	47
3.7. Verklaring van de gemeentelijk lijkschouwer	47
3.8. Verklaring van de betrokken uitvaartverzorger	47
3.9. Onderzoek van de Inspectie Brandweezorg en Rampenbestrijding	48
3.10. Reactie van verzoekers	49
3.11. Informatie van andere nabestaanden	50
4. De bijstand door maatschappelijk werkers van de MDD	51
4.1. Feiten	51
4.2. Standpunt van verzoekers	52
4.3. Standpunt van de Minister	53
4.4. Verklaringen van de betrokken maatschappelijk werkers van de MDD	54
4.5. Informatie aan de Tweede Kamer	59
4.6. Reactie van verzoekers	60
4.7. Nadere informatie van de Minister	62
4.8. Informatie van andere nabestaanden	63
5. De behandeling van de persoonlijke eigendommen van de zoon van verzoekers	65
5.1. Feiten	65
5.2. Standpunt van verzoekers	67
5.3. Standpunt van de Minister	68
5.4. Informatie van de betrokken stafmedewerker van het RMC Zuid	72
5.5. Verklaringen van de betrokken maatschappelijk werkers van de MDD	78
5.6. Reactie van verzoekers	79
5.7. Nadere informatie van de Minister	81
5.8. Informatie van andere nabestaanden	82
6. De wijze waarop de fotorolletjes van de slachtoffers zijn verzameld	83
6.1. Feiten	83
6.2. Standpunt van verzoekers	84
6.3. Standpunt van de Minister	85
6.4. Verklaring van de betrokken officier van justitie	86
6.5. Nadere informatie van de Minister	86
6.6. Reactie van verzoekers	87
6.7. Informatie van andere nabestaanden	87

7. Het zonder toestemming ontwikkelen van de verzamelde fotorolletjes	88
7.1. Feiten	88
7.2. Standpunt van verzoekers	88
7.3. Standpunt van de Minister	88
7.4. Verklaring van de betrokken officier van justitie	88
7.5. Informatie van de betrokken maatschappelijk werkers van de MDD	88
7.6. Reactie van verzoekers	89
7.7. Informatie van andere nabestaanden	89
8. De behandeling van de foto-opnamen van de begrafenis-ceremonie van de zoon van verzoekers	90
8.1. Feiten	90
8.2. Standpunt van verzoekers	91
8.3. Standpunt van de Minister	91
8.4. Verklaringen van de betrokken maatschappelijk werkers van de MDD	94
8.5. Reactie van verzoekers	94
8.6. Informatie van andere nabestaanden	95
9. De behandeling van de informatie die verzoekers ten behoeve van het herdenkingsboek hebben verstrekt	96
9.1. Feiten	96
9.2. Standpunt van verzoekers	99
9.3. Standpunt van de Minister	100
9.4. Reactie van verzoekers	101
9.5. Nadere informatie van de Minister	104
9.6. Informatie van andere nabestaanden	106
10. De schade-afwikkeling	107
10.1. Feiten	107
10.2. Standpunt van verzoekers	109
10.3. Standpunt van de Minister	109
10.4. Verklaringen van de betrokken maatschappelijk werkers van de MDD	110
10.5. Informatie aan de Tweede Kamer	111
10.6. Reactie van verzoekers	112
10.7. Nadere informatie van de Minister	114
10.8. Nadere reactie van verzoekers	115
10.9. Informatie van andere nabestaanden	115
<u>III. Aanvullende informatie</u>	117

BEOORDELING	119
<u>I. Inleiding</u>	119
<u>II. De tien klachtonderdelen</u>	120
1. De informatieverstrekking over de identificatie van de zoon van verzoekers	120
2. De informatieverstrekking over de doodsoorzaak	123
3. De mededelingen inzake het gesloten moeten blijven van de kisten	125
4. De bijstand door maatschappelijk werkers van de MDD	127
5. De behandeling van de persoonlijke eigendommen van de zoon van verzoekers	130
6. De wijze waarop de fotorolletjes van de slachtoffers zijn verzameld	132
7. Het zonder toestemming ontwikkelen van de verzamelde fotorolletjes	134
8. De behandeling van de foto-opnamen van de begrafenis-ceremonie van de zoon van verzoekers	136
9. De behandeling van de informatie die verzoekers ten behoeve van het herdenkingsboek hebben verstrekt	137
10. De schade-afwikkeling	139
<u>III. Slotopmerkingen</u>	142
1. De communicatie binnen de Defensie-organisatie	142
2. De beslissingen die binnen de Defensie-organisatie zijn genomen	143
CONCLUSIE	144
AANBEVELING	145

Bijlage 1	146
ACHTERGROND	
1. Algemeen militair ambtenarenreglement	146
2. Regeling aanspraken bij overlijden militaire ambtenaren	146
3. Reglement inwendige dienst Koninklijke Landmacht	147
4. Handleiding "Zorg voor nabestaanden"	147
5. Wet op de lijkbezorging	148
Bijlage 2	150
<u>Verklaring van familie A</u>	
Bijlage 3	155
<u>Verklaring van familie B</u>	
Bijlage 4	159
<u>Verklaring van mevrouw C</u>	
Bijlage 5	163
<u>Verklaring van familie D</u>	

Deze pagina laten zitten!!!!

KLACHT

Op 9 januari 1997 ontving de Nationale ombudsman een verzoekschrift van de heer en mevrouw V. te 's-Hertogenbosch, ingediend door mr. M.J.P.M. van de Westerlo, advocaat te Helmond, met een klacht over gedragingen van - medewerkers en onderdelen van - de Defensie- organisatie. Naar deze gedragingen, die worden aangemerkt als gedragingen van de Minister van Defensie, werd een onderzoek ingesteld.

Op grond van de namens verzoekers verstrekte gegevens werd de klacht als volgt geformuleerd:

Verzoekers klagen over de wijze waarop het Ministerie van Defensie zich tegenover hen heeft gedragen na het verongelukken van hun zoon - die lid was van het Fanfarekorps van de Koninklijke Landmacht - bij het ongeval met het Belgische Hercules- vliegtuig op vliegveld Welschap te Eindhoven op 15 juli 1996. In het bijzonder klagen verzoekers over:

1. de wijze en het tijdstip waarop het Ministerie van Defensie hen heeft geïnformeerd over de identificatie van de slachtoffers van het vliegtuigongeval;
2. de gebrekkige tussentijdse informatieverstrekking aan hen door het Ministerie van Defensie, in het bijzonder omtrent de doodsoorzaak van hun zoon;
3. de mededeling van de zijde van het Ministerie van Defensie dat de kisten met de slachtoffers van het ongeval gesloten moesten blijven;
4. de wijze waarop maatschappelijk werkers van het Ministerie van Defensie hen in hun rouwproces hebben bijgestaan in de verwerking;
5. de wijze waarop het Ministerie van Defensie is omgegaan met de persoonlijke eigendommen van hun zoon;
6. de wijze waarop fotorolletjes van de slachtoffers door het Ministerie van Defensie zijn verzameld, waardoor het achteraf niet meer mogelijk was om vast te stellen welke rolletjes van wie afkomstig waren;
7. privacy-schending door het Ministerie van Defensie doordat dit Ministerie zonder toestemming van de nabestaanden - onder wie verzoekers - is overgegaan tot het ontwikkelen van de verzamelde fotorolletjes;
8. de wijze waarop het Ministerie van Defensie is omgegaan met de foto-opnamen die een beroepsfotograaf had gemaakt van de begrafenisceremonie van hun zoon;
9. de wijze waarop het Regionaal Militair Commando Zuid (RMC Zuid) gebruik heeft gemaakt van de informatie die verzoekers, ten behoeve van een door het RMC Zuid te vervaardigen herdenkingsboek, hebben verstrekt over hun zoon;
10. het niet nakomen van toezeggingen van en namens de Minister van Defensie over een ruimhartige schade-afwikkeling.

ACHTERGROND

Zie Bijlage 1.

REIKWIJDTE ONDERZOEK

De reikwijdte van dit onderzoek is bepaald door de klachtformulering, zoals die is opgenomen onder **KLACHT**. Het onderzoek van de Nationale ombudsman heeft derhalve geen betrekking op de oorzaken van het ongeval of op de primaire hulpverlening.

ANDERE ONDERZOEKEN MET BETREKKING TOT DE HERCULES-RAMP

Verschillende instanties, zoals de gemeente Eindhoven, een gezamenlijke onderzoekscommissie van het Belgische Ministerie van Landverdediging en het Nederlandse Ministerie van Defensie, de Inspectie Brandweezorg en Rampenbestrijding van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en het Crisis Onderzoek Team van de Erasmus Universiteit Rotterdam en de Rijksuniversiteit Leiden, publiceerden in 1996 rapporten met betrekking tot de oorzaak van het ongeval met het Belgische Hercules-vliegtuig in Eindhoven, op maandag 15 juli 1996, en met betrekking tot de primaire hulpverlening.

In opdracht van de Directeur Personeel van de Koninklijke Luchtmacht werd onder meer de gang van zaken rond de berichtgeving aan en de begeleiding van de nabestaanden intern geëvalueerd. Deze evaluatie betrof de periode vanaf het moment dat het Hercules-toestel verongelukte tot aan woensdag 17 juli 1996, 14.00 uur. Als resultaat van dit onderzoek werd op 27 september 1996 het "Rapport inzake het evaluatie-onderzoek met betrekking tot de opvang van en nazorg met betrekking tot de relaties van de slachtoffers van het ongeval met de Hercules C-130 op 15 juli 1996" vastgesteld. Dit rapport werd door het Ministerie van Defensie vertrouwelijk aangeboden aan de onderzoekers van de Inspectie Brandweezorg en Rampenbestrijding van het Ministerie van Binnenlandse Zaken, in verband met een vervolgonderzoek van deze inspectie.

In de maanden februari en maart 1997 brachten de Koninklijke Luchtmacht, de Raad van Advies inzake Luchtvaartongevallen bij Defensie, alsmede de Inspectie voor de Gezondheidszorg van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport onderzoeksrapporten uit. Deze rapporten hadden voornamelijk betrekking op de oorzaken en de toedracht van het ongeval, en op de primaire hulpverlening.

De Inspectie Brandweezorg en Rampenbestrijding van het Ministerie van Binnenlandse Zaken kwam in april 1997 met het eindrapport van haar "Onderzoek naar de alarmering en de hulpverlening door zowel civiele als militaire instanties". In dit eindrapport ging de Inspectie Brandweezorg en Rampenbestrijding ook in op de opvang van de verwanten van de slachtoffers van de ramp met het Hercules- toestel, en op de informatieverstrekking aan deze verwanten. Bij de totstandkoming van dit eindrapport werd onder meer gebruik gemaakt van het

hiervoor bedoelde interne evaluatierapport van de Koninklijke Luchtmacht van 27 september 1996. Voor zover passages uit het eindrapport van de Inspectie Brandweezorg en Rampenbestrijding relevant zijn voor de klacht van verzoekers, zijn deze opgenomen onder de desbetreffende, per klachtonderdeel uitgesplitste, bevindingen. Overigens besloot het openbaar ministerie in september 1997 om een gerechtelijk vooronderzoek in te stellen naar de primaire hulpverlening na het neerstorten van het vliegtuig.

DE TWEEDE KAMER

Bij brief van 22 juli 1996 van de Staatssecretaris van Defensie en bij brieven van 3 oktober 1996 van de Minister en de Staatssecretaris van Defensie respectievelijk de Minister van Binnenlandse Zaken werd de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal geïnformeerd over onder meer de onderzoeken naar de toedracht van de vliegramp en de hulp aan nabestaanden.

Op 17 oktober 1996 voerden de vaste Commissies voor Defensie en voor Binnenlandse Zaken overleg met deze bewindslieden over de vliegramp. Genoemde commissies brachten op 21 november 1996 een beknopt schriftelijk verslag uit van dit overleg.

Bij brief van 17 april 1997 informeerde de Minister van Binnenlandse Zaken, op basis van de inmiddels uitgebrachte rapporten (zie **ANDERE ONDERZOEKEN MET BETREKKING TOT DE HERCULES-RAMP**), de Tweede Kamer der Staten-Generaal nader over een aantal aspecten van de ramp.

Deze brief gaf de vaste Commissies voor Binnenlandse Zaken en voor Defensie aanleiding de regering een aantal vragen te stellen.

Mede namens de Ministers van Defensie, van Justitie en van Volksgezondheid, Welzijn en Sport beantwoordde de Minister van Binnenlandse Zaken deze vragen bij brief van 2 juni 1997.

Voor zover de desbetreffende vragen en antwoorden relevant zijn voor het onderzoek van de Nationale ombudsman, zijn deze weergegeven onder de **BEVINDINGEN**.

Overigens besloot de Tweede Kamer in juni 1997 om, ondanks daartoe strekkende verzoeken van de zijde van nabestaanden, niet een parlementair onderzoek in te stellen met betrekking tot de Hercules-ramp. Een aantal nabestaanden, verenigd in de Stichting Herculesramp 1996, nam daarop het initiatief tot de instelling van een eigen onderzoekscommissie, waarin naast bestuursleden van de stichting ook een aantal externe deskundigen zitting heeft.

ONDERZOEK

In het kader van het onderzoek werd de Minister van Defensie verzocht op de klacht te reageren en een afschrift toe te sturen van de stukken die op de klacht betrekking hebben. Met vijf betrokken ambtenaren van het Ministerie van Defensie is een gesprek gevoerd. Voorts werd gesproken met een vertegenwoordiger van DELA uitvaartverzorging, twee betrokken officieren van justitie, alsmede de betrokken gemeentelijk lijkschouwer. Tijdens het onderzoek kregen verzoekers en de Minister van Defensie de gelegenheid op de door ieder van hen verstrekte inlichtingen en op de verslagen van de bedoelde gesprekken te reageren.

Bij hun verzoekschrift verstrekten verzoekers een lijst met namen van nabestaanden van acht andere slachtoffers van de ramp. Volgens verzoekers hadden deze nabestaanden soortgelijke ervaringen als zijzelf, voor zover het betreft de nazorg door het Ministerie van Defensie. De nabestaanden van vijf van deze slachtoffers hadden aan verzoekers laten weten bereid te zijn in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman eventueel nadere informatie te verstrekken. Ten einde de klacht van verzoekers in een breder kader te kunnen plaatsen, voerden medewerkers van het Bureau Nationale ombudsman in september 1997 gesprekken met de nabestaanden van vier van die slachtoffers. De vijfde familie liet weten geen informatie te willen verstrekken omdat op dat moment de communicatie met het Ministerie van Defensie eindelijk goed liep.

De verslagen van de gesprekken met de nabestaanden werden ter kennisneming aan de Minister en aan verzoekers gestuurd.

Het resultaat van het onderzoek werd als verslag van bevindingen gestuurd aan betrokkenen. De reacties van verzoekers, van de Minister, alsmede van de betrokken gemeentelijk lijkschouwer gaven aanleiding het verslag op enkele punten aan te passen.

BEVINDINGEN

De bevindingen van het onderzoek luiden als volgt.

I. Inleiding

1. Op maandag 15 juli 1996 verongelukte tijdens de landing omstreeks 18.03 uur op de vliegbasis Eindhoven een Hercules C-130 van de Belgische Luchtmacht. Dit toestel was ongeveer twee uur daarvoor op weg naar Nederland vertrokken vanuit Italië. Naast de vier Belgische bemanningsleden waren er 37 passagiers aan boord. De meesten van hen waren lid van het Fanfarekorps van de Koninklijke Landmacht. De vier bemanningsleden en 28 passagiers kwamen kort na het neerstorten van het vliegtuig om. De zoon van verzoekers was een van hen. De overige negen inzittenden raakten zwaargewond; twee van hen overleden zes dagen na de ramp. Zeven inzittenden van het toestel overleefden het ongeval.

2. In de loop van de avond van het ongeval begon het Rampen Identificatie Team (RIT), dat valt onder de verantwoordelijkheid van de Minister van Justitie, met werkzaamheden ter identificatie van de slachtoffers. Het RIT rondde zijn feitelijke identificatie-werkzaamheden in de avond van 16 juli 1996 af.

Nadat op 17 juli 1996 een herdenkingsdienst voor alle slachtoffers was gehouden, werden de lichamen van de omgekomenen vrijgegeven aan hun nabestaanden. De crematie- en begrafenisplechtigheden vonden vervolgens in besloten kring plaats.

Tot en met de herdenkingsdienst op 17 juli 1996 werd de berichtgeving aan en de begeleiding van de nabestaanden gecoördineerd door de Koninklijke Luchtmacht.

Na deze dienst werd de verantwoordelijkheid voor de opvang en nazorg overgenomen door de Koninklijke Landmacht, meer in het bijzonder door het Regionaal Militair Commando-Zuid te Vught (RMC Zuid).

De directe contacten tussen het Ministerie van Defensie en de nabestaanden verliepen voornamelijk via maatschappelijk werkers van de Maatschappelijke Dienst Defensie (MDD).

3. Bij brief van 1 oktober 1996 richtten verzoekers zich tot de Minister van Defensie. In hun brief uitten zij hun ongenoegen over een aantal aspecten rond de informatieverstrekking aan hen, en over de hun door medewerkers van het Ministerie van Defensie geboden hulp en bijstand. De Staatssecretaris van Defensie beantwoordde deze brief op 12 november 1996.

4. De klacht van verzoekers bevat tien klachtonderdelen (zie onder KLACHT). De bevindingen worden hierna, onder II, per klachtonderdeel weergegeven. De verklaringen van de nabestaanden van vier andere

slachtoffers van de Hercules-ramp zijn in samengevatte vorm opgenomen aan het einde van de beschrijving van elk klachtonderdeel.
Hoofdstuk III bevat aanvullende informatie.
Bijlage 1 bevat enige relevante wettelijke bepalingen en andere voorschriften.
De verklaringen van de nabestaanden van vier andere slachtoffers van de Hercules-ramp zijn integraal opgenomen in de bijlagen 2 tot en met 5.

II. De tien klachtonderdelen

1. De informatieverstrekking over de identificatie van de zoon van verzoekers

1.1. Feiten

1.1.1. Op 15 juli 1996 werd enkele uren na het ongeval door leden van het Rampen Identificatie Team (RIT) een begin gemaakt met de werkzaamheden in het kader van de identificatie van de slachtoffers. Het RIT rondde op dinsdag 16 juli 1996 omstreeks 22.00 uur zijn feitelijke identificatie-activiteiten af. Het RIT verrichtte zijn werkzaamheden volgens een vast protocol.

1.1.2. Op 17 juli 1996 werd om 11.00 uur een gezamenlijke herdenkingsdienst gehouden voor alle slachtoffers van het ongeval met het Hercules-toestel. Ook verzoekers namen deel aan deze dienst. Aan het slot van de dienst werden de namen van alle omgekomenen hardop voorgelezen.

1.1.3. In hun brief aan de Minister van Defensie van 1 oktober 1996 lieten verzoekers het volgende weten:

"...Cliënten (verzoekers; N.o.) zijn van mening dat zij op maandagavond 15 juli jl. in het crisiscentrum onnodig lang in spanning zijn gelaten omtrent het al dan niet overlijden van hun zoon. Cliënten vernamen dat terzake nog geen uitspraken gedaan konden worden, daar nog niet een ieder was geïdentificeerd. Later in de nacht vernamen cliënten dat een ieder die aanwezig was geen hoop meer behoefde te koesteren. Het nog niet geïdentificeerd zijn van een ieder stond nu plotseling aan onderhavige mededeling niet meer in de weg. De volgende ochtend echter, bleek dat twee dames het ongeval hadden overleefd. De ouders van deze dames waren ook de avond tevoren in het crisiscentrum aanwezig. Deze "vergissing" deed bij cliënten de hoop herleven dat wellicht ook hun zoon de ramp zou kunnen hebben overleefd.

Alvorens maandagnacht huiswaarts te keren, werd cliënten nog medegedeeld dat Defensie met hen contact zou opnemen aangaande de identificatie van de slachtoffers. Cliënten hebben de gehele dinsdag getelefoneerd om hieromtrent meer duidelijkheid te verkrijgen. Tot en met woensdag vóór de eredienst hebben cliënten terzake van Defensie niets meer vernomen. Op het einde van de eredienst werd cliënten medegedeeld, tezamen met de rest van de wereld, dat hun zoon was overleden. Naar achteraf bleek, heeft de zoon van cliënten (...) zijn identificatieplaatje en zijn militair- en burgerpaspoort bij zich gedragen. Men moet derhalve F. (de zoon van verzoekers; N.o.) reeds op maandagavond 19.00 uur hebben kunnen identificeren.

Terzake wensen cliënten te vernemen waarom er geen tijdige en juiste berichtgeving heeft plaatsgevonden aan de nabestaanden aangaande de identificatie van de slachtoffers..."

1.1.4. De Staatssecretaris van Defensie reageerde in zijn brief aan verzoekers van 12 november 1996 als volgt:

"...Ten aanzien van uw vraag omtrent de identificatie van de slachtoffers merk ik op dat nadat duidelijkheid bestond over het aantal inzittenden van het verongelukte vliegtuig onmiddellijk door een rampen identificatieteam een aanvang is gemaakt met de identificatie, teneinde alle inzittenden van het vliegtuig zo snel mogelijk te kunnen identificeren. Zoals te doen gebruikelijk is steeds het uitgangspunt geweest om de identificatie zo snel mogelijk af te ronden en te voorkomen dat relaties van de overledenen hierbij zouden moeten worden ingeschakeld.

Ofschoon de identificatie van de slachtoffers grote vorderingen maakte, werd de roep van de in het opvangcentrum aanwezige relaties steeds groter om duidelijkheid te verschaffen omtrent de toestand van de slachtoffers.

Hoewel de identificatie van alle inzittenden nog niet volledig was afgerond, heeft deze steeds groter wordende vraag om informatie het crisisteam uiteindelijk om circa 24.00 uur op maandagavond doen besluiten om de relaties van de op dat moment reeds geïdentificeerde gewonde mannen apart te nemen en hen te begeleiden naar de desbetreffende ziekenhuizen. De overige relaties in het opvangcentrum is medegedeeld dat zij er vanuit moesten gaan dat er geen hoop meer was.

Ondanks de gewoonte dat pas mededelingen worden gedaan als de identificatie volledig is afgerond en er volledige zekerheid bestaat, is deze keuze bewust gemaakt om de groeiende en ondraaglijke onzekerheid bij de nabestaanden weg te kunnen nemen.

Op dinsdagochtend 16 juli jl. waren de namen van alle gewonden bekend. Hoewel de identificatie - zoals hierboven is weergegeven - niet volledig was afgerond, kon op dat moment worden aangenomen dat de overige inzittenden van het vliegtuig de ramp niet hadden overleefd. In tegenstelling tot hetgeen u in uw schrijven verwoordt, zijn op basis van die gegevens alle nabestaanden door tussenkomst van een medewerker van de maatschappelijke dienst defensie persoonlijk op de hoogte gebracht van het overlijden van hun relatie. Ook uw cliënten zijn op die dag door de maatschappelijk werker bezocht met de mededeling dat hun zoon was overleden.

Ik begrijp dat uw cliënten hoop en verwachting hebben geput uit het feit dat in tegenstelling tot de eerder gedane mededelingen

twee vrouwelijke inzittenden van het vliegtuig nog wel in leven waren. Ik hoop desalniettemin dat uw cliënten begrip kunnen opbrengen voor deze moeilijke maar naar mijn mening in die omstandigheden beste keuze.

Op woensdagochtend 17 juli jl. heeft het rampen identificatieteam zijn werkzaamheden volledig afgerond en waren alle slachtoffers individueel geïdentificeerd..."

1.2. Standpunt van verzoekers

In hun verzoekschrift noemden verzoekers de mededeling van de Staatssecretaris van 12 november 1996, inhoudende dat een medewerker van de MDD hen op 16 juli 1996 persoonlijk op de hoogte had gebracht van het overlijden van hun zoon, apert onjuist. Zij stelden in dat verband voorts het volgende:

"...Verzoekers hebben zowel dinsdag als woensdagmorgen voor de eredienst niets omtrent de identificatie van Defensie of van een medewerker van de MDD vernomen. Integendeel, verzoekers hebben dinsdag en woensdag voor de eredienst terzake doorlopend met Defensie getelefoneerd zonder overigens hierover enige duidelijkheid te hebben verkregen. Steeds werd verzoekers medegedeeld dat de identificatie nog niet was afgerond..."

1.3. Standpunt van de Minister

1.3.1. In zijn reactie van 12 maart 1997 verwees de Minister van Defensie in de eerste plaats naar hetgeen de Staatssecretaris in zijn brief van 12 november 1996 op dit punt aan verzoekers had meegedeeld (zie onder 1.1.4.).

1.3.2. Vervolgens gaf de Minister aan welke informatie-momenten met betrekking tot het lot van de slachtoffers van de ramp konden worden onderscheiden:

"...Allereerst kwam informatie beschikbaar over wie er als slachtoffer bij het ongeval waren betrokken aan de hand van de passagierslijst. Op 16 juli omstreeks 05.45 uur waren alle verwanten van de slachtoffers op de hoogte gebracht dat hun relatie betrokken was bij het vliegtuigongeval.

De vaststelling van de identiteit richtte zich in eerste instantie voornamelijk op de gewonde slachtoffers, en met name op twee vrouwelijke gewonden en een overleden vrouw. Nadat op 16 juli rond 05.00 uur de identiteit van deze vrouwelijke slachtoffers was vastgesteld, was definitief bekend wie er gewond waren. Daaruit kon - zonder dat de persoonlijke identificatie van de

overleden slachtoffers was afgerond - worden afgeleid wie tot de groep van overledenen behoorden.

De feitelijke (technische) identificatie van de overleden slachtoffers was op 16 juli om circa 22.00 uur afgerond. De formele (juridische) identificatie - benodigd voor de Verklaring van geen bezwaar tegen vrijgave van de lichamen van de Officier van Justitie en voor het Verlof tot begraven/crematie van de Ambtenaar van de Burgerlijke Stand - was in de ochtend van 17 juli voltooid. Na de herdenkingsdienst konden de lichamen door tussenkomst van de begrafenisondernemer aan de families worden vrijgegeven..."

1.3.3. In antwoord op de vraag van de Nationale ombudsman naar de wijze waarop de berichtgeving met betrekking tot de identificatie aan de nabestaanden had plaatsgevonden, liet de Minister het volgende weten:

"...Iedere familie is zodra de identificatie van hun verwante was afgerond veelal telefonisch door een Bedrijfsmaatschappelijk werker van de Maatschappelijke Dienst Defensie (BMW MDD) geïnformeerd. Een aantal families is tijdens een persoonlijk bezoek van BMW MDD geïnformeerd. De families van de gewonde slachtoffers zijn direct na separatie uit de groep aanwezig in het opvangcentrum persoonlijk geïnformeerd..."

1.3.4. Over de wijze waarop verzoekers door het Ministerie van Defensie waren geïnformeerd over het overlijden van hun zoon, deelde de Minister het volgende mede:

"...De eerste algemene informatie aan verzoekers werd verstrekt op 15 juli 1996 om ± 24.00 uur door de Bevelhebber der Luchtstrijdkrachten in het crisisopvangcentrum, Officiersmess, Vliegbasis Eindhoven. Daarnaast is specifieke informatie over het lot van de zoon van verzoekers op de volgende wijze gegeven. Op 16 juli omstreeks 13.00 uur heeft de BMW MDD, (de maatschappelijk werker van de MDD die verzoekers van 16 juli tot 26 juli 1996 heeft begeleid; N.o.) een bezoek gebracht aan de ouders op het huisadres (...) te 's-Hertogenbosch. Hij heeft de ouders en overige aanwezige familieleden verteld dat hij kwam in verband met het overlijden van hun zoon ten gevolge van het vliegtuig- ongeval te Eindhoven. Hij heeft de aanwezigen gecondoleerd. Zij waren op de hoogte. Daarna heeft hij de brief van de Staatssecretaris overhandigd. Daarnaast heeft (een andere maatschappelijk werker van de MDD; N.o.), BMW MDD, (verzoekers; N.o.) telefonisch op 16 juli na 22.00 uur medegedeeld dat hun overleden zoon was geïdentificeerd en dat woensdag 17 juli de ontvangst voor de herdenkingsdienst te Eindhoven met een uur was vervroegd..."

De eerder bedoelde brief van de Staatssecretaris van Defensie luidde als volgt:

"...De Nederlandse samenleving is gisteravond geconfronteerd met een tragisch vliegtuigongeval op de Vliegbasis Eindhoven. Een Belgisch transportvliegtuig, dat Nederlandse militairen behorende tot het Fanfarekorps Koninklijke Landmacht vanuit Italië terugbracht naar Nederland, is verongelukt. Daarbij is een familielid of relatie van u om het leven gekomen of ernstig gewond geraakt.

In aanwezigheid van de Minister-President heb ik gisteren met grote verslagenheid diegenen die aanwezig waren op de Vliegbasis Eindhoven de gevoelens van medeleven van Hare Majesteit de Koningin, de Regering en de Minister van Defensie overgebracht. Ik wil deze gevoelens ook overbrengen aan hen die niet op de Vliegbasis Eindhoven aanwezig konden zijn.

Wij zijn thans nog bezig met de identificatie van de slachtoffers. Zodra we daarover absolute zekerheid hebben, zult u daarover onmiddellijk persoonlijk worden geïnformeerd door een functionaris van de Maatschappelijke Dienst Defensie.

Ter nagedachtenis van hen die omkwamen wordt op woensdag 17 juli a.s. om 11.00 uur op de Vliegbasis Eindhoven een herdenkingsplechtigheid gehouden. Namens de Minister van Defensie nodig ik u en degenen, die u dierbaar zijn, uit om deze plechtigheid bij te wonen. Ik verzoek u om uiterlijk 10.30 uur aanwezig te zijn.

(...)

Mocht u door omstandigheden niet in staat zijn te reizen, zullen wij u vanaf uw huisadres ophalen. U kunt daartoe contact opnemen met het centrale telefoonnummer (...). Dit telefoonnummer is ook beschikbaar voor alle andere vragen die u mocht hebben.

De wijze waarop u afscheid wilt nemen van uw dierbare is persoonlijk. Deze persoonlijke wens zullen wij respecteren. De functionaris van de Maatschappelijke Dienst Defensie kan u informeren over de ondersteuning van Defensie.

De Minister van Defensie en ik zullen ons tot het uiterste inspannen om u in deze moeilijke tijd zoveel mogelijk te ondersteunen..."

1.3.5. Met betrekking tot het tijdstip waarop vaststond dat ook de zoon van verzoekers tot de slachtoffers behoorde, deelde de Minister het volgende mede:

"...Los van de feitelijke identificatie stelden functionarissen

van het RIT op 15 juli om 23.00 uur vast dat de zoon van verzoekers tot de slachtoffers behoorde. Deze melding is omstreeks 23.00 uur door het RIT gedaan aan de leidinggevende functionarissen van de Koninklijke luchtmacht (Klu) en Koninklijke landmacht (Kl), die de verdere berichtgeving via de MDD naar de nabestaanden verzorgden. Het lichaam van de zoon van verzoekers maakte deel uit van een groep van slachtoffers die als laatsten geïdentificeerd moesten worden. De identificatie van hem was op 16 juli om 22.00 uur afgerond..."

1.3.6. Over de informatieverstrekking aan de nabestaanden stelde de Minister, in antwoord op een specifieke vraag van de Nationale ombudsman, voorts het volgende:

"...De feitelijke identificatie van de 32 overleden slachtoffers is in de loop van de nacht van 15 op 16 juli aangevangen. In de loop van dinsdagavond 16 juli, tussen 17.10 en 22.00 uur werd de feitelijke identificatie afgerond.

Telkens wanneer er in genoemde periode informatie vrij kwam over een afgeronde identificatie werd de desbetreffende familie van het slachtoffer direct geïnformeerd door de MDD.

Na de herdenkingsbijeenkomst was de formele (juridische) identificatie, die benodigd was voor het vrijgeven van de lichamen aan families afgerond.

De informatieverstrekking door de MDD aan de families over de identificatie is in de nacht van dinsdag 16 juli op woensdag 17 juli om 02.00 uur tijdelijk gestopt om de nabestaanden niet verder te belasten en vanaf ± 08.00 uur op 17 juli voortgezet..."

1.3.7. Ten slotte reageerde de Minister als volgt op de vraag van de Nationale ombudsman hoe het mogelijk is gebleken dat over twee vrouwelijke inzittenden van het verongelukte vliegtuig ten onrechte is meegedeeld dat ook zij waren omgekomen:

"...Op 15 juli rond 23.00 uur was de situatie in het crisisopvangcentrum in de officiersmess van vliegbasis Eindhoven als volgt. Ten aanzien van de slachtoffers was bij het aanwezige crisisbeleidsteam de volgende informatie beschikbaar. Er waren 32 overleden slachtoffers overgebracht naar het mortuarium in hangaar A van de vliegbasis. Het Rampen Identificatie Team (RIT) was bezig met de identificatie.

Er waren 9 zwaargewonde slachtoffers overgebracht naar diverse ziekenhuizen. Twee van deze gewonden waren op dat moment 'niet identificeerbaar'. Van het RIT kon geen informatie worden verkregen wanneer de identificatie afgerond zou kunnen zijn. Naar later bleek zou de positieve identificatie van die twee gewonden eerst op 16 juli om ± 05.00 uur worden afgerond.

Het beleidsteam beschikte op 15 juli tot 24.00 uur niet over de informatie dat het bij de twee 'niet identificeerbare' gewonden

ging om vrouwelijke slachtoffers. Hoewel de identificatie van de slachtoffers niet was afgerond, heeft het crisisbeleidsteam besloten de nog aanwezige relaties van de geïdentificeerde gewonden apart te nemen en naar de betreffende ziekenhuizen te laten begeleiden. Ondanks de gewoonte dat pas mededelingen worden gedaan als de identificatie volledig is afgerond en er volledige zekerheid bestaat, is een bewuste keuze gemaakt om de groeiende en ondraaglijke onzekerheid bij de overige aanwezige relaties in het crisisopvangcentrum te doorbreken. Men werd medegedeeld dat er 'voor hen redelijkerwijs geen hoop' was dat hun familieleden de ramp hadden overleefd. Nadat de identiteit van de twee gewonde 'niet identificeerbare' vrouwelijke passagiers was vastgesteld, zijn alle relaties van de 37 Nederlandse inzittenden persoonlijk door functionarissen van de MDD bezocht en persoonlijk op de hoogte gesteld van het lot van hun familieleden. Dit proces is 16 juli 1996 in de namiddag afgerond..."

1.4. Verklaringen van de betrokken maatschappelijk werkers van de MDD

1.4.1. De maatschappelijk werker van de MDD die van 16 juli tot 26 juli 1996 verzoekers namens het Ministerie van Defensie heeft begeleid, deelde op 10 juli 1997 in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman het volgende mede:

"...Op dinsdag 16 juli 1996 werd ik 's morgens opgeroepen om onmiddellijk naar het MDD-kantoor te Eindhoven te komen in verband met de Hercules-ramp. Op dat kantoor lagen lijsten met namen en adressen van te bezoeken families van slachtoffers van het ongeluk. Aan die families moest informatie worden verstrekt en moest de brief van de Staatssecretaris worden overhandigd. Ik kreeg twee families in Den Bosch toegewezen: de familie V. (verzoekers; N.o.) en de familie H. De enige informatie die ik op dat moment kon krijgen was dat de zoon van de familie V. was overleden, en dat de zoon van de familie H. zwaargewond was. Ik moest eerst de familie V. bezoeken. In de hoop nadere informatie te krijgen reed ik via de vliegbasis Eindhoven; daar werd mij bevestigd dat de zoon van de familie V. was overleden, nadere informatie kon men mij niet geven. Daarop ben ik naar Den Bosch gereden. Rond 12.30 uur was ik bij de familie V. Ik kan mij dit bezoek goed herinneren. Er was veel familie over de vloer, en de familie was in diepe rouw. Ik heb mij voorgesteld aan het familielid dat opendeed, en dit familielid gecondoleerd met het overlijden van F. Daarna heb ik mij voorgesteld aan de heer en mevrouw V., en hen gecondoleerd met het overlijden van hun zoon. Ik heb hun uitgelegd dat ik als MDD'er aan hen was toegewezen, en wat ik voor hen zou kunnen

doen. Ook heb ik hun de brief van de Staatssecretaris (zie onder 1.3.4.; N.o.) laten lezen. Ik had met name contact met mevrouw V.; haar man was diep bedroefd, en nauwelijks "aanwezig". Ik had in feite weinig informatie om over te brengen, en ik ben na ongeveer 30-45 minuten vertrokken naar de familie H. Ik heb de familie V. beloofd dat ik bij hen zou terugkeren zodra ik bij de andere familie was geweest. Na mijn bezoek aan het huis van de familie H. ben ik teruggekeerd naar de familie V.

Tijdens dit tweede gesprek op dinsdagmiddag 16 juli 1996 is onder meer gesproken over de begrafenis. Ook spraken we af dat ik na de herdenkingsdienst, waarvan ik na mijn bezoek aan de familie H. had gehoord dat die op 17 juli 1996 zou worden gehouden, mee terug zou gaan naar het huis van de familie om, samen met de pastoor, over de begrafenis te praten.

Ik heb mij afgevraagd waarom de familie V. beweert dat ik hun niet heb verteld dat hun zoon was overleden. Naar mijn mening heb ik heel duidelijk meegedeeld dat hun zoon was overleden. In dit soort situaties kan het gebeuren dat de mensen andere dingen horen, of willen horen. Bovendien was de brief van de Staatssecretaris dubbelzinnig; daar stond in dat de identificatie nog niet was afgerond. De families van overledenen en van overlevenden kregen allen dezelfde brief. Misschien is daardoor een misverstand ontstaan.

(...)

Met betrekking tot de identificatie heb ik op 16 juli 1996 aan de familie verteld dat die op dat moment nog niet was voltooid..."

1.4.2. De bedrijfsmaatschappelijk werker van de MDD die op de avond van 16 juli 1996 na 22.00 uur telefonisch contact had gehad met verzoekers (zie onder 1.3.4.), deelde op 16 mei 1997 in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman het volgende mede:

"...Ik kan u over de telefoongesprekken die ik op 16 juli 1996 heb gevoerd met familieleden van personen die zijn omgekomen bij de 'Hercules-ramp' het volgende meedelen. Die avond laat heb ik een lijst gekregen van families die moesten worden gebeld in verband met het vervroegen van het begintijdstip van de herdenkingsdienst op 17 juli 1996. Op dat moment had ik ook kennis over de positieve identificatie van de slachtoffers bij die ramp. Ik heb die avond tussen 22.12 uur en ongeveer 01.30 uur ongeveer vijftien families gebeld. Mijn collega (...) heeft de andere families opgebeld. Ik heb de meeste mensen die ik aan de lijn heb gekregen niet alleen geïnformeerd over de vervroeging van de herdenkingsdienst, maar ook over de positieve identificatie van hun familielid. Dat was eigenlijk niet de opdracht. Ik heb dat op eigen initiatief gedaan. Volgens mij heb ik ook de familie V.

geïnformeerd over de positieve identificatie. Ik kan mij het specifieke gesprek niet herinneren. Ik kan echter in mijn aantekeningen zien dat ik het heb meegedeeld. Ik heb namelijk, als het gesprek tot stand kwam, de naam op mijn lijst afgevinkt en voor de naam een 'i' geplaatst om aan te geven dat de identificatie ter sprake was geweest. Op mijn lijst kan ik zien dat de identificatie bij zes families, om diverse redenen, niet ter sprake is geweest. De heer (bedoelde collega; N.o.) heeft de positieve identificatie overigens bij de families die hij heeft gebeld, niet ter sprake gebracht. Ik deed dit wel omdat ik vond en vind dat die families recht hadden op die informatie. Dit moest niet wachten tot vlak voor de herdenkingsdienst de volgende dag.

Ik kan u verder nog vertellen dat het een hectisch gebeuren is geweest. Er was wat betreft de berichtgeving naar buiten onvoldoende structuur. Zo hoorde ik een MDD'er tijdens een telefoongesprek zeggen dat die en die vermoedelijk waren overleden. Dit kan natuurlijk niet op zo'n manier. Toen ik dit zag en hoorde heb ik ingegrepen en geprobeerd er wat structuur in aan te brengen. Dit betekende wel dat ik daardoor van maandagmorgen tot woensdagavond heb doorgewerkt. Dat ik mij de telefoongesprekken naar de families niet meer inhoudelijk kan herinneren, kan misschien hierdoor worden verklaard. Ik was tenslotte op dat moment al zo'n 39 uur aan het werk. Ik moet u zeggen dat dit mij niet meer zal overkomen omdat dit het werk geen goed doet...."

1.5. Informatie van de Chef Staf van het RMC Zuid

De Chef Staf Regionaal Militair Commando Zuid te Vught, een luitenant-kolonel van de Koninklijke luchtmacht, stelde in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman bij brief van 14 mei 1997 in dit verband nog het volgende:

"...Op 16 juli 1996 rond 17.25 uur heeft de leider van het RIT mij de lijst van de eerste zeven geïdentificeerde slachtoffers overhandigd. (...)
De coördinator van de MDD werd door mij rond 17.45 geïnformeerd teneinde de betreffende nabestaanden op de hoogte te stellen van de positieve identificatie..."

1.6. Verklaring van de betrokken officier van justitie

De betrokken officier van justitie te 's-Hertogenbosch verklaarde op 24 april 1997 in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman het volgende:

"...Naar aanleiding van hetgeen op bladzijde 33 (zie hierna onder 1.7.; N.o.) van het onderzoeksrapport van de Inspectie Brandweezorg en Rampenbestrijding van het Ministerie van Binnenlandse Zaken van april 1997 is opgenomen over het kennisgeven aan familieleden en het instellen van een strafrechtelijk onderzoek, kan ik u het volgende vertellen.

Mijn collega (...) heeft op de avond van de ramp contact gehad met de waarnemend hoofdofficier van justitie. Toen is besloten tot het, in dit soort gevallen gebruikelijke, strafrechtelijke onderzoek. Formeel komt het RIT dan onder verantwoordelijkheid van Justitie. (Bedoelde collega; N.o.) had overigens het RIT al ingeschakeld.

Verder is met Defensie afgesproken dat zij alle informatie aan de familieleden zouden verzorgen. Collega (...) en ik gingen er van uit dat dit goed zou gebeuren. Ik heb mij er verder dan ook niet mee bemoeid. Het openbaar ministerie heeft geen beslissing genomen dat terughoudend zou moeten worden omgegaan met het verstrekken van informatie aan de familie..."

1.7. Onderzoek van de Inspectie Brandweezorg en Rampenbestrijding

1.7.1. In het onder ANDERE ONDERZOEKEN MET BETREKKING TOT DE HERCULES-RAMP genoemde eindrapport van de Inspectie Brandweezorg en Rampenbestrijding van het Ministerie van Binnenlandse Zaken van april 1997 is in paragraaf 5.2.1. aandacht besteed aan de wijze waarop de slachtoffers van het ongeval zijn geïdentificeerd.

In deze paragraaf is het volgende gesteld:

"...De werkwijze van het rampen-identificatieteam begint met het verzamelen van zoveel mogelijk gegevens van de slachtoffers, enerzijds van vóór het overlijden (ante mortem = AM) en anderzijds gegevens van na het overlijden (post mortem = PM). Vervolgens worden de AM- en PM-gegevens met elkaar vergeleken. Als de gegevens zodanig met elkaar blijken overeen te stemmen, dat het om één en dezelfde persoon gaat, spreekt het rampen-identificatieteam van een positieve identificatie. Het team doet daarbij geen enkele concessie: identificatie moet voor 100% zeker zijn. Bestaat er geen absolute zekerheid dan spreekt het rampen-identificatieteam niet van een geïdentificeerd slachtoffer. De werkmethode van het rampen-identificatieteam bestaat uit de volgende onderdelen:

- * het beschrijven van de slachtoffers (o.a. identiteitspapieren, identiteitsplaatjes, kleding, sieraden en lichamelijke kenmerken);
- * tandheelkundige identificatie;
- * identificatie aan de hand van vingerafdrukken (dactyloscopie);
- * confrontatie met bekenden van het slachtoffer.

Deze uiterst zorgvuldige methode werd toegepast op de 32 overleden slachtoffers. De slachtoffers waren goed herkenbaar. Mede hierdoor heeft men de vingerafdrukken van de slachtoffers niet behoeven te gebruiken voor een positieve identificatie. Eén van de leden van het muziekkorps, die met de auto uit Italië was teruggekeerd, heeft alle leden van het muziekkorps herkend. Een officier van de Belgische luchtmacht heeft de Belgische bemanningsleden herkend. Bij deze herkenning zijn geen verwanten betrokken geweest.

De identificatie van de overleden slachtoffers vond op 16 juli 1996 plaats tussen ongeveer 02.10 en 22.00 uur. De eerste positieve identificatie vond plaats omstreeks 17.10 uur.

Van de in de ziekenhuizen opgenomen negen slachtoffers was er geen enkele aanspreekbaar. Het vaststellen van hun identiteit is op een andere wijze geschied. Van twee gewonde slachtoffers kon de identiteit niet worden vastgesteld. In de loop van de nacht (ongeveer 01.00 uur) ging er iemand van het rampen-identificatieteam naar de betreffende ziekenhuizen. Dit leidde niet tot een identificatie. Later in de nacht (omstreeks 05.00 uur) is aan de hand van de beschikbare persoonsdossiers de identiteit van deze twee slachtoffers alsnog door iemand van het rampen-identificatieteam vastgesteld.

Er bestaat een discrepantie tussen enerzijds de grondige wijze waarop de identificatie van overleden slachtoffers door het rampen-identificatieteam plaatsvindt en anderzijds de eenvoudige wijze van vaststellen van de identiteit van niet aanspreekbare gewonde slachtoffers in de ziekenhuizen. Aan de ene kant geldt dat ook voor de laatste categorie vergissingen buitengewoon pijnlijk zijn voor de verwanten. Aan de andere kant kan de vraag gesteld worden of het protocol van het rampen-identificatieteam voor een ongeval met goed herkenbare slachtoffers niet te uitvoerig is. Uit de evaluatie van het rampen-identificatieteam met betrekking tot het vliegtuigongeval in Eindhoven blijken dergelijke gedachten binnen het rampen-identificatieteam zelf ook te leven..."

1.7.2. In paragraaf 5.3. Conclusies van genoemd eindrapport is het volgende gesteld:

"...Het identificeren van slachtoffers door het rampen-identificatieteam geeft uiterst betrouwbare resultaten. Gezien de toestand van de slachtoffers was het, vanuit de optiek van het rampen-identificatieteam, een eenvoudige opdracht die in betrekkelijk korte tijd kon worden volbracht. Toch duurde het bijna 24 uur, nadat het vliegtuig verongelukte, voordat het eerste slachtoffer positief geïdentificeerd was. De eerste informatie aan de verwanten van de slachtoffers kon hierop niet wachten. Deze werd derhalve op basis van andere informatie gegeven..."

1.7.3. In paragraaf 5.4. Aanbevelingen van dit rapport is vervolgens het volgende opgemerkt:

"...Er dient onderzocht te worden of het protocol van het rampen identificatieteam niet zodanig kan worden bijgesteld, dat het identificeren van toonbare slachtoffers op een snellere manier kan gebeuren..."

1.7.4. In hoofdstuk 6. Opvang van de verwanten van de slachtoffers van bedoeld eindrapport is onder 6.2. op bladzijde 33 onder andere het volgende gesteld:

"Vrijwel direct na het ongeval besloot de officier van justitie een strafrechtelijk onderzoek in te stellen. Dit had tot gevolg dat het identificatieproces deel uitmaakte van het strafrechtelijk onderzoek. (...)

De officier van justitie is verantwoordelijk voor het gerechtelijk onderzoek, dus ook voor de identificatie van de slachtoffers. Formeel bepaalt hij wanneer en op welke wijze de verwanten van de slachtoffers worden ingelicht.

Het informeren van de verwanten kan ook nodig zijn in het kader van de handhaving van de openbare orde. In dat geval is de burgemeester eindverantwoordelijk. Bovendien is de burgemeester, vanuit zijn positie als opperbevelhebber over de rampenbestrijding betrokken bij het identificatieproces en het informeren van de verwanten. Daarnaast heeft natuurlijk ook de werkgever een verantwoordelijkheid. Het is duidelijk dat hier een aantal belangen door elkaar heen lopen. Het is daarom moeilijk te bepalen welke gezagsdrager nu de eindverantwoordelijke is voor de informatieverstrekking aan de verwanten van de slachtoffers."

1.7.5. Hoofdstuk 7. van het eindrapport heeft betrekking op de informatieverstrekking aan de verwanten van de slachtoffers. In paragraaf 7.1.3. is het volgende gesteld:

"...16 juli 1996.

(...)

In de loop van de dag krijgen alle verwanten van slachtoffers bezoek van een MDD'er. Doel van dit bezoek is de verwanten uitsluitend te geven dat hun relatie overleden c.q. gewond is en hen een brief van de staatssecretaris te overhandigen. Tijdens het bezoek aan de verwanten van de overleden slachtoffers worden de wensen ten aanzien van begravenis of crematie besproken. Bovendien wordt met hun afgesproken, dat zodra hun relatie door het rampen identificatieteam positief is geïdentificeerd, zij van een MDD'er hierover bericht krijgen. Alle overleden slachtoffers worden tussen 17.10 uur en 22.00 uur

positief geïdentificeerd. Vanaf 17.30 uur wordt getracht de verwanten van de slachtoffers hierover in te lichten.

17 juli 1996.

Omstreeks 01.30 uur wordt besloten het informeren van de verwanten, die nog niet over een positieve identificatie zijn ingelicht, uit te stellen tot de andere ochtend op weg naar of even voor het begin van de herdenkingsdienst. Dit blijkt niet in alle gevallen te lukken. Op de herdenkingsdienst, die om 11.00 uur begint, worden de namen van de overleden slachtoffers bekend gemaakt..."

1.8. Informatie aan de Tweede Kamer

1.8.1. In zijn brief van 17 april 1997 (zie DE TWEDE KAMER) stelde de Minister van Binnenlandse Zaken, mede namens zijn ambtgenoten van Defensie, van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, en van Justitie, met betrekking tot de identificatie van de slachtoffers van de Hercules-ramp het volgende:

"...Met betrekking tot het identificeren van de slachtoffers is gebleken dat het de vraag is of het protocol van het rampen identificatieteam voor een ongeval met goed herkenbare slachtoffers niet te uitvoerig is. Door dit uitvoerige protocol was in geval van de ramp met de Hercules veel tijd - 24 uur - gemoeid met het verkrijgen van de dringend gewenste (verwanten)informatie. Met betrekking tot het protocol is het in verband met analyse voorts ook van belang dat de slachtoffergegevens volledig in kaart worden gebracht, onder andere met behulp van fotografisch- en obductiemateriaal. Samen met de minister van Justitie en de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport zal ik mogelijke aanpassing van het protocol bezien.

1.8.2. De vaste Commissies voor Binnenlandse Zaken en voor Defensie stelden in hun reactie op de brief van de Minister van Binnenlandse Zaken van 17 april 1997 (zie DE TWEDE KAMER) de volgende vraag:

"...Heeft de regering haar opvatting dat het protocol rampen identificatieteam te uitvoerig is, reeds bij de betrokken collega's ingebracht. Zo ja, met welk resultaat?..."

1.8.3. De Minister van Binnenlandse Zaken reageerde, mede namens zijn betrokken ambtgenoten, bij brief van 2 juni 1997 als volgt:

"...De betrokken ministers hebben niet reeds geconcludeerd dat het protocol te uitvoerig is. Wel is de aanbeveling tot het verrichten van onderzoek daarnaar overgenomen. Het Rampen-identificatieteam (RIT) heeft inmiddels in de eigen evaluatie over de afhandeling van de ramp geopperd dat het te

overwogen is om de werkprocedures inzake het vaststellen van de identiteit van slachtoffers aan te passen voor die gevallen dat deze identiteit vrij snel is vast te stellen. Deze overweging heeft geleid tot intern overleg en nader literatuuronderzoek. Voorlopige conclusie is dat erg terughoudend dient te worden omgegaan met kortere procedures indien kortere procedures ten koste kunnen gaan van de zorgvuldigheid, dit ondanks de druk die vanuit de omgeving wordt uitgeoefend. Per geval zal bij toekomstige ongevallen door de leider van het desbetreffende RIT-team worden bepaald hoe de werkprocedures worden gehanteerd. Bij het onderzoek naar de mogelijkheid van aanpassingen van het protocol zal bovenstaande conclusie van het RIT worden meegenomen..."

1.9. Reactie van verzoekers

In reactie op de lezing van de Minister van Defensie in diens brief van 12 maart 1997 lieten verzoekers het volgende weten:

"...De betekenis van 'verongelukken' is volgens het woordenboek en in normaal taalgebruik het 'omkomen door een ongeluk'. Alvorens tot de constatering te komen, dat iemand is verongelukt zal geïdentificeerd moeten worden.

De constatering van de minister roept dan ook opnieuw de nachtmerrie van 15/16 juli op. De nacht van 15 juli hebben we te verstaan gekregen, dat niemand van de aanwezigen meer hoop hoefde te hebben. Wij als nabestaanden verstonden op dat moment, dat de dierbaren van de toen aanwezigen waren omgekomen. In die zin hebben wij elkaar ook betreffende nacht gecondoleerd. Hieronder bevond zich ook de familie (...), wiens dochter de vriendin was van onze zoon. Toen op de middag van 16 juli bleek, dat zij was geïdentificeerd en niet dood was, hadden wij hoop dat onze zoon ook nog leefde. (...) Juist doordat Defensie de zaak heeft omgedraaid, was de familie (...) op 16 juli al met de begrafenis van (hun dochter; N.o.) bezig. Om ± 12.30 uur (identificatie was reeds om 05.00 uur) kreeg de familie, overigens op eigen initiatief, te horen dat ze was geïdentificeerd en nog leefde. Gezien het feit, dat ze al jaren bij ons kind aan huis was heeft ons dit ook bijzonder geraakt.

Zoals al eerder in mijn klachten aangegeven zijn wij niet geïnformeerd omtrent de identificatie van onze zoon. Betreffende dagen zijn constant mensen bij ons aanwezig geweest, en zij kunnen dit beamen.

Zoals hierboven al is aangegeven hadden wij elkaar in de nacht van 15 juli gecondoleerd. Dat (de maatschappelijk werker van de

MDD die verzoekers van 16 juli tot 26 juli 1996 heeft begeleid; N.o.) ons op 16 juli condoleerde heeft ons niet het idee gegeven, dat hij hiermede feitelijke informatie kwam brengen. Zeker omdat wij op dat tijdstip wisten, dat er 2 niet-geïdentificeerde overlevenden waren en dat misschien (de hiervoor bedoelde dochter van een andere familie; N.o.) daar één van was. Misschien was (verzoekers' zoon; N.o.) wel de andere. Tenslotte waren ze altijd samen. De enige informatie die we kregen, was een uitnodiging voor Eindhoven met een routebeschrijving.

In de uitnodiging voor Eindhoven stond, dat we de volgende dag om 10.30 uur verwacht werden en dat we een groep mensen mee mochten nemen. E.e.a. werd geregeld en we zouden met 40 mensen naar Eindhoven gaan.

Toen we laat in de avond werden gebeld werd alleen verteld (zonder opgaaf van redenen), dat de ontvangst met een uur was vervroegd. Dit gebeurde overigens op hetzelfde moment naar alle nabestaanden. Het bericht kwam hoogst vervelend over, omdat we in al onze ellende nog eens midden in de nacht mensen moesten waarschuwen. Niets is in het betreffende gesprek gezegd omtrent identificatie. Mensen die toen aanwezig waren, hebben dit gesprek meegeluisterd en willen dit desnoods onder ede verklaren.

Het was ook niet voor niets, dat ik tot vóór vertrek naar Eindhoven op woensdag 17 juli 1997 Defensie gebeld heb of identificatie had plaatsgevonden. Feitelijk kregen wij met de rest van de wereld op het einde van de eredienst voor het eerst officieel te horen dat onze zoon tot de slachtoffers behoorde..."

In aanvulling hierop liet de gemachtigde van verzoekers bij brief van 9 juni 1997 nog het volgende weten:

"...zij vermeld dat meerdere nabestaanden deze hoop op het overleven van hun kind/echtgenote gedurende de dag van 16 juli 1996 nog hadden daar immers in de ochtend van 16 juli 1996 op Teletekst vermeld stond dat er nog twee overlevenden waren die nog niet waren geïdentificeerd. Menigeen heeft uit deze informatie nog de hoop gekoesterd dat wellicht hun kind ook nog tot de overlevenden behoorde..."

1.10. Nadere informatie van de Minister

Bij brief van 13 juni 1997 stelde de Nationale ombudsman de Minister van Defensie onder meer de volgende vraag:

"In uw reactie van 12 maart 1997 hebt u, onder punt 1.1., aangegeven dat iedere familie door een MDD'er is geïnformeerd zodra de identificatie van hun verwant was afgerond. Luitenant-kolonel der

Koninklijke Luchtmacht (...) heeft in zijn brief aan de Nationale ombudsman van 14 mei 1997 (zie onder 1.5.) terzake opgemerkt dat de coördinator van de MDD op 16 juli 1996 rond 17.45 werd geïnformeerd teneinde de betreffende nabestaanden op de hoogte te stellen van de positieve identificatie.

De betrokken MDD'er (...) heeft evenwel verklaard dat hij op de avond van 16 juli 1996 ongeveer vijftien families heeft gebeld in verband met het vervroegen van het begintijdstip van de herdenkingsdienst op 17 juli 1996, en dat hij toen op eigen initiatief een aantal betrokkenen tevens heeft geïnformeerd over de positieve identificatie van hun familielid. Hij wees er in dat verband op dat zijn collega, die was belast met het doorgeven van het gewijzigde tijdstip van de herdenkingsdienst aan de andere families, de positieve identificatie niet ter sprake heeft gebracht.
Kunt u mij terzake duidelijkheid verschaffen?"

Het antwoord van de Minister van 15 juli 1997 vormde een herhaling van hetgeen hij in zijn brief aan de Nationale ombudsman van 12 maart 1997 (zie onder 1.3.6.) had laten weten.

De Minister voegde daar het volgende aan toe:

"...(De maatschappelijk werker van de MDD die op de avond van 16 juli 1996 telefonisch contact heeft gehad met verzoekers, zie ook onder 1.4.; N.o.) heeft persoonlijk een aantal families geïnformeerd over de positieve identificatie. Hij heeft hiervan een registratie bijgehouden.

(...)

Desgevraagd verklaart (de betrokken maatschappelijk werker; N.o.) wederom dat hij de familie V. telefonisch op 16 juli na 22.00 uur heeft meegedeeld dat hun overleden zoon was geïdentificeerd en dat woensdag 17 juli de ontvangst voor de herdenkingsdienst te Eindhoven met een uur was vervroegd..."

1.11. Informatie van andere nabestaanden

De nabestaanden van drie andere slachtoffers van de Hercules-ramp verklaarden in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman dat ook zij pas aan het slot van de herdenkingsdienst op 17 juli 1996 voor het eerst officieel hadden vernomen dat ook hun familielid was omgekomen. Zij verklaarden daarvoor geen informatie te hebben ontvangen over de identificatie van hun familielid. De nabestaanden van een ander slachtoffer verklaarden dat zij zich niet konden herinneren of zij op 16 juli 1996 waren geïnformeerd over de identificatie van hun zoon (zie de bijlagen 2 tot en met 5).

2. De informatieverstrekking over de doodsoorzaak

2.1. Feiten

2.1.1. Op de avond van het verongelukken van het Hercules-toestel bekeek de dienstdoend lijkschouwer van de gemeente Eindhoven tezamen met een voor het RIT werkzame patholoog-anatoom alle dodelijke slachtoffers, nadat deze waren overgebracht naar een hangar op het terrein van het vliegveld Welschap.

Op basis van de uitwendige lijkschouwing kwamen zij tot de slotsom dat de betrokkenen vermoedelijk ten gevolge van rookgasvergiftiging waren overleden.

Op 16 juli 1996 verstuurde deze lijkschouwer de in de Wet op de lijkbezorging bedoelde verklaringen aan de officier van justitie te 's-Hertogenbosch. Op deze formulieren vermeldde hij als (vermoedelijke) doodsoorzaak: "Crash, vliegtuig airport Eindhoven op 15-7".

Op de formulieren die de lijkschouwer eveneens op 16 juli 1996 aan het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) verzond, vermeldde hij rookgasvergiftiging als vermoedelijke doodsoorzaak.

2.1.2. In zijn eerdergenoemde brief van 1 oktober 1996 aan de Minister van Defensie liet verzoekers gemachtigde weten dat verzoekers met betrekking tot de doodsoorzaak van hun zoon nog in onzekerheid verkeerden. Hij stelde ter zake het volgende:

"...De ouders van de overlevenden, alsook het Ministerie van Defensie, konden via hen (de overlevenden; N.o.) essentiële informatie van belang voor alle nabestaanden vernemen. Cliënten (verzoekers; N.o.) alsook de andere nabestaanden zijn terzake nimmer tussentijds geïnformeerd. Cliënten werden volkomen in het ongewisse gelaten. Inmiddels elf weken na het ongeval is op de meest dringende vraag nog geen antwoord verkregen: waaraan is de zoon van cliënten overleden.

Het feit dat Defensie tot op heden geen enkele informatie aan cliënten (alsook aan de andere nabestaanden) heeft verstrekt, heeft er toe geleid dat cliënten geestelijk volkomen zijn geradbraakt en dientengevolge het verdriet om het verlies van hun zoon nog geen plaats heeft kunnen krijgen.

Terzake wensen cliënten te vernemen waarom u cliënten niet tussentijds heeft geïnformeerd omtrent de zaken waarover wel reeds duidelijkheid bestond. Met name aangaande de doodsoorzaak van (de zoon van verzoekers; N.o.)..."

2.1.3. Op 3 oktober 1996 verschenen het rapport van de Belgisch/Nederlandse onderzoekscommissie met betrekking tot de oorzaak van het ongeval, het eerste rapport van de Inspectie Brandweezorg en Rampenbestrijding met betrekking tot de primaire hulpverlening,

alsmede het evaluatierapport van de gemeente Eindhoven met betrekking tot het functioneren van de gemeentelijke diensten ten aanzien van de primaire hulpverlening (zie ook onder REIKWIJDTE ONDERZOEK). Op een gezamenlijke persconferentie op 3 oktober 1996 te Soesterberg werden de resultaten van de desbetreffende onderzoeken bekend gemaakt. Voordat de persconferentie begon, informeerde de Bevelhebber der Luchtstrijdkrachten de verwanten van de slachtoffers over de onderzoeksresultaten. Bij deze gelegenheid werd aan deze verwanten, onder wie verzoekers, onder meer meegedeeld dat de slachtoffers van het ongeval van 15 juli 1996 waren overleden ten gevolge van rookgasvergiftiging.

2.1.4. Bij brief van 22 oktober 1996 deelde de gemachtigde van verzoekers aan de Staatssecretaris van Defensie het volgende mede:

"...Cliënten deelden mij mede dat de bijeenkomsten te Soesterberg en te Eindhoven geen bijdrage hebben geleverd aan de beantwoording van hun vragen, zoals geformuleerd in mijn brief van 1 oktober jl., met uitzondering van de vraag aangaande de doodsoorzaak van hun zoon (...). Echter dienaangaande is de vraag waarom de nabestaanden drie maanden in het ongewisse zijn gelaten des te klemmender geworden..."

2.1.5. In zijn antwoord van 12 november 1996 op de brief van verzoekers van 1 oktober 1996 deelde de Staatssecretaris onder meer het volgende mede:

"...Tot slot merk ik met betrekking tot de doodsoorzaak van de zoon van uw cliënten nog het volgende op. Met uw schrijven van 22 oktober jl. heeft u te kennen gegeven dat deze vraag tijdens de bijeenkomst op 3 oktober jl. in voldoende mate is beantwoord. Evenwel heeft u namens uw cliënten de vraag opgeworpen waarom de nabestaanden hieromtrent drie maanden in het ongewisse zijn gelaten. Hieraan heeft ten grondslag gelegen de overweging dat de feiten en omstandigheden die het overlijden van de inzittenden van het vliegtuig hebben veroorzaakt dusdanig verweven waren met feiten en omstandigheden die onderwerp waren van het ingestelde onderzoek naar de oorzaak van het verongelukken van het vliegtuig dat het niet mogelijk was om, gelet op de met name in dit geval vereiste zorgvuldigheid, op een eerder tijdstip dan 3 oktober jl. hierover officiële mededelingen te doen..."

2.2. Standpunt van verzoekers

Verzoekers wezen er in hun verzoekschrift op dat zij pas op 3 oktober 1996, tijdens de bijeenkomst voor nabestaanden in Soesterberg, en "en publique", hadden vernomen waaraan de slachtoffers van het ongeval waren overleden. Zij hadden aldus pas twaalf weken na het ongeval antwoord gekregen op de meest dringende vraag.

2.3. Standpunt van de Minister

2.3.1. In antwoord op de vraag van de Nationale ombudsman naar het tijdstip waarop de doodsoorzaak van de slachtoffers van het ongeval vaststond, deelde de Minister van Defensie in zijn reactie van 12 maart 1997 het volgende mede:

"...De doodsoorzaak is vastgesteld door de lijkschouwer der gemeente Eindhoven (...). (Deze lijkschouwer: N.o.) heeft op grond van de door hem verrichte schouwing geconstateerd dat bij de overledenen sprake was van een "rookgasvergiftiging met dodelijke afloop". Door hem is een verslag opgesteld. Op het daartoe bestemde formulier heeft hij de doodsoorzaak niet nader omschreven maar, na overleg met de dienstdoende Officier van Justitie, onder "bijzonderheden" vermeld: "Crash, vliegtuig airport Eindhoven op 15/7". Vorenstaande gang van zaken is neergelegd in een proces-verbaal van bevindingen van de Koninklijke marechaussee d.d. 14 augustus 1996 (zie onder 2.4.1.; N.o.). De doodsoorzaak stond derhalve op de dag na het ongeval vast..."

2.3.2. In antwoord op de vraag welk belang er mee was gediend om de doodsoorzaak pas op 3 oktober 1996 aan de nabestaanden mee te delen, liet de Minister het volgende weten:

"...Voor de geneeskundige aspecten, bijvoorbeeld voor vragen omtrent de factoren die hebben geleid tot het overlijden van de slachtoffers, is in het nazorg-traject de kapitein-arts (...) van het Gezondheidscentrum Vught als centraal aanspreekpunt beschikbaar geweest. De hierboven (zie onder 2.3.1.; N.o.) vermelde doodsoorzaak was hem reeds kort na het ongeval bekend en is door hem desgevraagd aan diverse nabestaanden mondeling medegedeeld en toegelicht. Voorts is door kapitein-arts (...) voornoemd getracht om via de gemeentelijk lijkschouwer een schriftelijke verklaring met vermelding van de doodsoorzaak te verkrijgen. Uiteindelijk is een dergelijke verklaring eerst op 9 december 1996, na een daartoe strekkend schriftelijk verzoek van de luitenant-kolonel arts (...), commandant Regionaal Geneeskundige Dienst Zuid, door de Officier van Justitie verstrekt.

Gelet op het vorenstaande is er geen sprake geweest van een belang dat er mee was gediend om de doodsoorzaak eerst op 3 oktober 1996 aan de nabestaanden mede te delen. De hiervoor genoemde mogelijkheid om informatie in te winnen was aanvankelijk echter niet bij iedere hulpverlener bekend hetgeen erin heeft geresulteerd dat sommigen van hen zich met deze vragen hebben gewend tot andere functionarissen dan de vorengenoemde artsen. Deze functionarissen, eveneens onbekend met de reeds bestaande

mogelijkheden, verkeerden in de veronderstelling dat de beantwoording van deze vraag samenhang met de nog lopende onderzoeken en hebben dienovereenkomstig op de gestelde vragen geantwoord..."

2.3.3. In antwoord op de vraag van de Nationale ombudsman in hoeverre rekening is gehouden met het belang van de nabestaanden om zo spoedig mogelijk te worden geïnformeerd over de doodsoorzaak, stelde de Minister het volgende:

"...Van de zijde van mijn ministerie is steeds uitdrukkelijk onderkend dat er bij de nabestaanden een uitdrukkelijk belang aanwezig was om desgewenst omtrent de doodsoorzaak te worden geïnformeerd. Hieraan is op de hierboven (zie onder 2.3.2.; N.o.) genoemde wijze invulling gegeven. Bovendien is door kapitein-arts (...) en later luitenant-kolonel (...) bij de desbetreffende autoriteiten aangedrongen op een schriftelijke verklaring met vermelding van de doodsoorzaak, omdat ook hieraan behoefte bleek te bestaan.

Het belang dat aan een adequate en tijdige informatieverstrekking aan de nabestaanden werd gehecht is voor de Directeur Personeel van de Koninklijke luchtmacht (DPKLu), nadat hem signalen over onvrede bij de nabestaanden hieromtrent hadden bereikt, aanleiding geweest om op 11 september 1996 een vergadering te organiseren, waarbij naast key-functionarissen van de betrokken staven, medewerkers van de MDD waren opgeroepen. Doel van deze vergadering was onder meer vast te stellen welke informatie hangende de onderzoeken kon worden verstrekt en door wie dat zou geschieden. Eén van de aspecten die daarbij aan de orde is geweest betrefte de vraag om informatie over de doodsoorzaak. Een en ander heeft uiteindelijk geresulteerd in een nadere informatieverstrekking door tussenkomst van het hoofd van de MDD aan alle regiohoofden van de MDD waarbij de (onder 2.3.2.: N.o.) genoemde mogelijkheid is vermeld..."

2.3.4. De Minister merkte in dit verband voorts nog op dat de bedrijfsmaatschappelijk werkers van de MDD niet zelf in staat waren geweest de nabestaanden te informeren over de doodsoorzaak. Hij deelde in dat verband het volgende mee:

"...In overleg met de Koninklijke landmacht werd afgesproken dat informatie met betrekking tot de doodsoorzaak van de slachtoffers op verzoek van de nabestaanden ter beschikking kon worden gesteld door de Chef Militair Geneeskundig Detachement van de Lunetten Kazerne te Vught.
(...)
Na signalen te hebben gekregen dat nabestaanden antwoord wilden hebben op hun vraag omtrent de doodsoorzaak zijn de maatschappelijk werkers naar aanleiding van de bespreking (van 11 september

1996, zie onder 2.3.3.; N.o.) gewezen op de procedure (zoals bedoeld in de vorige zin; N.o.)..."

2.3.5. De hiervoor, aan het slot van 2.3.3., bedoelde "nadere informatieverstrekking" bestond uit een interne notitie van 20 september 1996 aan de Directeur Personeel van de Koninklijke luchtmacht. In deze notitie is het volgende gesteld:

"...Op verzoek van de Kolonel vliegerarts (...), in het kader van de nazorg m.b.t. het Hercules ongeval, mag ik het navolgende onder uw aandacht brengen:

1. Voor de geneeskundige aspecten in het nazorg-traject is de Kapitein-arts (...) van het Gezondheidscentrum Lunetten-kazerne Vught als centraal aanspreekpunt beschikbaar. Hierbij valt te denken aan vragen omtrent de ongevalsfactoren die hebben geleid tot het overlijden van de slachtoffers en de toestand van de momenteel nog in het ziekenhuis opgenomen gewonden. De Kapitein- arts (...) is bereikbaar via (...). Van 29 september t/m 6 oktober a.s. is hij evenwel met vakantie. M.b.t. de nazorg en als centraal medisch aanspreekpunt is dan beschikbaar de LtKol arts (...) van de Staf RGD Zuid te Breda, bereikbaar via (...).

2. Het op verzoek van familieleden/nabestaanden beschikbaar stellen van een kopie of afschrift van de overlijdensverklaring van het slachtoffer met vermelding van de doodsoorzaak is thans nog niet te realiseren. Pogingen van Kapitein-arts (...) (voornoemd) alsmede van Kol vlarts (...) en ondergetekende hebben helaas tot niets geleid. Getracht wordt om via de gemeentelijke lijkschouwer een verklaring te verkrijgen met vermelding van de doodsoorzaak. Overigens is deze vermelding wel bekend en ook door de Kapitein- arts (...) aan diverse nabestaanden op verzoek mondeling medegedeeld en uitgelegd. Dit werd door de nabestaanden als, naar omstandigheden, bevredigend ontvangen en leidde niet tot nieuwe vragen resp. het alsnog aandringen op een schriftelijke verklaring. Komende maandag, 23 september, zal door mij opnieuw contact worden gezocht met de gemeentelijke lijkschouwer (heeft heden verlof)..."

2.3.6. De Minister verstrekke in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman een kopie van een brief d.d. 20 november 1996 van de hiervoor bedoelde luitenant-kolonel arts aan de officier van justitie te 's-Hertogenbosch, alsmede van de reactie daarop van de deze officier van justitie.

In de brief van 20 november 1996 is het volgende gesteld:

"...1a. Naar aanleiding van ons telefonisch onderhoud van hedenochtend richt ik mij schriftelijk tot U met het verzoek in het

bezit te worden gesteld van een copie van de gezamenlijke verklaring van overlijden, opgesteld door (...) gemeentelijk lijkschouwer van de GGD Eindhoven, van de slachtoffers (...).

b. De reden hiervoor is dat ik als eindverantwoordelijk geneeskundig functionaris binnen de regio gehouden ben zorg te dragen voor completering en zonodig - zoals in dit geval - sluiten van de medische dossiers van het aan mijn zorgen toevertrouwde personeel. Bovendien zou ik graag gehoor willen geven aan de verzoeken van naaste familie van de slachtoffers, zoals die mij via de onderdeelarts hebben bereikt, om inzage te krijgen c.q. in het bezit te komen van een copie van de verklaring van overlijden alsmede de doodsoorzaak."

(...)

4. Rekenend op Uw welwillende medewerking wacht ik Uw antwoord - mag het zijn vóór medio december - af..."

Bij zijn antwoord, gedateerd 9 december 1996, stuurde de betrokken officier van justitie aan bedoelde luitenant-kolonel arts een kopie mee van de verklaring van de gemeentelijk lijkschouwer te Eindhoven van 14 augustus 1996 (zie onder 2.6.1.), alsmede een kopie van één van de door deze gemeentelijk lijkschouwer afgegeven verklaringen van niet-natuurlijke dood. Daarbij wees de officier van justitie erop dat alle 28 door deze lijkschouwer afgegeven verklaringen identiek waren. Voorts zond de officier van justitie kopieën van de verklaringen van niet-natuurlijke dood van de twee inzittenden van het toestel die enige tijd na de ramp zijn overleden.

2.4. Verklaringen van de betrokken maatschappelijk werkers van de MDD

2.4.1. Tijdens een gesprek met medewerkers van het Bureau Nationale ombudsman verklaarde de maatschappelijk werker van de MDD die verzoekers tot 26 juli 1996 heeft begeleid, met betrekking tot de informatie over de doodsoorzaak het volgende:

"...De oorzaak van het overlijden van (de zoon van verzoekers; N.o.) was mij destijds niet bekend. De familie V. heeft mij daar, voor zover ik mij kan herinneren, ook niet naar gevraagd. Als de familie dat wel had gevraagd, zou ik hebben aangeboden dat na te vragen..."

2.4.2. De maatschappelijk werker van de MDD die verzoekers vanaf 26 juli 1996 heeft begeleid, verklaarde tijdens een gesprek met medewerkers van het Bureau Nationale ombudsman in dit verband het volgende:

"...Het belang van de kennis over de doodsoorzaak was in deze zaak iets heel wezenlijks, zeker voor de heer en mevrouw V. Daarom heb ik gebeld met adjudant (...) van de DPKlu en gevraagd mij terug te bellen over de doodsoorzaak. Toen dit na twee weken nog niet was gebeurd, heb ik contact opgenomen met de generaal (...). Ik heb hem gezegd hoe belangrijk de kennis over de doodsoorzaak was. Generaal (...) gaf aan het probleem binnen het forum te zullen bespreken. Na bespreking in het forum kreeg ik te horen dat was besloten met het kenbaar maken van de doodsoorzaak te wachten tot het bekend maken van de uitslag van de diverse onderzoeken. Later is mij gebleken dat andere families de doodsoorzaak wel te horen hebben gekregen, via (de eerder bedoelde kapitein- arts van het Gezondheidscentrum Vught; N.o.). Het is mij gebleken dat de mogelijkheid om bij (deze kapitein-arts; N.o.) te informeren tijdens een bijeenkomst op 11 september 1996 met MDD'ers naar voren was gekomen. Ik ben niet op die bespreking geweest en ben ook niet op de hoogte gesteld van dit resultaat van de bespreking. Ik ben dus op de informatie van generaal (...) afgegaan. Had ik de doodsoorzaak zelf geweten, dan had ik die informatie aan de heer en mevrouw V. gegeven. Ik weet niet vanuit welk belang generaal (...) en het forum tot de conclusie zijn gekomen de doodsoorzaak niet te geven. Ik ken de expertise van generaal (...) en het forum niet."

2.5. Verklaringen van de betrokken officieren van justitie

2.5.1. In het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman verklaarde één van de twee betrokken officieren van justitie te 's-Hertogenbosch op 24 april 1997 het volgende:

"...Op 15 juli 1996 was ik in Eindhoven in verband met een huiszoeking. Na afloop van deze huiszoeking stond ik bij het hoofdbureau van politie nog wat na te praten over de huiszoeking, toen de melding binnenkwam over het vliegtuig-ongeluk. Ik ben toen met een politieauto meegereden naar de plaats van het ongeval.

Op de plaats van het ongeval had ik na mijn aankomst geen rol. Ik vond het wel nodig er te zijn omdat ik gebiedsofficier van justitie ben. Op dat moment was hulpverlening het belangrijkste. Ik ben ter plaatse enkele leidinggevenden tegengekomen van politie en brandweer. Ik kreeg te horen dat het rampenplan in werking was getreden. De leiding op de plaats van het ongeval ligt dan bij de burgemeester.

Ik ben naar een (ME-)bus gegaan en heb daar contact gehad met de brandweercommandant, de politieleiding en de gemeentelijk lijkschouwer.

Met (de gemeentelijk lijkschouwer; N.o.) heb ik gesproken over onder meer het invullen van het formulier ingevolge de Wet op de lijkbezorging over een niet-natuurlijke dood. Dit formulier heb ik op een later tijdstip nodig voor het vrijgeven van de stoffelijke overschotten.

Als oorzaak heeft de gemeentelijke lijkschouwer op het formulier 'Crash, vliegtuig airport Eindhoven op 15-7' vermeld. Na het opmaken van de formulieren zijn deze formulieren ingeleverd bij de Koninklijke marechaussee ter doorgeleiding naar het openbaar ministerie. Ik heb geen problemen met de omschrijving op het formulier.

Ik ken het formulier voor het CBS waarover u mij vraagt niet. Dit zie ik normaliter ook nooit. Ik weet dus ook niet waarom daar een andere oorzaak, rookgasvergiftiging, is vermeld.

Ik ben tot 's avonds ongeveer 22.00 uur aanwezig geweest op de plaats van het ongeval.

De volgende dag heb ik nog kort overleg gehad met de Koninklijke marechaussee. Door de waarnemend hoofdofficier van justitie te 's-Hertogenbosch was reeds beslist dat er een strafrechtelijk onderzoek zou worden ingesteld. Dat is overigens de normale gang van zaken bij dergelijke rampen.

Ik kan mij niet herinneren dat ik later nog contact heb gehad met (de gemeentelijk lijkschouwer; N.o.). Het is in ieder geval niet structureel geweest. U confronteert mij met de verklaring van (de gemeentelijk lijkschouwer; zie onder 2.6.1.; N.o.) dat ik op 16 juli telefonisch contact met hem heb opgenomen. Dat is mogelijk. Ik was die dag thuis. Als ik contact heb gehad over het invullen van de eerdergenoemde formulieren, dan is het meer in de overlegsfeer geweest. De gemeentelijk lijkschouwer is tenslotte verantwoordelijk voor het invullen van het formulier. Het formulier heeft voor het openbaar ministerie voornamelijk een administratieve rol. Het is een soort memorandum. Ik kan daar dan de persoonsgegevens uithalen en deze gebruiken voor het vrijgeven van het stoffelijk overschot. De betekenis van het formulier is dus in die zin beperkt. Ik had en heb geen probleem met de omschrijving zoals deze was opgenomen op het formulier.

Verder heb ik niet direct bemoeienis gehad met het ongeval. Mijn collega (...) heeft het overgenomen. Alleen tijdens diens vakantie ben ik nog even ingesprongen. Echte besluiten zijn in die periode niet genomen..."

2.5.2. De hiervoor bedoelde collega-officier van justitie verklaarde

in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman naar aanleiding van hetgeen de Minister terzake had gesteld (zie onder 2.3.2. en 2.3.3.) op 24 april 1997 het volgende:

"...hierover kan ik u meedelen dat mij voor 21 november 1996 nooit ter ore is gekomen dat Defensie de overlijdensverklaringen nodig had. Deze verklaringen waren op 4 oktober 1996 met het p.v. bij mij binnengekomen. Pas in november heeft de (de eerder bedoelde luitenant-kolonel arts; zie onder 2.3.3.; N.o.) gevraagd naar de verklaringen. Ik heb hem toen verzocht deze vraag en de achtergrond ervan schriftelijk aan mij voor te leggen. De brief kreeg ik toen op 21 november 1996. Op 9 december 1996 heb ik toen gereageerd en de verklaringen verstrekt. Uit de reactie van de Minister zou je kunnen halen dat er een moeizaam overleg is geweest voordat ik overgegaan ben tot de verstrekking. Dit is niet het geval, in ieder geval niet in mijn beleving..."

Deze officier van justitie merkte voorts op dat met vertegenwoordigers van het Ministerie van Defensie was afgesproken dat dit Ministerie zou zorgen voor de informatieverstrekking aan de familieleden. Hij voegde daar aan toe dat door het openbaar ministerie niet was bepaald dat terughoudend moest worden omgegaan met het verstrekken van informatie aan de familie van de slachtoffers van het ongeval.

2.6. Informatie van de gemeentelijk lijkschouwer

2.6.1. Een ambtenaar van de Koninklijke marechaussee hoorde op 14 augustus 1996 de ambtenaar die op het tijdstip van het ongeval fungeerde als lijkschouwer van de gemeente Eindhoven.

In het desbetreffende proces-verbaal is onder meer het volgende gesteld:

"...(Bedoelde gemeentelijk lijkschouwer; N.o.) deelde mij (...) desgevraagd mede dat hij eveneens ter plaatse is gegaan en dat het pas op 15 juli 1996, te 18.40 uur, duidelijk werd dat het om veertig potentiële slachtoffers ging en niet om vier, zoals eerder werd gemeld.

(...)

Met betrekking tot de verwondingen van de slachtoffers verklaarde (bedoelde lijkschouwer; N.o.) mij (...) dat hij bij de slachtoffers eerste-, tweede- en derdegraads brandwonden aan de onbedekte huiddelen had geconstateerd en voorts een beroete mond, keelholte en verder veel roet rondom beide neusgaten.

(Bedoelde lijkschouwer; N.o.) verklaarde mij (...) dat, nadat in hangar A op vliegbasis Eindhoven de zogenaamde "morgue" was ingericht, hij op basis van de bevindingen van de door hem uitgevoerde uitwendige lijkschouwing en na overleg met de forensisch patholoog anatoom (...), ingedeeld bij het Rampen Identificatie Team,

tot de conclusie kwam dat er sprake was van rookgasvergiftiging met dodelijke afloop.

(Bedoelde lijkschouwer; N.o.) verklaarde mij (...) desgevraagd dat hij op het formulier "Verslag als bedoeld in artikel 29t der Wet op de lijkbezorging" (bedoeld wordt artikel 7; N.o.) onder "b" bij "bijzonderheden" alleen heeft ingevuld: Crash vliegtuig airport Eindhoven op 15/7. Hij verklaarde mij (...) dat dit in overleg met de dienstdoende officier van Justitie (...) is gebeurd ter voorkoming van doublures, daar het Rampen Identificatie Team al over de overige gegevens beschikte..."

2.6.2. In het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman verklaarde de bedoelde lijkschouwer op 15 april 1997 voorts het volgende:

"...Op 15 juli 1996 was ik waarnemend directeur GGD van Eindhoven en directeur CPA. Tevens was ik op het moment van het Hercules- ongeval dienstdoend gemeentelijk lijkschouwer. (...)
Na de melding van het ongeval ben ik, aangezien het voor de hand lag dat er sprake was een niet-natuurlijke dood, in mijn hoedanigheid als gemeentelijk lijkschouwer ter plaatse gegaan. Ter plaatse bleek het aantal slachtoffers veel hoger te zijn dan het aantal van vier - de bemanningsleden - dat werd vermoed.
Tijdens en vrijwel direct na de afronding van de hulpverlening waren er leden van het RIT op het rampterrein aanwezig. Samen met de regionale brandweer hebben zij de slachtoffers naar een hangar vervoerd.
Samen met patholoog-anatoom (...) van het gerechtelijk laboratorium, werkzaam voor het RIT, ben ik alle lijken langsgegaan. Daarbij hebben wij ons beperkt tot uitwendige lijkschouwing.
Na overleg tussen de officier van justitie en de leider van het RIT, een kapitein van wie ik de naam niet meer weet, is door de officier van justitie aangegeven dat niet op alle slachtoffers obductie (sectie) zou plaatsvinden. Voor de vier Belgische slachtoffers lag dit anders. Op grond van Belgische wetgeving was in hun geval wel obductie vereist. De resultaten daarvan zouden ook richtinggevend kunnen zijn voor de bepaling van de doodsoorzaak van de andere slachtoffers.
De gemeentelijk lijkschouwer moet zich overigens ook beperken tot uitwendige lijkschouwing.
Vervolgens heb ik samen met mijn toenmalige collega (...) de volgende ochtend voor alle slachtoffers twee formulieren ingevuld en verstuurd. Het ging hier om de zogenaamde B-verklaringen ten behoeve van het CBS, en om de formele - in de Wet op de lijkbezorging voorgeschreven - mededeling van een niet-natuurlijke dood ten behoeve van de officier van justitie.
Op de formulieren ten behoeve van het CBS is, na overleg met (bedoelde patholoog-anatoom; N.o.), als mogelijke doodsoorzaak vermeld: "rookgasvergiftiging ten gevolge van vliegtuigcrash", op

de mededeling aan de officier van justitie: "Crash vliegtuig airport Eindhoven". Waarom voor verschillende omschrijvingen is gekozen weet ik niet meer precies. Ik wilde in ieder geval voorkomen dat een onjuiste doodsoorzaak zou worden genoemd, vandaar de ruime omschrijving. De mededelingen over een niet-natuurlijke dood zijn op 16 juli 1996 aan de officier van justitie verstuurd, volgens mij vóórdat ik met de officier van justitie (...) overleg heb gehad over de vermelding van de doodsoorzaak. (Bedoelde officier van justitie; N.o.) heeft mij op 16 juli 1996 gebeld met het verzoek om de gegevens summier te houden. Het RIT zou immers nog met nadere informatie komen, en we moesten voorkomen dat een onjuiste doodsoorzaak zou worden vermeld. Dit gesprek vond, zoals gezegd, volgens mij plaats nadat (bedoelde collega; N.o.) en ik door middel van het invullen van bedoelde formulieren aan de formaliteiten hadden voldaan. Van de zijde van Defensie heb ik inderdaad later verzoeken ontvangen om een verklaring omtrent de doodsoorzaak van de slachtoffers van de Hercules-ramp. Ik beschikte echter niet over aanvullende gegevens. De resultaten van het werk van het RIT en van de obductie op de Belgische slachtoffers waren niet aan mij bekend, en behoorden ook niet aan mij, als gemeentelijk lijkschouwer, bekend te zijn. Ik heb dan ook herhaaldelijk aan Defensie laten weten dat men voor informatie over de doodsoorzaak bij de officier van justitie moest zijn. Die kon op basis van de informatie van het RIT en van de resultaten van de obductie door de Belgische autoriteiten nadere informatie verstrekken. (...) Overigens heeft de Inspectie voor de Gezondheidszorg ongeveer twee weken geleden een rapport gepubliceerd waarin is ingegaan op de doodsoorzaak van de slachtoffers van de Hercules-ramp. Ons vermoeden dat de Hercules-slachtoffers zijn omgekomen tengevolge van rookgasvergiftiging is daarin bevestigd. Alle gegevens, zoals doodsoorzaak en identiteit, waren overigens vóór de aanvang van de herdenkingsdienst op 17 juli 1996 bekend.

Ik ben inderdaad door een ambtenaar van de Koninklijke marechaussee over deze zaak gehoord. Hetgeen u citeert uit het proces- verbaal (laatste alinea, zie hiervoor onder 2.6.1.; N.o.) vormt een juiste weergave. Met doublures en overige gegevens doelde ik op de gegevens over bijvoorbeeld de identiteit en de doodsoorzaak. Ik weet niet meer of ik het desbetreffende proces- verbaal heb gezien of heb ondertekend. Alle stukken heb ik overgedragen aan de directeur van de GGD te Eindhoven..."

2.6.3. In reactie op het verslag van bevindingen benadrukte de bedoelde lijkschouwer dat hij op 16 juli 1996 de vermoedelijke doodsoorzaak op de desbetreffende formulieren had vermeld. De gegevens, zoals die later zijn verkregen uit de obductie die was uitgevoerd bij enkele slachtoffers van de Hercules-ramp, hebben de mogelijke doodsoorzaak volgens deze lijkschouwer in hoofdlijnen bevestigd.

Voorts benadrukte hij dat hij bij herhaling aan medewerkers van de Defensie-organisatie had laten weten dat men voor informatie over de doodsoorzaak bij de officier van justitie moest zijn. In dit opzicht was er volgens hem geen sprake geweest van terughoudendheid of belemmering zijnerzijds.

2.7. Reactie van verzoekers

Verzoekers lieten bij brief van 30 april 1997 met betrekking tot de mededeling over de doodsoorzaak onder meer het volgende weten:

"Op 3 oktober 1996 vernamen wij pas voor het eerst de doodsoorzaak. De doodsoorzaak zelf was voor ons het enige 'lichtpuntje' in de gehele ramp. Nl. zij waren al snel buiten bewustzijn en hebben waarschijnlijk niet geleden. Dit heeft 3 maanden moeten duren, waarbij we van alles in ons hoofd hebben gehaald. Dit is des te schrijnender als we nu lezen, dat reeds op 16 juli de doodsoorzaak vast stond.

De minister stelt, dat om organisatorische redenen e.e.a. niet bij iedere hulpverlener bekend was en dat in het doolhof van Defensie de nabestaanden zelf maar hun weg moesten zoeken om uiteindelijk bij kapitein-arts (van het Gezondheidscentrum Vught; N.o.) terecht te komen.

Dit is bijzonder opvallend, omdat in alle andere gevallen de belangen van de nabestaanden ondergeschikt werden gemaakt aan organisatorische aspecten en er slechts antwoorden gegeven konden worden via de MDD'ers.

Tevens wentelt de minister de schuld af naar MDD'ers, omdat ze ten onrechte in de waan zouden verkeren dat de beantwoording van de vraag naar de doodsoorzaak samenhang met de nog lopende onderzoeken. Dienaangaande wil ik verwijzen naar de antwoorden van de Staatssecretaris op mijn vragen. Dit betreft de brief van 12 november 1996 (zie onder 2.1.5.; N.o.).

(...)

In afwijking van wat de minister schrijft (door de staatssecretaris erkend) is het belang voor de nabestaanden niet uitdrukkelijk onderkend. Het heeft dan ook 2 maanden (11 september) moeten duren alvorens er een vergadering werd belegd en vervolgens nog eens 1 maand (3 oktober) alvorens er over de doodsoorzaak werd gecommuniceerd. Ik kan dan ook niet anders concluderen dan dat er minachting en geen respect is geweest voor de belangen en gevoelens van de nabestaanden. Dit mede gelet op het feit, dat Defensie geweten moet hebben dat de doodsoorzaak het enige 'goede' was in het woud van organisatorische en menselijke fouten."

2.8. Informatie van andere nabestaanden

Een nabestaande van een ander slachtoffer van de Hercules-ramp verklaarde in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman dat zij spoedig na de ramp van een maatschappelijk werker van de MDD had vernomen dat haar man was overleden als gevolg van een ademhalingstrauma. De nabestaanden van drie andere slachtoffers verklaarden allen dat zij pas op 3 oktober 1996 tijdens de bijeenkomst in Soesterberg waren geïnformeerd over de doodsoorzaak, en dat zij niet op de hoogte waren geweest van de mogelijkheid om bij een bepaalde arts van de Defensie-organisatie ter zake informatie te verkrijgen (zie de bijlagen 2 tot en met 5).

3. De mededelingen inzake het gesloten moeten blijven van de kisten

3.1. Feiten

3.1.1. Op woensdag 17 juli 1996 werd om 11.00 uur een gezamenlijke herdenkingsdienst gehouden voor de slachtoffers van de ramp met het Hercules-toestel. Tijdens deze dienst stonden de kisten met de overleden slachtoffers gesloten opgesteld. Na afloop van deze dienst werden de lichamen van de overledenen door tussenkomst van begrafenisondernemers beschikbaar gesteld aan de verwanten.

3.1.2. In hun brief aan de Minister van Defensie van 1 oktober 1996 stelden verzoekers het volgende:

"...Defensie had cliënten medegedeeld dat alle begrafenis-kisten gesloten zouden blijven. Dit gegeven heeft bij cliënten tot ernstige nachtmerries geleid. Vragen als: "is F. (de zoon van verzoekers; N.o.) totaal verbrand, is hij volledig uiteengerukt, dan wel anderszins ernstig verminkt", speelden cliënten dagelijks door het hoofd. Op woensdag 17 juli 1996 om ± 16.30 uur vernamen cliënten van de begrafenisonderneming DELA dat zij F. alsnog mochten zien. F. was, voor zover cliënten konden constateren, uiterlijk redelijk ongeschonden en lag vredig opgebaard.

De mededeling van Defensie dat de kisten gesloten moesten blijven heeft op diverse nabestaanden een dermate grote impact gehad dat zij, ook nadat zij hiertoe permissie hadden verkregen, hun kind niet meer durfden te zien. Achteraf bleken meerdere overledenen, evenals de zoon van cliënten, uiterlijk goed en vredig opgebaard te zijn. Nooit zullen de nabestaanden, van wiens kind de begrafenis-kist gesloten is gebleven, nog persoonlijk afscheid kunnen nemen.

Terzake wensen cliënten te vernemen waarom in eerste instantie de kisten gesloten zouden moeten blijven en of u zich terzake heeft beseft welk extra leed u daarmee cliënten en in het algemeen de nabestaanden heeft aangedaan. Indien u zich dit heeft beseft, vernemen cliënten gaarne waarom aldus is gehandeld..."

3.1.3. De Staatssecretaris reageerde in zijn brief van 12 november 1996 als volgt:

"...Op woensdagochtend 17 juli j.l. heeft het rampen identificatieteam zijn werkzaamheden volledig afgerond en waren alle slachtoffers individueel geïdentificeerd. Omdat de herdenkingsdienst kort daarna zou beginnen en in diezelfde hangar de voorbereidingen voor deze herdenkingsdienst plaatsvonden, was het op dat moment niet meer mogelijk alle nabestaanden op gepaste wijze in de gelegenheid te stellen om de overledenen te zien.

Deze beslissing is mede gebaseerd op de wetenschap dat de overledenen direct na de herdenkingsdienst zouden worden overgedragen aan de begrafenisondernemers van de nabestaanden. Dit betekende dat de nabestaanden de mogelijkheid zou worden geboden om in alle rust op hun eigen wijze en in besloten kring afscheid te nemen van hun overleden relatie.

Deze overweging alsmede de overweldigende aanwezigheid van de pers ter plaatse heeft ook ten grondslag gelegen aan de keuze om tijdens de herdenkingsbijeenkomst de kisten van de overledenen gesloten op te stellen.

Hoewel ik mij terdege bewust ben van de omstandigheid dat een aantal nabestaanden er de voorkeur aan zou hebben gegeven om reeds voor dan wel tijdens de herdenkingsbijeenkomst de overleden relatie te zien en op die wijze en op dat moment afscheid te nemen, ben ik er desondanks van overtuigd dat deze moeilijke beslissing ter plaatse met inachtneming van de belangen van alle nabestaanden zorgvuldig en weloverwogen is genomen en door hen wordt onderschreven..."

3.2. Standpunt van verzoekers

Volgens verzoekers was door het Ministerie van Defensie meegedeeld dat alle kisten gesloten moesten blijven. Pas op woensdag 17 juli 1996, na de herdenkingsdienst, hadden zij rond 16.30 uur van de betrokken uitvaartverzorger van de begrafenisonderneming DELA vernomen dat zij hun zoon alsnog mochten zien.

In dat verband stelden verzoekers:

"...Verzoekers is voor de eredienst verteld dat de kisten verzegeld waren en gesloten moesten blijven. Verzoekers wisten niet dat de kisten nog zouden worden overgedragen en hun alsnog de mogelijkheid zou worden geboden persoonlijk afscheid te nemen van F..."

Zij noemden in hun verzoekschriften de namen van drie families die op dit punt dezelfde ervaring hadden.

Verzoekers wezen er in hun verzoekschrift voorts op dat de mededeling van de Staatssecretaris in zijn brief van 12 november 1996, dat het op de ochtend van de herdenkingsdienst niet meer mogelijk was geweest om alle nabestaanden op gepaste wijze in de gelegenheid te stellen om de overledenen te zien aangezien de herdenkingsdienst kort daarna zou beginnen, in strijd was met hetgeen zij hadden vernomen van een andere nabestaande.

In dat verband lieten verzoekers nog het volgende weten:

"...De heer (een andere nabestaande; N.o.) deelde mij mede dat hij van de directeur Dela Eindhoven had vernomen dat op dinsdag 16 juli 1996 een vergadering heeft plaatsgevonden waarbij aanwezig waren een persoon van de Luchtmacht, een persoon van het RIT en de directeur Dela zelf. In deze vergadering werd door de Luchtmacht medegedeeld dat de kisten gesloten moesten blijven. De directeur Dela Eindhoven heeft (bedoelde andere nabestaande; N.o.) medegedeeld dat het voor hen organisatorisch en technisch gezien - maatregelen hiertoe waren ook reeds getroffen - mogelijk was geweest ervoor zorg te dragen dat de nabestaanden omstreeks 18.30 - 19.00 uur op 16 juli jl. persoonlijk afscheid konden nemen van de overledene..."

3.3. Standpunt van de Minister

3.3.1. De Minister van Defensie bevestigde in zijn reactie van 12 maart 1997 dat op 16 juli 1996 overleg had plaatsgevonden tussen een medewerker van het RIT, de directeur van DELA Eindhoven, en een ambtenaar van zijn Ministerie. Hij stelde in dat verband het volgende:

"...(Daarbij; N.o.) is vanwege het RIT medegedeeld dat op dat moment de identificatie van een aantal slachtoffers was voltooid. Van de zijde van het RIT en DELA is bij die gelegenheid gesteld dat het mogelijk zou zijn om de nabestaanden van die slachtoffers in de gelegenheid te stellen om de overledenen te zien. Deze mededelingen werden gedaan tegenover de luitenant-kolonel (...), (chef staf Regionaal militair commando Zuid van de Koninklijke landmacht) die als lid van het crisisteam als vast aanspreekpunt voor onder meer vorengenoemde uitvoerende autoriteiten fungeerde. De luitenant-kolonel (...) heeft deze kwestie vervolgens ter besluitvorming aan het crisisteam voorgelegd..."

3.3.2. Onder verwijzing naar hetgeen de Staatssecretaris ter zake had gesteld in zijn brief aan verzoekers van 12 november 1996 (zie onder 3.1.3.), wees de Minister erop dat van de zijde van zijn Ministerie uitsluitend was besloten dat de kisten tot en met de herdenkingsdienst gesloten dienden te blijven. Hij voegde daar het volgende aan toe:

"...In dat verband merk ik op dat het Defensie-beleid er ook niet op is gericht om terzake restricties aan nabestaanden op te leggen. Na de overdracht van de overledene aan de begrafenisondernemer stond het de nabestaanden volledig vrij om te bepalen of zij de overledene al dan niet wilden zien. Niet gebleken is dat in het onderhavige geval aan de betrokken functionarissen en autoriteiten andersluidende instructies zijn verstrekt.
(...)"

De overdracht van de stoffelijke overschotten aan de respectievelijke begrafenisondernemers is door tussenkomst van DELA geschied. Niet gebleken is dat door mijn ministerie mededelingen aan deze begrafenisondernemers zijn gedaan of dat instructies aan DELA zijn verstrekt inhoudende dat de kisten na de overdracht niet geopend mochten worden..."

3.4. Informatie van de Chef Staf van het RMC Zuid

In aanvulling op hetgeen de Minister terzake had opgemerkt (zie onder 3.3.1.), deelde de bedoelde luitenant-kolonel der Koninklijke Luchtmacht, Chef Staf RMC Zuid, de Nationale ombudsman bij brief van 14 mei 1997 het volgende mede:

"...Op 16 juli 1996 rond 17.25 uur heeft de leider van het RIT mij de lijst van de eerste zeven geïdentificeerde slachtoffers overhandigd. Daarbij werd van de zijde van de DELA aangegeven dat de mogelijkheid bestond om de nabestaanden van die slachtoffers in de gelegenheid te stellen om de overledenen te zien. Daartoe was een geïmproviseerde chapelle ardente in een zijruimte van de hangar, waar de identificatie plaatsvond, ingericht.

De coördinator van de MDD werd door mij rond 17.45 geïnformeerd teneinde de betreffende nabestaanden op de hoogte te stellen van de positieve identificatie.

Daarna werd de leider van het crisisteam op de hoogte gesteld van de eerste zeven positieve identificaties en werd hem tevens de vraag voorgelegd hoe e.e.a. te regelen teneinde de betreffende nabestaanden in de gelegenheid te stellen de geïdentificeerde overledenen te zien.

Door de leider van het crisisteam werd mij toen meegedeeld dat, in tegenstelling tot een tijdens een eerder overleg gemaakte afspraak, om een aantal redenen (kennelijk reeds vermeld in een schrijven van defensie van 12 november 1996) besloten was de stoffelijke overschotten onmiddellijk na de herdenkingsplechtigheid over te dragen aan de respectievelijke begrafenisondernemers, waarna de nabestaanden zelf konden bepalen of zij de overledenen nog wilden zien.

Na deze mededeling teruggekoppeld te hebben op het RIT en de DELA heeft op uitdrukkelijk verzoek van zowel het RIT als DELA een tweede overleg plaatsgevonden met de leiding van het crisisteam, waarbij nogmaals de mogelijkheid tot het door de nabestaanden zien van de reeds geïdentificeerde slachtoffers en nog te identificeren slachtoffers aan de orde is gesteld.

Dit overleg heeft op 16 juli 1996 omtrent 20.00 uur plaatsgevonden en heeft niet tot een wijziging van de beslissing van de leiding van het crisisteam geleid..."

3.5. Verklaringen van de betrokken maatschappelijk werkers van de MDD

3.5.1. De maatschappelijk werker van de MDD die verzoekers van 16 juli tot 26 juli 1996 heeft begeleid, verklaarde tijdens een gesprek met medewerkers van het Bureau Nationale ombudsman met betrekking tot dit klachtonderdeel het volgende:

"...Tijdens dit tweede gesprek (op 16 juli 1996 bij verzoekers thuis; N.o.) is er ook gesproken over de mogelijkheid om F. (de zoon van verzoekers; N.o.) nog te zien. Het betrokken hoofd MDD (...) had vanuit Eindhoven laten weten dat wij de nabestaanden moesten adviseren niet meer naar hun overleden verwanten te kijken. Ik ging er daarom van uit dat dezen onherkenbaar verminkt waren, en heb mij tegenover mevrouw V. overeenkomstig dit advies uitgelaten. Overigens heeft majoor (bedoeld hoofd van de MDD; N.o.) later ontkend dat hij bedoeld advies heeft gegeven; hij zegt nu dat hij daar niets meer van weet.

(...)

Na afloop van de dienst (de herdenkingsdienst van 17 juli 1996; N.o.) vroeg de familie mij wanneer het stoffelijk overschot zou worden vrijgegeven; ik wist dat niet, en heb dat bij een collega moeten navragen. Deze vertelde mij dat dit centraal via DELA zou worden geregeld.

We zijn toen (na afloop van de herdenkingsdienst; N.o.) gezamenlijk naar het huis van de familie V. gereden, en hebben toen met iemand van DELA en met een pastoor gesproken over de begrafenis. Later die dag hoorde ik dat DELA de kisten had geopend, en dat het lichaam van F. toonbaar was..."

3.5.2. Tijdens een gesprek met medewerkers van het Bureau Nationale ombudsman verklaarde de maatschappelijk werker van de MDD die verzoekers vanaf 26 juli 1996 heeft begeleid, onder meer het volgende:

"Bij een andere familie speelde dit probleem ook. Hun werd het advies gegeven de kist gesloten te houden. Volgens mij door de begrafenisondernemer. Bij de heer en mevrouw V. was ik nog niet betrokken. Hoe dat daargegaan is weet ik niet. Van collega's heb ik later gehoord dat de kisten tot de herdenkingsdienst dicht moesten blijven en dat het daarna de competentie van de begrafenisondernemer was of de kisten al dan niet geopend mochten worden."

3.6. Informatie van de betrokken officier van justitie

Met betrekking tot dit klachtonderdeel verklaarde de betrokken officier van justitie in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman op 24 april 1997 het volgende:

"...Over het vrijgeven van de stoffelijke overschotten kan ik u het volgende vertellen. In principe wordt ieder stoffelijk overschot direct na de identificatie vrijgegeven. Ik weet alleen niet hoe het precies in elkaar zit in verhouding met het RIT-protocol op dit punt. De lichamen zijn in ieder geval op woensdag 17 juli 1996 vrijgegeven. De dag van de herdenkingsbijeenkomst. Ik heb dit in ieder geval mondeling voor de bijeenkomst gedaan en schriftelijk waarschijnlijk na de bijeenkomst..."

Deze officier van justitie voegde hier nog aan toe dat het openbaar ministerie geen enkele bemoeienis heeft gehad met beslissingen over het al dan niet gesloten moeten blijven van de kisten.

3.7. Verklaring van de gemeentelijk lijkschouwer

De eerdergenoemde lijkschouwer van de gemeente Eindhoven deelde op 15 april 1997 in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman onder andere het volgende mede:

"...Overigens heeft het mij buitengewoon gestoord dat ik uit de brief van (verzoekers; N.o.) - waarvan ik via de Nationale ombudsman een kopie heb ontvangen - heb moeten lezen dat kennelijk de indruk is gewekt dat de kisten gesloten dienden te blijven. Daar (het gesloten blijven van de kisten; N.o.) was naar mijn mening geen enkele reden voor. Wij waren er juist verbaasd over dat de lichamen van de slachtoffers zo intact waren..."

3.8. Verklaring van de betrokken uitvaartverzorger

De medewerker van DELA die namens DELA de uitvaart van de zoon van verzoekers heeft verzorgd, verklaarde in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman op 22 mei 1997 het volgende:

"...In de periode van het ongeval met het Hercules-toestel was ik als uitvaartverzorger voor de DELA werkzaam in Den Bosch. Op dinsdagmiddag, 16 juli 1996, kreeg ik het verzoek om de uitvaart van (de zoon van verzoekers; N.o.) te regelen. Ik nam telefonisch contact op met de familie, en werd te woord gestaan door de broer van mevrouw V. De omstandigheden waren op dat moment dusdanig dat de uitvaart nog niet kon worden geregeld. We maakten een afspraak voor woensdagmiddag, om 14.00 uur, bij de familie V. thuis. Toen ik op woensdag omstreeks 14.00 uur bij de familie V. arriveerde, was daar ook een maatschappelijk werker van het Ministerie van Defensie aanwezig. Dit was inderdaad, zoals u zegt, de

heer (de maatschappelijk werker die verzoekers van 16 tot 26 juli 1996 heeft begeleid; N.o.).

Ik heb handmatig het meest noodzakelijke geregeld, zoals het opstellen van de rouwbrief. Een aantal zaken was al geregeld. Zo waren de stoffelijke overschotten al in Eindhoven verzorgd door DELA en andere uitvaartverzorgers.

Op een gegeven moment vroeg mevrouw V. mij of zij haar zoon nog mocht zien. Ik heb haar toen, in overeenstemming met hetgeen ik inmiddels had gehoord, gezegd dat ik niet wist of dat mogelijk was, en ik heb haar verteld dat zij er rekening mee moest houden dat dat niet mogelijk was. Deze informatie van mijn kant werd nadrukkelijk bevestigd door (bedoelde maatschappelijk werker; N.o.). Overigens had ik niet gehoord dat Defensie had laten weten dat de lichamen niet mochten worden getoond aan de nabestaanden. Terloops had ik echter begrepen dat sommige lichamen te slecht waren om nog te tonen, hetgeen op zichzelf na een vliegtuigramp niet zo vreemd is. Het is overigens uiteindelijk de beheerder van het uitvaartcentrum die in dit verband met de nabestaanden overlegt.

Ik heb mevrouw V. toen, in verband met de eventuele onmogelijkheid om haar zoon nog te zien, gezegd dat zij eventueel een foto van haar zoon op de kist zou kunnen plaatsen.

Voorts heb ik de familie verteld dat ik naar het uitvaartcentrum zou gaan, en dat ik zo spoedig mogelijk zou laten weten of het mogelijk was om hun zoon nog te zien.

Aangekomen bij het uitvaartcentrum bleek dat van de drie slachtoffers van de Hercules-ramp die zich hier bevonden, F. (de zoon van verzoekers; N.o.) er "het best" uitzag. Ten aanzien van één slachtoffer leek het niet verstandig de kist te openen.

Ik heb toen vanuit het uitvaartcentrum naar de familie V. gebeld, en meegedeeld dat F. kon worden gezien. We hebben toen direct een afspraak gemaakt; om 16.30 uur zou de familie V. naar F. komen kijken. Ik kan me nog herinneren dat de heer en mevrouw V., samen met hun dochter en haar vriend, in het uitvaartcentrum afscheid hebben genomen van F.

(...)

Nadat alle begrafenissen en crematies achter de rug waren, is binnen DELA de gang van zaken geëvalueerd. Eventuele misverstanden over het al niet geopend mogen worden van de kisten zijn toen bij mijn weten niet aan de orde geweest..."

3.9. Onderzoek van de Inspectie Brandweezorg en Rampenbestrijding

In het Eindrapport van de Inspectie Brandweezorg en Rampenbestrijding van het Ministerie van Binnenlandse Zaken van april 1997 is in hoofdstuk 7. 'Informatie aan de verwanten van de slachtoffers' onder andere het volgende gesteld:

"...

7.1 Beschrijving van de gebeurtenissen.

(...)

7.1.4 Betrokkenheid verwanten met de verdere behandeling van de overleden slachtoffers.

(...)

Veel families hebben op dinsdag 16 juli 1996 de wens te kennen gegeven aan hun contactpersoon van defensie om hun overleden relatie te zien. Dit verzoek wordt wel door defensie in overweging genomen, maar niet ingewilligd.

(...)

Na de herdenkingsdienst worden de lichamen van de overledenen aan de verwanten beschikbaar gesteld. De verwanten kunnen dan hun relatie voor het eerst zien. Een aantal verwanten ziet zelfs dan hun relatie niet, omdat de begrafenisondernemer dat afraadt.

(...)

7.2 Analyse.

(...)

7.2.3 Betrokkenheid verwanten met de verdere behandeling van de overleden slachtoffers.

Er werd aan de verwanten van de slachtoffers geen informatie verstrekt over de slachtoffers. Dit leidde tot speculaties over de staat waarin de lichamen van de slachtoffers zich bevonden.

In het verwerkingsproces van het verdriet van de verwanten van de slachtoffers kan het zien van het slachtoffer een belangrijke rol spelen.

(...)

Na de herdenkingsdienst werden de lichamen van de slachtoffers overgedragen aan de families. De lichamen waren allemaal redelijk tot goed toonbaar. Sommige verwanten kregen hun familielid/relatie ook na de herdenkingsdienst niet meer te zien. Om onverklaarbare reden ontraadden de betreffende begrafenisondernemers deze verwanten hun familielid/relatie te aanschouwen..."

3.10. Reactie van verzoekers

In reactie op het standpunt van de Minister van Defensie lieten verzoekers bij brief van 30 april 1997 onder meer het volgende weten:

"Zoals al eerder aangegeven werd door Defensie of althans woordvoerders van de organisatie aan ons medegedeeld, dat de kisten

verzegeld waren en gesloten zouden blijven. Dit was, zoals de staatssecretaris in zijn brief van 12 november 1996 schreef, puur om organisatorische redenen.

Behalve dat ze naar zijn zeggen geen instructie aan functionarissen hebben gegeven v.w.b. restricties heeft hij ook geen informatie gegeven waarmee nabestaanden op de hoogte werden gebracht, dat na de eredienst de lichamen werden vrijgegeven. Weer toont Defensie minachting naar nabestaanden. Defensie had moeten kunnen inschatten of in elk geval invoelen welke impact de mededeling van het gesloten zijn en blijven van de kisten op de nabestaanden zou hebben.

Op de middag na de eredienst waren vertegenwoordigers van de Dela en Defensie (bedoelde maatschappelijk werker; N.o.) aanwezig en werd de begrafenis voorbereid. Beide heren waren op dat moment ook beiden in de veronderstelling dat de kist van F. niet meer open zou gaan. Na vertrek van (de vertegenwoordiger van DELA; N.o.) om 16.30 uur bleek dat hij op persoonlijk initiatief bij het mortuarium was wezen kijken. Hij gaf ons vervolgens het 'verheugend nieuws' dat wij alsnog naar F. mochten kijken.

Hieruit moge blijken dat Defensie alles in het werk heeft gesteld om organisatorisch e.e.a. gladjes te laten verlopen, maar dat feitelijk naar de nabestaanden niets is gebeurd om een mogelijk trauma van geen afscheid van hun kind te kunnen nemen te voorkomen."

3.11. Informatie van andere nabestaanden

Uit de verklaringen van de nabestaanden van vier andere slachtoffers van de Hercules-ramp blijkt dat zij er allen op enig moment van uitgingen dat zij hun familielid niet meer konden zien omdat de Defensie-organisatie had bepaald dat de kisten niet meer mochten worden geopend (zie de bijlagen 2 tot en met 5).

4. De bijstand door maatschappelijk werkers van de MDD

4.1. Feiten

4.1.1. Kort na het verongelukken van het Hercules-toestel werd door de Defensie-organisatie besloten dat de contacten tussen de nabestaanden en het Ministerie van Defensie primair via maatschappelijk werkers van de Maatschappelijke Dienst Defensie (MDD) van het Ministerie van Defensie zouden verlopen. In verband daarmee werd op 16 juli 1996 aan iedere betrokken familie een begeleidend maatschappelijk werker toegewezen.

4.1.2. Verzoekers werden aanvankelijk begeleid door een maatschappelijk werker van de regio Oost van de MDD te Harskamp. Vanaf 26 juli 1996 werden verzoekers begeleid door een maatschappelijk werker van de regio Zuid van de MDD te Eindhoven.

Afgezien van de contacten met deze twee maatschappelijk werkers hebben verzoekers op 16 juli 1996 eenmaal telefonisch contact met een andere maatschappelijk werker van de Regio Zuid van de MDD te Eindhoven (zie onder 1.4.2.).

Een week na de ramp kregen de nabestaanden van de slachtoffers van de ramp de mogelijkheid het wrak van het toestel op vliegveld Welschap te bezichtigen. Verzoekers maakten daarvan gebruik. Bij deze gelegenheid was een maatschappelijk werker van de Afdeling Organisatie van de Koninklijke Luchtmacht aanwezig.

4.1.3. In hun brief aan de Minister van 1 oktober 1996 stelden verzoekers onder andere het volgende:

"...U heeft tijdens de eredienst in Eindhoven op 17 juli 1996 de nabestaanden verzekerd alles in het werk te stellen om hen in het rouwproces te ondersteunen. Daartoe is de nabestaanden een contactpersoon toegewezen, waar zij met al hun vragen terecht konden. De contactpersoon die cliënten kregen toegewezen, kon hen geen antwoord geven op de voor hen meest priemende vragen. De betreffende maatschappelijk werker leefde weliswaar zeer met cliënten mee, doch was in de ogen van cliënten niet meer dan een marionet van Defensie.

Terzake wensen cliënten gaarne van u te vernemen:

a. Wat heeft u bedoeld toen u de nabestaanden verzekerde dat zij geholpen zouden worden in de verwerking van hun rouwproces;

b. Wat heeft u bedoeld met uw mededeling dat alle nabestaanden met al hun vragen terecht konden bij de contactpersoon?..."

4.1.4. De Staatssecretaris van Defensie reageerde in zijn brief van 12 november 1996 als volgt:

"...Met betrekking tot uw vragen (...) deel ik u mede dat de minister, vanuit zijn positie als werkgever en de daaruit voortvloeiende verantwoordelijkheid voor een goede zorg voor al het bij defensie werkzame personeel, de nabestaanden - waaronder uw cliënten - heeft verzekerd dat zij vanuit het ministerie geholpen zouden worden bij de verwerking van hun rouwproces.

Om deze hulp ook concreet invulling te geven heeft de maatschappelijke dienst defensie voor alle nabestaanden op de dag dat het vliegtuigongeval plaatsvond een begeleidend maatschappelijk werker aangewezen. Zulks had en heeft overigens nog steeds ten doel om zo veel mogelijk ondersteuning te geven bij de verwerking van het grote verdriet dat alle nabestaanden van het vliegtuigongeval is overkomen en daarnaast zo veel als mogelijk behulpzaam te zijn bij de vele meer materiële zaken die met het overlijden van een naaste gepaard kunnen gaan.

Daarbij is de maatschappelijk werker namens de organisatie het aanspreekpunt voor nabestaanden en gewonden. De vragen die bij nabestaanden rezen zijn steeds door tussenkomst van de maatschappelijke dienst defensie ter beantwoording voorgelegd aan die functionarissen binnen de organisatie die daarop mogelijk een antwoord zouden kunnen geven. Hoewel het merendeel van de vragen op deze wijze kon worden beantwoord, bleek echter dat een deel van de bij nabestaanden levende vragen in verband met de lopende onderzoeken naar de toedracht van het vliegtuigongeval niet eerder dan 3 oktober j.l. - de dag dat de onderzoeksresultaten bekend zijn gesteld - kon worden beantwoord. Hierdoor was het voor de begeleidend medewerkers van de maatschappelijke dienst defensie niet altijd mogelijk om die antwoorden te geven die door uw cliënten zo noodzakelijk voor het rouwproces werden geacht.

Dat uw cliënten de aangeboden diensten van de hen toegewezen maatschappelijk werker - zoals ik uit uw bewoordingen proef - in mindere mate tot steun hebben ervaren betreurt ik. Dit neemt niet weg dat de maatschappelijke dienst defensie in het merendeel van de gevallen de nabestaanden tot grote steun heeft kunnen zijn en nog steeds is..."

4.2. Standpunt van verzoekers

4.2.1. In hun verzoekschrift wezen verzoekers erop dat de maatschappelijk werker die hen vanaf 26 juli 1996 heeft begeleid weliswaar zeer met hen meeleeft, maar dat hij geen antwoord kon geven op een aantal concrete vragen. Van feitelijke steun was daardoor volgens verzoekers geen sprake.

4.2.2. Afgezien van de in de ogen van verzoekers tekortschietende informatieverstrekking over de identificatie en over de doodsoorzaak

van hun zoon - waarvoor wordt verwezen naar de klachtonderdelen 1. en 2. - stelden verzoekers dat de betrokken maatschappelijk werker die hen vanaf 26 juli 1996 heeft begeleid, geen antwoord kon geven op hun vraag waar de bril van hun zoon was, op hun vraag waar het speciaal voor de reis naar Italië gemaakte T-shirt was, op hun verzoek om een kopie van danwel inzage in het door deze maatschappelijk werker aan de leiding van de MDD uitgebrachte verslag, op hun vragen over de financiële afwikkeling - zoals de vergoeding van kosten voor de begrafenis en de grafsteen - , en op hun verzoek om een lijst met namen en adressen van andere nabestaanden.

Daarnaast had deze betrokken maatschappelijk werker hun, naar later bleek ten onrechte, meegedeeld dat zij drie maandsalarissen van hun zoon doorbetaald zouden krijgen.

4.3. Standpunt van de Minister

4.3.1. Met betrekking tot de begeleiding van de nabestaanden van de Hercules-ramp deelde de Minister van Defensie in zijn reactie van 12 maart 1997 in algemene zin het volgende mede:

"...Procedureel is steeds als uitgangspunt gehanteerd dat de begeleidend maatschappelijk werker als primair aanspreekpunt zou fungeren en eventuele knelpunten dan wel door hem niet te beantwoorden vragen bij de staf van de MDD zou signaleren. De staf MDD zou in voorkomend geval de voorliggende kwesties aan de (ter zake aangewezen vertegenwoordiger van de) plaatsvervangend directeur van de Centrale Dienst Personeel en Organisatie voorleggen en het resultaat van dit overleg aan de maatschappelijk werker overbrengen. Daarnaast heeft op 11 september 1996 de reeds genoemde vergadering onder leiding van de Directeur Personeel KLu plaatsgevonden (zie onder 2.3.3.; N.o.)..."

4.3.2. De Minister van Defensie reageerde als volgt op de stelling van verzoekers dat de betrokken maatschappelijk werker geen antwoord had kunnen geven op een aantal concrete vragen:

"...Waar is de bril van F.?
De BMW MDD (bedrijfsmaatschappelijk werker van de MDD; N.o.) heeft daaromtrent met verzoekers gesproken.
Hij heeft met de familie het fotoboek doorgenomen van voorwerpen die niet door de brand waren verwoest en waarvan de eigenaar niet kon worden vastgesteld. Hij heeft toegelicht dat hetgeen werd gemist en niet in dit fotoboek stond, er ook niet (meer) was.
(Zie in dit verband ook onder 5.4.2.; N.o.).

Waar is het T-shirt speciaal voor de Italië-reis?
Na het vinden van het T-shirt heeft de betrokken MDD-er er voor gekozen het T-shirt in persoon te overhandigen tijdens één van

zijn bezoeken. Met de familie heeft hij daartoe diverse afspraken gemaakt, die om wisselende redenen (wederzijds) zijn afgezegd. Op maandag 24 februari 1997 is het T-shirt overhandigd aan de familie.

Inzage/kopie van het verslag zoals door MDD-er aan Defensie wordt uitgebracht.

Evenals met betrekking tot het overhandigen van het T-shirt is door de betrokken BMW'er er voor gekozen in persoon aan verzoekers het bedoelde verslag ter inzage te geven. Om wisselende redenen (wederzijds) zijn daartoe gemaakte afspraken afgezegd. Op maandag 24 februari 1997 is het rapport ter inzage gegeven.

Duidelijkheid omtrent financiële afwikkeling (begrafenis/grafsteen). De BMW MDD was daartoe in staat. Hij had daarvoor via de Staf MDD informatie ontvangen, doch verzoekers hebben aan de BMW'er aangegeven dat hij zich daarmee niet behoefde in te laten, aangezien zij dit zelf door middel van hun advocaat in gesprekken met Cunningham Boschman (zie klachtonderdeel 10.; N.o.) wilden regelen.

Lijst NAD-gegevens van nabestaanden.

Daartoe was de BMW'er in staat. Om vanuit de MDD de NAD-gegevens beschikbaar te kunnen stellen, was toestemming van alle nabestaanden nodig. Tijdens de ronde om toestemming te krijgen, bleek dat nabestaanden reeds zelf tot uitwisseling van de NAD-gegevens waren overgegaan. Om doublures te voorkomen is deze actie binnen de MDD gestaakt..."

4.4. Verklaringen van de betrokken maatschappelijk werkers van de MDD

4.4.1. De maatschappelijk werker van de MDD die verzoekers van 16 juli tot 26 juli 1996 heeft begeleid, verklaarde in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman het volgende:

"...Tijdens mijn tweede bezoek aan de familie op 16 juli heb ik aangeboden zoveel mogelijk hun vragen te beantwoorden en op te treden als intermediair. De 'Handleiding nabestaanden' geldt in dit verband als richtlijn voor MDD'ers. Omdat er zoveel familie aanwezig was, viel er voor mij niet veel te troosten. Wat je als MDD'er kunt doen is sterk afhankelijk van de situatie. Tijdens dit tweede gesprek is onder meer gesproken over de financiële aspecten van de begrafenis. De heer V. was daar toen niet bij, hij lag toen te rusten.
(...)

Uit de evaluatie van de nazorg door de MDD is onder meer naar voren gekomen dat een belangrijk knelpunt werd veroorzaakt door

het gebrek aan informatie bij de betrokken MDD'ers. De informatie komt voor een groot deel van de Staf van de MDD in Den Haag, en die is weer afhankelijk van de politiek. De MDD'ers krijgen de informatie dan te laat. Zo moesten wij er medio juli van uitgaan dat voor de begrafenissen de gebruikelijke vergoeding gold, f 5.000. Later bleek dit bedrag veel hoger te zijn, maar achteraf heb je daar niet veel meer aan. Ook missen we bijvoorbeeld mobiele telefoons; we moeten dan aan de families vragen of wij gebruik mogen maken van hun telefoon. Dit soort zaken geeft veel irritaties bij de betrokken families. De heer V. heeft mij ook al op de tweede dag na het ongeluk gezegd dat hij maatregelen tegen Defensie zou nemen.

Tot 26 juli 1996 ben ik voor de familie V. bezig geweest, daarna ben ik in overleg met de leiding van de MDD afgehaakt in verband met ziekte. Tussen mij en de heer V. klikte het niet. De heer V. had ook totaal geen vertrouwen meer in de Defensie-organisatie. Hij had al problemen gehad met de maatschappelijk werker (die aanwezig was bij de bezichtiging van het wrak; N.o.), en deelde mij tijdens het bezoek aan het wrak van het toestel, zo'n anderhalve week na de ramp, mee dat hij het 'een waardeloze vertoning' vond, en dat mensen van Defensie hem voorlogen. Omdat ik Defensie vertegenwoordigde, moest ook ik het ontgelden. Hij dreigde er ook mee dat hij naar de pers zou stappen. (...)

Met betrekking tot de gemaakte afspraken voor de dag van de herdenkingsdienst is een en ander misgelopen. De afspraak was dat ik de familie thuis zou ophalen. In de vroege ochtend van 17 juli werd ik gevraagd door Defensie met de mededeling dat de dienst met een uur was vervroegd. Ik heb toen direct de familie V. gebeld; mevrouw V. liet mij toen weten dat haar dit de avond daarvoor al was meegedeeld, en dat zij een groot aantal mensen had moeten bellen om dat door te geven. Omdat het mij niet meer zou lukken om tijdig de familie thuis op te halen, spraken wij toen af dat ik de familie voor de dienst zou opwachten in Eindhoven. (...)

Met betrekking tot de financiële aspecten kan ik u vertellen dat de heer V. mij meedeelde dat hij ervan uitging dat hij in verband met de dood van zijn zoon een soort pensioen zou krijgen. Ik heb hem toen verteld dat dat niet zo was geregeld, en dat hij ook geen recht had op drie maanden salaris van zijn zoon. De heer V. zei toen dat hij veel geld zou gaan eisen van Defensie. Ik kon hem slechts zeggen dat ik mij kon voorstellen dat in dit geval zou worden afgeweken van de standaardregels, maar dat moest worden afgewacht wat er zou worden besloten. In die anderhalve week dat ik de familie V. begeleidde, had ik in dit opzicht niet veel te bieden. Van een mededeling dat alle schade zou worden vergoed is mij niets bekend.

Voor wat betreft mijn hulp bij de verwerking van het rouwproces kan ik u nog medelen dat daar in de periode dat ik de familie bijstond wat mij betreft nauwelijks ruimte voor was. Er was die periode steeds veel familie over de vloer.

In algemene zin kan ik u wel zeggen dat ik ervan overtuigd ben dat de MDD beter zou kunnen functioneren in dit soort gevallen wanneer de MDD'ers betere communicatiemiddelen zouden hebben, en allen over dezelfde informatie zouden beschikken. Dit is ook gebleken uit een evaluatie die door de afdeling Gedragswetenschappen van het Ministerie van Defensie naar aanleiding van de vliegramp is gehouden. Het probleem bij Defensie is echter altijd dat zoiets niets mag kosten. Die tijdens de evaluatie voorgestelde GSM-telefoons en lease-auto's voor de MDD'ers zullen er dus wel niet komen. Volgens mij hadden veel problemen die zich nu hebben voorgedaan voorkomen kunnen worden.

Dat de familie V. bij de Nationale ombudsman heeft geklaagd, vind ik wel begrijpelijk. Binnen Defensie zijn zij tegen een muur aangelopen. Dan moet je bij een onafhankelijke organisatie aankloppen. Ik moet hier wel bij zeggen dat adequaat optreden bij een ramp van deze omvang zeer moeilijk is. Dit wordt nog versterkt doordat in zo'n geval beslissingen worden genomen op het niveau van de Staatssecretaris. Door de grote druk van de media en de pers wordt bovendien iedereen bang om fouten te maken, hetgeen weer leidt tot een vertraging in de communicatie. Ook is Defensie in dit soort gevallen met betrekking tot de financiële kant van de zaak bang voor precedënten.

Overigens vond ik het niet gemakkelijk om binnen het gezin V. te werken..."

Deze maatschappelijk werker legde in het kader van het onderzoek een exemplaar van de 'Handleiding nabestaanden' van de MDD, uitgave van september 1996, over. Op bladzijde 29 van deze handleiding is onder punt 4 een lijst opgenomen 'uitkering tegoeden'. Bij de voorbeelden is onder meer opgenomen 'uitkering actief dienend 3 mnd wedde/salaris aan degene(n) die hiervoor in aanmerking komen.'

4.4.2. De maatschappelijk werker van de MDD die verzoekers vanaf 26 juli 1996 heeft begeleid, verklaarde in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman onder meer het volgende:

"Het contact met de familie V. is bij toeval ontstaan. Ik was op 26 juli 1997 op het hoofdkantoor van de MDD toen mij werd gevraagd enkele spullen van F. naar de familie V. te brengen. Ik ging er vanuit dat dit het enige zou zijn dat ik moest doen. Ik raakte in gesprek met de heer en mevrouw V. Zij waren niet gelukkig met de wijze waarop tot dat moment hun begeleiding was verzorgd. Zij waren ook niet gelukkig met de persoon die de

begeleiding verzorgde, mijn collega (...). Het gesprek met de heer en mevrouw V. duurde zo'n drie uur. Na afloop van het gesprek heb ik de heer en mevrouw V. voorgesteld dat ik de leiding van de MDD zou vragen mij als begeleider aan te wijzen. Dit is gebeurd. Een van de grieven die zij tijdens het gesprek uitten was dat zij niet betrokken waren geweest bij het uitzoeken van de persoonlijke bezittingen van F. Hiermee bedoelden zij het leegruimen van de kast en de tas van F. Ik heb de heer en mevrouw V. tijdens het gesprek uitgelegd waarom het RMC dit op deze wijze heeft gedaan. Verder hadden zij veel kritiek op het bezoek dat zij aan het wrak van de Hercules hebben gebracht. Zij hadden aangegeven dat zij alleen met eigen familieleden het wrak wilden bezoeken. Toen zij aankwamen bleek echter dat er nog een familie bij zou zijn. Dit is trouwens ter plaatse veranderd. Er kwam tijdens dit eerste gesprek veel over mij heen. Ik kon er op dat moment ook niet veel mee. Ik begeleidde op dat moment zelf ook nog twee gezinnen in verband met het ongeluk.

Ik ben met enige regelmaat bij de heer en mevrouw V. geweest. In het begin wekelijks, daarna met een lagere frequentie. We maakten tijdens een gesprek een afspraak voor een volgend gesprek. Ik heb ook nu nog contact met de heer en mevrouw V. (...).

Ieder gesprek begon met het spuien van kritiek, voornamelijk door de heer V. Daarna kwam er rust in het gesprek. Het was echt kritiek op de organisatie. Zij merkten dat ik tegen de grenzen van de organisatie aanliep, voornamelijk op het punt van informatieverstrekking. Ze merkten dat ik meeleeft met het verdriet, terwijl het contact toch zakelijk verliep. Woede en frustratie is er nu nog, maar anders. Hij wil nu de onderste steen boven. Hij heeft overigens vertrouwen in de Nationale ombudsman. Hij ziet dat als een soort Hoge Raad. Het onderzoek van de Nationale ombudsman heeft ertoe geleid dat hij zijn woede en frustratie wat los kan laten.

Met betrekking tot knelpunten bij de behandeling heb ik wel contact gehad met collega's. Ik heb niet met mijn collega (de maatschappelijk werker die verzoekers van 16 tot 26 juli 1996 heeft begeleid; N.o.) gesproken over de problemen die zich kennelijk hebben voorgedaan tijdens zijn contacten met de heer en mevrouw V. (...)

De wijze waarop de Defensie-organisatie ons het veld instuurde, bemoeilijkte het ingaan van het rouwproces. We konden geen goede afspraken met de families maken. Iedere keer kwam er iets tussendoor. Dan moesten we weer langs om iets te brengen, dan weer om wat te vragen. Iedere keer moest iets direct gebeuren. Met het privé-leven van de MDD'er werd ook geen rekening gehouden. Ik kon vanuit professioneel oogpunt niet veel doen. Ik voelde me

soms meer boodschappenjongen. Op kantoor is daarover ook gesproken. Maar ja, de hiërarchie bepaalde. Je kan niet zo maar zeggen dat je een bepaalde boodschap niet kan overbrengen op een bepaald moment omdat het uit professioneel oogpunt ongunstig is. Dit probleem is ook tijdens de evaluatie in november naar voren gekomen. Wat er met de resultaten van de evaluatie is gebeurd, weet ik niet. Deze manier van werken zal het rouwproces zeker gestoord hebben. Denk hierbij ook maar aan de vraag over de doodsoorzaak. Ik kwam wel bij de heer en mevrouw V., maar ik kon vaak hun vragen niet beantwoorden.

Van alle spullen die niet direct bij een persoon konden worden gebracht is een foto gemaakt. Met deze foto's zijn wij langs de familieleden gegaan. Zij konden dan eigendommen aanwijzen. De bril van F. was er niet bij.

(...)

Het T-shirt is niet gevonden. Het stond ook niet in het fotoboek. Later zijn er weer T-shirts gedrukt en heeft iedereen een exemplaar gekregen. Ik kan mij niet herinneren dat er irritatie was over het niet doorgaan van afspraken voor het brengen van het T-shirt. De afspraak is volgens mij twee keer afgezegd.

De heer V. heeft mij een verslag van het eerste gesprek gevraagd. Ik heb dit ook toegezegd. Het regiohoofd vond echter dat het niet kon. Ik heb dit teruggekoppeld naar de heer V.

Eerst is collega (...) bezig geweest met de financiële aspecten en daarna een ingeschakeld schadebureau. Van de heer en mevrouw V. hoefde ik niet bij het gesprek met het schadebureau te zijn. Zij hadden al een advocaat ingeschakeld. Ik mocht er wel bij zijn. Ik heb toen gebeld en gezegd dat ik niet zou meegaan. Volgens mij is hier geen wrijving over geweest. Het zal meer zijn gegaan over de lezing van het gebeuren in de reactie van Defensie. Hierin stond ten onrechte dat de heer en mevrouw V. niet wilden dat ik meeding. Dit is te scherp geformuleerd.

De heer V. heeft een adressenlijst van nabestaanden gevraagd. Ik zou die verzorgen. Ik hoorde later dat er al een lijst was opgesteld door de familieleden zelf. Een lijst, uitgaande van Defensie, had dus geen nut meer. Ik heb niet teruggekoppeld naar de heer V. dat ik geen lijst meer zou opstellen.

In zijn algemeenheid wil ik dit nog zeggen.

De beleving van de heer en mevrouw V. is erg persoonlijk. Op die persoonlijke belevingen, die kleuring, is geen draaiboek te maken. Iedere familie heeft zijn eigen verhaal.

De heer V. zit vol woede. Hij gaat er op zijn manier mee om. Dat is zijn goed recht.

Defensie heeft met zuivere motieven gehandeld. Ik wil dus niets zeggen over de kwaliteit van informatieverstrekking. Ik wil geen discussie over eventuele fouten. Op gebeurtenissen als waarover we nu praten kan je je niet voorbereiden. We hebben allemaal naar beste kunnen gewerkt."

4.5. Informatie aan de Tweede Kamer

4.5.1. In zijn brief aan de Voorzitter van de Tweede Kamer van 22 juli 1996 deelde de Staatssecretaris van Defensie het volgende mee:

"...Defensie stelt alles in het werk om de nabestaanden, familieleden en relaties van de slachtoffers naar vermogen bij te staan. De krijgsmachtdelen dragen zorg voor opvang, begeleiding en nazorg en zullen daarbij de geldende regelingen, die op zich toereikend zijn, zo ruimhartig mogelijk toepassen. Per geval wordt één hulpverlener toegewezen die als aanspreekpunt fungeert en alle hulp en steun coördineert..."

4.5.2. Blijkens het verslag van het overleg met de vaste Commissies voor Defensie en voor Binnenlandse Zaken op 17 oktober 1996 verstrekke de Staatssecretaris van Defensie bij die gelegenheid onder meer de volgende informatie:

"Defensie heeft er alles aan gedaan om de opvang zo zorgvuldig te laten verlopen en besefte meteen dat er ook na die avond (van 15 juli 1996; N.o.) veel opvang en persoonlijke begeleiding nodig zou zijn. Deze taak wordt op dit moment vooral uitgevoerd door de Koninklijke landmacht en de maatschappelijke dienst Defensie, die iedere familie begeleidt. Het hangt mede van de wensen van de betrokken families af of dat contact dagelijks of wekelijks is. Geprobeerd wordt voor de nabestaanden zoveel mogelijk zaken te regelen en vragen beantwoord te krijgen. Bij klachten wordt onmiddellijk contact opgenomen met de betrokken familie om te vragen wat er fout is gegaan en wat daartegen kan worden gedaan."

4.5.3. Mede namens onder anderen de Minister van Defensie reageerde de Minister van Binnenlandse Zaken bij brief van 2 juni 1997 als volgt op de vraag van de vaste Commissies voor Binnenlandse Zaken en voor Defensie naar de zorg welke de overlevenden en de nabestaanden van de ramp door het Ministerie van Defensie ten deel viel:

"...Alle overlevenden en nabestaanden hebben, voor zover zij dit thans nog wensen, persoonlijke begeleiding. Dit is naar wens een vertegenwoordiger van de Maatschappelijke Dienst Defensie en/of een vertegenwoordiger van de Geestelijke Verzorging. Voorts zijn er voor hen psychologen van de Afdeling Individuele Hulpverlening beschikbaar..."

4.6. Reactie van verzoekers

4.6.1. Verzoekers reageerden bij brief van 30 april 1997 op het standpunt van de Minister van Defensie. Zij lieten onder meer weten:

"Onze werkelijkheid is datgene wat wij van onze woordvoerder van Defensie, (de MDD'er die hen vanaf 26 juli 1996 begeleidde; N.o.), vernemen. In die zin denk ik dan ook, dat hier de werkelijkheid geweld wordt aangedaan.

Bij het zien van de fotoboeken in augustus constateerden wij, dat er speciale T-shirts voor de Italië-reis werden gedragen. Bij de vraag of wij er prijs op stelden om uniformen en/of andere dienstkleding te hebben, hebben wij gesteld dat we slechts dit speciale T-shirt wilden hebben. Onze maatschappelijk werker zou dit regelen.

Bij zijn vele bezoeken hierop volgend hebben we hem daarnaar gevraagd. Echter hij gaf aan dat dit er niet meer was en waarschijnlijk vernietigd zou zijn. Later wist hij te vertellen, dat hier meer vraag naar was en dat dit speciaal opnieuw gemaakt zou worden.

De afgezegde afspraken (1 van mij en 1 van hem) betroffen die van januari 1997.

Toen hij dit uiteindelijk op 24 februari kwam brengen heb ik hem dan ook gevraagd, of dat hij dit samen met een kopie van zijn verslag (...) kwam brengen n.a.v. vragen van de Nationale ombudsman. Hierop heeft hij bevestigend geantwoord.

Mijn conclusie is dan ook dat dit slechts door druk van buitenaf mogelijk bleek.

Zoals hierboven aangegeven blijkt ook hier, dat de afzegging van afspraken niets met de zaken van doen hebben. Ook hier gaat het om een verzoek dat vele maanden voordat de daadwerkelijke overhandiging plaatsvond is gedaan.

N.a.v. de vervelende ervaring met de MDD'er (de maatschappelijk werker van de Afdeling Organisatie van de Koninklijke luchtmacht; N.o.) op het vliegveld Eindhoven op 22 juli 1996, deed ik in augustus verslag aan (de betrokken maatschappelijk werker van de MDD; N.o.). Hij maakte ter plekke aantekening. Ik heb hem daarop gevraagd of ik een kopie kon krijgen van deze notitie. Zijn antwoord was dat ik natuurlijk een kopie kon krijgen, want uiteindelijk ging het over mij. Later vroeg ik hem daarnaar en beloofde mij deze te faxen. Vervolgens stond het op flop, daarna moest het nog uitgewerkt worden en uiteindelijk in november gaf hij mij aan, dat hij hieromtrent problemen met zijn baas had. Problemen of niet gaf hij mij aan, maar hij had het ons beloofd en zou het ons geven. In december nog niets. Uiteindelijk heb ik het dan, zoals (...) (hiervoor; N.o.) aangegeven (...) gekregen.

Weer voel ik me genoodzaakt uitgebreid op dit antwoord (zie onder 4.3.2., voorlaatste alinea; N.o.) in te gaan, omdat hier geweld

wordt gedaan aan de waarheid. Ten tijde dat de maatschappelijk werker vertelde van het bezoek aan Cunningham Boschman vroeg hij mij of hij bij dit gesprek aanwezig moest zijn. Ik vertelde hem, dat ik een advocaat (...) had ingeschakeld en dat deze mijn belangen zou behartigen. De onderliggende posten van de schadestaat waren inmiddels door (de advocaat van verzoekers; N.o.) en mij doorgenomen. Ik heb (de betrokken maatschappelijk werker van de MDD; N.o.) gezegd dat wat mij betreft hij dus niet per se bij dit gesprek aanwezig hoefde te zijn, maar als hij er wel zou zijn, dat mij dat ook goed was. Ik heb er nog aan toegevoegd, dat ik me goed kon voorstellen dat hij er wel bij zou zijn omdat hij dan alle facetten van de nazorg mee zou beleven. Hij besloot dan ook bij het gesprek aanwezig te zijn. Op betreffende dag belde hij ons op of we het erg bezwaarlijk vonden dat hij niet kwam, want hij was erg druk.

Het antwoord omtrent de duidelijkheid die de MDD'er over de financiële afwikkeling zou hebben (gegeven; N.o.), komt mij hoogst vreemd over. Meerdere malen hebben wij hem hierover gevraagd. Er bestond bij hem geen duidelijkheid. Zelfs nu nog bestaat onduidelijkheid over de afwikkeling van de schade van bijv. de grafsteen.

(De betrokken maatschappelijk werker van de MDD; N.o.) belde ons of wij akkoord gingen met het feit dat wij op de lijst van NAW- gegevens geplaatst zouden worden. Tevens deed hij zelf mededeling, dat wij uiteraard een kopie van deze lijst zouden krijgen. Deze lijst maakte deel uit van onze verwerking. Alle nabestaanden hadden namelijk behoefte om met elkaar te communiceren. Uiteindelijk is er vanuit persoonlijk initiatief evaluerend een lijst ontstaan, misschien mede omdat deze bij Defensie uitbleef. Zonder opgave van redenen is deze ook nooit meer van Defensie gekomen."

4.6.2. In algemene zin merkten verzoekers in dit verband nog het volgende op:

"...De minister heeft zelf gezorgd, dat de complete organisatie hermetisch was afgesloten voor nabestaanden en dat alles via de MDD'er werd gekanaliseerd. De MDD'er werd door de eigen organisatie niet in staat gesteld adequaat te handelen, met als gevolg dat er niet op vragen en behoeften van nabestaanden werd gereageerd.

Naar buiten werd door Defensie v.w.b. de nazorg PR bedreven. Misschien mede door de onderzoeksresultaten ingegeven. Inhoudelijk werden de nabestaanden op de meest elementaire vragen, zoals bijv. de doodsoorzaak, en behoeften, zoals bijv. de materiële zaken van hun overleden dierbaren, in het ongewisse gelaten..."

4.6.3. Naar aanleiding van het verslag van het overleg van de kamercommissies met de betrokken bewindslieden van 17 oktober 1996 (zie onder 4.5.2.) stelden verzoekers nog het volgende:

"...De MDD'er wist niets, kon niets en op klachten werd niet gereageerd. Slechts als er vanuit Defensie zaken geregeld waren, werden de MDD'ers naar de familie gestuurd en konden zij slechts als veredelde koeriers hun pakketjes afleveren. De Defensieorganisatie maakte, dat de MDD'er niet zijn werk kon doen en dat er niet alert op vragen en noden van de nabestaanden kon worden gereageerd..."

4.7. Nadere informatie van de Minister

4.7.1. De Nationale ombudsman stelde de Minister van Defensie in zijn brief van 13 juni 1997 onder meer de volgende vraag:

"Verzoekers hebben er in hun verzoekschrift (...) op gewezen dat de betrokken MDD'er hun ten onrechte heeft meegedeeld dat zij drie maandsalarissen van hun zoon doorbetaald zouden krijgen. In uw reactie van 12 maart 1997 bent u hier niet op ingegaan; ik verzoek u dit alsnog te doen."

In reactie op deze vraag liet de Minister van Defensie in zijn brief van 15 juli 1997 het volgende weten:

"..Inderdaad heeft de betrokken MDD'er in eerste instantie ten onrechte medegedeeld dat verzoekers drie maandsalarissen van hun zoon doorbetaald zouden krijgen. Binnen een week, in het daarop volgende gesprek, heeft hij dit gecorrigeerd en hen geïnformeerd volgens bijgesloten regelgeving..."

Bij de reactie van de Minister was de regelgeving gevoegd met betrekking tot de aanspraken bij overlijden. In deze regelgeving is een mogelijkheid opgenomen tot het verstrekken van drie maandsalarissen (artikel 125 van het Algemeen militair ambtenarenreglement; zie ACHTERGROND, onder 1.).

4.7.2. In reactie op de opmerking van verzoekers dat de MDD'ers door de eigen organisatie niet in staat werden gesteld adequaat te handelen (zie onder 4.6.2.), merkte de Minister het volgende op:

"...Om te beoordelen of de communicatie tussen belanghebbenden en defensie goed verliep is de MDD ingeschakeld, met het doel vragen en verzoeken van betrokkenen via de MDD bij de juiste instantie te bezorgen, informatie in te winnen en terug te koppelen. Daarmee werd getracht te voorkomen dat betrokkenen met een veelheid aan instanties geconfronteerd zouden worden met alle nadelige gevolgen, voor zowel betrokkenen als de organisatie zelf, van dien..."

4.7.3. In reactie op de opmerking van verzoekers dat de MDD'ers niets wisten en niets konden, en dat zij slechts als veredelde koeriers hun pakketjes konden afleveren (zie onder 4.6.3.), deelde de Minister het volgende mede:

"...Met alle respect voor de gevoelens van verzoekers meen ik dat hiermee aan de inspanningen van de MDD'ers geen recht wordt gedaan. Het tragische ongeval op de Vliegbasis Eindhoven heeft bijzonder veel inzet van de MDD-ers gevraagd. Lopende de onderzoeken, voordat onderzoeksrapporten werden uitgebracht, kon evenwel in een aantal gevallen geen antwoord op gestelde vragen worden gegeven in afwachting van die rapportages. Bovendien moet bedacht worden dat een ramp van een dergelijke omvang voor de organisatie ongekend was en plaatsvond op een moment dat de personele bezetting gering was. Niettemin hebben de medewerkers van de MDD op een respectvolle wijze bijgedragen aan de opvang en zorg van familieleden, relaties en verwanten van overleden en gewonde slachtoffers van de Herculesramp. En zij doen dat nog steeds. Zo werd van de zijde van Defensie zeer recent ondersteuning en begeleiding geboden aan de nabestaanden die naar het muziekfestival van Modena zijn gegaan. Signalen die de waardering voor hetgeen Defensie onderneemt ondersteunen komen overigens ook uit kringen van nabestaanden..."

4.7.4. Naar aanleiding van de opmerkingen van verzoekers over de afwezigheid van de betrokken maatschappelijk werker tijdens het gesprek met een vertegenwoordiger van het shadebureau, stelde de Minister het volgende:

"...Door de maatschappelijk werker was gevraagd of er behoefte bestond aan zijn aanwezigheid bij het bewuste gesprek met Cunningham Boschman. Die aanwezigheid was, mede gelet op de aanwezigheid van de advocaat van verzoekers, naar hun oordeel niet per se nodig. Om die reden meende de medewerker dan ook voorrang te kunnen geven aan andere werkzaamheden. Niettemin heeft hij telefonisch geverifieerd of het inderdaad erg bezwaarlijk zou zijn indien hij niet kwam. Vanzelfsprekend was hij, indien te kennen was gegeven dat zijn aanwezigheid uitdrukkelijk gewenst was, aan die wens tegemoetgekomen..."

4.8. Informatie van andere nabestaanden

De nabestaanden van twee andere slachtoffers van de Hercules-ramp verklaarden in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman dat de betrokken maatschappelijk werkers van de MDD in hun ogen niet veel meer waren dan boodschappenjongens van de Defensie-organisatie.

De nabestaanden van een ander slachtoffer verklaarden geen goed woord over te hebben voor de begeleiding door de MDD.

Een nabestaande van weer een ander slachtoffer verklaarde dat de betrokken maatschappelijk werkers hun werk in haar geval naar behoren hadden gedaan (zie de bijlagen 2 tot en met 5).

5. De behandeling van de persoonlijke eigendommen van de zoon van verzoekers

5.1. Feiten

5.1.1. Eind juli 1996 bezorgde een maatschappelijk werker van de MDD de persoonlijke bezittingen van de zoon van verzoekers bij verzoekers thuis. Het muziekinstrument van de zoon van verzoekers werd later, op 15 augustus 1996, afzonderlijk door bedoelde maatschappelijk werker aan verzoekers overhandigd.

5.1.2. In hun brief van 1 oktober 1996 aan de Minister van Defensie lieten verzoekers onder meer het volgende weten:

"...Voor cliënten waren alle tastbare persoonlijke bezittingen van F. van enorme emotionele waarde. Door Defensie zijn de persoonlijke bezittingen van F., ondanks herhaald verzoek van cliënten deze vrij te geven, wekenlang onnodig vastgehouden. De persoonlijke bezittingen van F. betroffen die uit zijn kastje in de kazerne te Vught, de spullen die rechtstreeks met de vrachtwagen uit Italië waren teruggekomen, alsook de persoonlijke bezittingen van F. die met het vliegtuig waren vervoerd.

Cliënten kunnen begrip opbrengen voor het feit dat de handbagage van F. in het onderzoek werd betrokken en derhalve niet per direct aan hen ter beschikking werd gesteld. Echter, alles werd vastgehouden. Na veelvuldig en indringend getelefoneerd te hebben, hebben cliënten uiteindelijk bereikt dat zij de persoonlijke bezittingen van F. uit de kazerne en Italië in hun bezit kregen.

De persoonlijke bezittingen van F. werden thuis bezorgd, zonder inventarisatielijst. Er ontbraken kledingstukken, alsook bevonden zich er tussen de kledingstukken van F. kledingstukken van anderen. Cliënten zijn van mening dat er terzake bijzonder onzorgvuldig door Defensie is gehandeld en dat er zelfs sprake is van enige minachting jegens de gevoelens van cliënten en de nabestaanden in het algemeen.

Terzake vernemen cliënten gaarne van u waarom er bijzonder onzorgvuldig is omgesprongen met de persoonlijke bezittingen van F. en de andere slachtoffers en daarmee met de gevoelens van cliënten, respectievelijk de nabestaanden. Indien u een andere mening bent toegedaan, vernemen cliënten gaarne van u hoe het mogelijk is geweest dat er spullen zoek zijn geraakt, er spullen van anderen verkeerd terecht zijn gekomen en waarom er geen inventarisatielijst is opgemaakt en afgegeven..."

5.1.3. De Staatssecretaris van Defensie reageerde in zijn brief van 12 november 1996 als volgt:

"...Op 18 juli is een aanvang gemaakt met het identificeren van de persoonlijke bezittingen die in het vliegtuig waren gevonden. (...) Vanaf die dag heeft een team van 12 rechercheurs continue drie weken lang uitsluitend werkzaamheden verricht ten behoeve van de identificatie van deze persoonlijke bezittingen. Door dit team is met de grootste zorgvuldigheid gepoogd vast te stellen aan wie de persoonlijke bezittingen die uit het vliegtuig waren gehaald toebehoorden.

Bij de identificatie van de goederen die zich in het vliegtuig bevonden is een aanvang gemaakt met de persoonlijke bezittingen die zich op de overledenen bevonden. Deze bezittingen waren eenduidig toe te rekenen aan de overledenen. Moeilijker was de identificatie van de (hand)bagage van de overledenen. Deze bevond zich - mede omdat niet alle bagage was afgesloten - her en der verspreid in het vliegtuig. Door de landing van het vliegtuig is een groot deel van de bagage volledig verspreid. Als gevolg van de daarop volgende brand is een deel van de bagage vernietigd. Verder zijn als gevolg van het bluswater en schuim dat de brandweer heeft gebruikt en de daarop volgende reddingsactie andere delen van de bagage ontoonbaar of onherkenbaar geworden. Hierdoor is het mogelijk dat een aantal bagagestukken bij de teruggave aan uw cliënten ontbrak.

De persoonlijke bezittingen die konden worden geïdentificeerd zijn uiteindelijk - nadat daarvan door de Koninklijke marechaussee proces-verbaal was opgemaakt - via de medewerker van de maatschappelijke dienst defensie aan de nabestaanden teruggegeven. Van de persoonlijke bezittingen waarvan niet kon worden vastgesteld aan wie deze bezittingen hadden toebehoord zijn foto's gemaakt die aan de nabestaanden ter herkenning zijn getoond.

Met betrekking tot de persoonlijke bezittingen van F. die zich op de kazerne in Vught bevonden, merk ik het volgende op. De noodzaak bestond om alvorens tot overdracht van de persoonlijke bezittingen over te gaan hierin enige ordening aan te brengen teneinde zo zorgvuldig mogelijk vast te kunnen stellen welke goederen aan wie hadden toebehoord. Hierbij is volgens een door RMC-Zuid opgestelde procedure, overigens met inachtneming van het gestelde in het Reglement Inwendige Dienst (zie ACHTERGROND, onder 3.; N.o.) gehandeld. Als uitgangspunt is gehanteerd dat persoonlijke bezittingen die zich in een kast, koffer of tas bevonden toebehoorden aan de gebruiker of eigenaar van die tas. Echter ook hier zijn in een aantal kamers her en der verspreid liggende goederen aangetroffen. Hoewel met de grootste zorgvuldigheid is gepoogd deze persoonlijke bezittingen aan de rechthebbende toe te schrijven, bleek later dat in sommige gevallen

verwisselingen hebben plaatsgevonden. Hoewel ik dit betreur heb ik geen reden om aan te nemen dat hier sprake is van onzorgvuldigheid..."

5.2. Standpunt van verzoekers

In aanvulling op hetgeen zij terzake in hun brief van 1 oktober 1996 hadden opgemerkt (zie onder 5.1.2.), wezen verzoekers er in hun verzoekschrift op dat zij de persoonlijke bezittingen van hun zoon uit de kazerne en uit Italië drie weken na het ongeval in hun bezit hadden gekregen.

Voorts stelden zij, in reactie op de brief van de Staatssecretaris van 12 november 1996 (zie onder 5.1.3.), het volgende:

"...Met betrekking tot de identificatie van de boedel die zich in het vliegtuig bevond merken verzoekers op dat de handbagage van F. die zich in het vliegtuig bevond voor zover zij weten compleet is teruggekomen. Aan deze handbagage was nauwelijks sprake van schade door blusschuim of brand. Onder de handbagage bevonden zich vrij brandbare zaken zoals plastic flesjes, fototoestel en dergelijke meer. Deze goederen waren ongeschonden. Het bevreemdt verzoekers echter dat zij de tas waarin zich de handbagage moet hebben bevonden alsook de toilettas die in de betreffende tas zat niet hebben ontvangen. De handbagage werd in een kartonnen doos bij verzoekers thuis bezorgd.

In het antwoord van de Staatssecretaris wordt met geen woord gerept over de goederen die met de vrachtwagen uit Italië zijn teruggekomen. De tas van F., vervoerd door de vrachtwagen, werd eveneens volledig ondersteboven geschud en doorzocht. Terzake is door Defensie met verzoekers contact opgenomen met de vraag of zij de betreffende goederen gewassen danwel ongewassen retour wilden hebben. Verzoekers hebben hierop meegedeeld dat Defensie de spullen van F. onberoerd diende te laten omdat zij er emotioneel veel waarde aan hechtten de goederen zoals zij waren terug te krijgen. Echter, verzoekers ontvingen de tas retour met de ongewassen spullen van F. en met gewassen en in plastic verpakte spullen van een ander. Vervolgens wordt de vraag van verzoekers niet beantwoord waarom zij nimmer een inventarisatielijst hebben ontvangen van de persoonlijke eigendommen van F. Tevens blijft de vraag van verzoekers onbeantwoord waarom zij, ondanks hun vele verzoeken, de spullen uit Italië en het kastje op de kazerne niet tijdig hebben teruggekregen. Terzake merken verzoekers op dat er nog spullen op de kazerne te Vught van F. aanwezig zijn. Ter verklaring van de verwisselingen van de persoonlijke bezittingen die hebben plaatsgevonden is debet dat in een aantal kamers op de kazerne te Vught her en der verspreid liggende goederen werden aangetroffen. In deze is van belang dat F. in Vught geen kamer had. F. verbleef immers op het adres van zijn ouders te 's-Hertogenbosch..."

5.3. Standpunt van de Minister

5.3.1. In reactie op de vraag naar de door het Ministerie gevolgde procedure voor het terugbezorgen van de persoonlijke bezittingen van de slachtoffers van het ongeval, deelde de Minister het volgende mede:

"...Ten aanzien van het verzamelen van de persoonlijke bezittingen moet onderscheid worden gemaakt tussen:

1. de goederen welke zich in het vliegtuig bevonden
2. de goederen welke uit Italië over de weg zijn terugvervoerd
3. de goederen welke zich in kasten en de legeringsruimten op de kazerne te Vught bevonden.

Ad 1.

Hiervoor geldt het volgende (...) ter aanvulling op het gestelde in de brief van de Staatssecretaris van 12 november 1996 (zie onder 5.1.3.; N.o.).

- Wat betreft de procedure:

Bij het verzamelen en terugbezorgen van de persoonlijke bezittingen van de slachtoffers van het ongeval werd onderscheid gemaakt tussen:

- a. De onmiddellijk op/aan de lichamen van de slachtoffers aangetroffen goederen welke herkenbaar waren als persoonlijke eigendommen van het slachtoffer;
Deze goederen werden meteen gescheiden opgeborgen in plastic zakken en voorzien van labels;
- b. De overige goederen - waaronder persoonlijke bezittingen van de slachtoffers - welke verspreid bij de berging in het uitgebrande toestel werden aangetroffen;
Op de avond van 15 en 16 juli 1996 werden deze goederen verzameld en veiliggesteld in ruim 85 grote plastic zakken.

De genoemde procedure wordt standaard gehanteerd bij vlieggrampen en is ter visie voorgelegd aan leden van het Arrondissementsparket te 's-Hertogenbosch, die daarmee instemden.

Teneinde zoveel mogelijk goederen aan de nabestaanden te kunnen terugbezorgen werd een team ingesteld van 12 rechercheurs die gedurende drie weken lang uitsluitend werkzaamheden hebben verricht ten behoeve van de identificatie van deze persoonlijke bezittingen. Het team werd bijgestaan door terzake materiedeskundigen van het RIT.

- Wat betreft de identificatie van goederen en de teruggave:

In twee "werkstraten" werden de goederen zorgvuldig geïdentificeerd. Eerst werden de goederen behandeld die waren aangetroffen op de lichamen van de slachtoffers. Uitgangspunt was deze goederen zodanig te behandelen dat zij werden ontdaan van de aanwezige roet-, rook- en brandlucht. Ervaringen op dit punt hebben geleerd dat

nabestaanden zeer geëmotioneerd kunnen raken indien zij geconfronteerd worden met niet gereinigde persoonlijke bezittingen van slachtoffers.

Voor sieraden was een speciale machine beschikbaar om goud, zilver en andere edelmetalen te reinigen.
De geïdentificeerde kleding werd chemisch gereinigd.

Ten aanzien van de goederen onder b. - waaronder zich goederen bevonden die konden worden herleid tot persoonlijke bezittingen van slachtoffers - werd dezelfde procedure gevolgd.
Een moeilijkheidsfactor hierbij was dat het hoofdzakelijk persoonlijke bezittingen betrof welke afkomstig waren uit niet afgesloten tassen die op verschillende plaatsen in het vliegtuig hadden gestaan. Als gevolg van de omstandigheden kort na de crash (ontstaan van brand, bluswerkzaamheden alsmede de activiteiten rond de reddingsoperatie zelf) werden de goederen deels verbrand en onherkenbaar aangetroffen. Goederen die in zeer slechte staat waren (niet-toonbare, onherkenbare en grotendeels verbrande goederen) werden in containers verzameld en zijn onder begeleiding, via de Intendance van de KL in Woerden, afgevoerd naar het afvalverwerkingsbedrijf Rotterdam/Rijnmond en daar vernietigd.

Voor wat betreft de goederen onder a. en b. waarvan het niet mogelijk was die te identificeren, werd een vervolgpprocedure toegepast. Die procedure bestond hieruit dat de betreffende goederen werden geregistreerd en in kleur werden gefotografeerd. Van de fotografische opnamen zijn fotoboeken vervaardigd welke aan de nabestaanden zijn getoond.
Deze goederen zijn overgedragen aan de RMC Zuid van de Kl.

Bij het terugbezorgen van de goederen aan de nabestaanden is ervoor gekozen dit via de MDD te laten verzorgen. De overwegingen hierbij waren dat ook nog goederen van de slachtoffers aanwezig waren op de kazerne in Vught.

Door alle persoonlijke bezittingen gelijktijdig terug te geven werd voorkomen dat de nabestaanden meerdere keren, door verschillende functionarissen, goederen van de slachtoffers in ontvangst zouden moeten nemen. Door de MDD hiermede te belasten was men tevens verzekerd van deskundige begeleiding daarbij.

Ad 2.

Aangezien het de bedoeling was om de goederen sub 1 t/m 3 op één moment integraal aan de nabestaanden over te dragen, zijn de over de weg vervoerde goederen tot het moment van overdracht op de kazerne te Vught opgeslagen. Om te voorkomen dat kleding door bijvoorbeeld vocht zou worden aangetast of onnodig zou kreuken,

zijn de grotere kledingstukken per persoon separaat uitgehangen. Bederfelijke waar werd uit de tassen verwijderd.

Ad 3.

In de week nadat het vliegongeval had plaatsgevonden is een aanvang gemaakt met het ordenen en verzamelen van de persoonlijke eigendommen en persoonlijke gevechtssuïtrusting (PGU) welke zich op de kazerne bevonden. Met betrekking tot deze goederen is als uitgangspunt gehanteerd dat de goederen die zich in een kast, koffer of tas bevonden, toebehoorden aan de gebruiker van de kast respectievelijk de eigenaar van de koffer of tas. Ten aanzien van eigendommen welke los op de legeringskamers werden aangetroffen is met behulp van de road-manager, sergeant-majoor (...), getracht deze daar waar mogelijk aan de rechtmatige eigenaar toe te bedelen.

De zogenaamde PGU-kasten zijn conform artikel 16, vijfde lid van het Reglement inwendige dienst (zie ACHTERGROND, onder 3.; N.o.) geopend. Per persoon is de inhoud van de kasten geregistreerd. Bederfelijke waar werd hier eveneens verwijderd. Het lag in de bedoeling om deze werkzaamheden uiterlijk per 31 juli 1996 af te ronden zodat met ingang van 1 augustus 1996 een aanvang kon worden gemaakt met de integrale overdracht van de sub 1 tot en met 3 genoemde goederen. Van de goederen waarvan de eigenaar niet kon worden achterhaald, zijn eveneens foto's gemaakt. Deze zijn aan alle nabestaanden ter beschikking gesteld zodat zij bepaalde zaken mogelijk nog konden identificeren.

Terwijl op bovenstaande wijze de persoonlijke eigendommen werden verzameld c.q. geregistreerd, zijn ter voorbereiding van de overdracht van de goederen door tussenkomst van de desbetreffende medewerkers van de MDD aan de nabestaanden/(relaties van) slachtoffers de volgende vragen voorgelegd:

1. Stelt u het op prijs de persoonlijke bezittingen zelf op te halen dan wel thuis bezorgd te krijgen of tot een nader te bepalen moment op de kazerne opgeslagen te laten blijven?
2. Stelt u het op prijs dat kleding door zorg van Defensie gereinigd wordt of wilt u dit liever zelf doen?
3. Stelt u het op prijs het door Defensie in bruikleen verstrekte muziekinstrument, indien van toepassing en voor zover mogelijk, te behouden?
4. Bent u in het bezit van een reservesleutel van het mogelijk op de kazerne geparkeerde voertuig?
5. Stelt u er prijs op het voertuig zelf te halen of wilt u dat het voertuig door de zorg van Defensie wordt gebracht?
6. Stelt u er prijs op de militaire uitrusting te behouden?

Ten aanzien van deze vragen is aan de respectievelijke bedrijfsmaatschappelijk werkers verzocht om uiterlijk op 29 juli 1996 de antwoorden mede te delen opdat zo spoedig mogelijk daarna een aanvang met de overdracht van de persoonlijke eigendommen en overige goederen kon worden gemaakt.

Op 1 augustus 1996 zijn door middel van een proces-verbaal de uit het vliegtuig afkomstige goederen (sub 1) aan de RMC Zuid overgedragen (zie ook onder 5.3.3.; N.o.). Op 5 augustus 1996 is met de daadwerkelijke overdracht van de goederen aan nabestaanden en zaakwaarnemers van de gewonden begonnen..."

5.3.2. Met betrekking tot de terugbezorging van de persoonlijke bezittingen van de zoon van verzoekers, deelde de Minister het volgende mede:

"...Door verzoekers is te kennen gegeven niet te willen wachten op de afronding van de (hiervoor onder 5.3.1.; N.o.) geschetste procedure. Om die reden zijn op 26 juli 1996 de toen op de kazerne aanwezige goederen door de toen eerste-luitenant, thans kapitein (...) van de MDD (de maatschappelijk werker die verzoekers vanaf 26 juli 1996 heeft begeleid; N.o.) bij verzoekers bezorgd. Op 30 juli 1996 heeft kapitein (bedoelde maatschappelijk werker; N.o.) de uit het vliegtuig afkomstige goederen aan verzoekers overgedragen. Op een later moment is eveneens door tussenkomst van kapitein (...) het instrument van verzoekers' zoon aan verzoekers overgedragen..."

5.3.3. Met betrekking tot de behandeling en de registratie van de desbetreffende goederen, deelde de Minister het volgende mede:

"...De persoonlijke bezittingen van de slachtoffers zijn verpakt in speciaal daarvoor aangeschafte nieuwe kartonnen dozen van verschillend formaat. Na het inpakken werden de dozen met tape dichtgeplakt. Het is mij niet bekend of na 30 juli 1996 (...) nog aan verzoekers, wat betreft de uit het vliegtuig afkomstige goederen, een kopie van het voor hen relevante gedeelte uit het proces-verbaal van overgave (van de Koninklijke marechaussee aan de RMC Zuid), (...) d.d. 1 augustus 1996, is verstrekt. Aan verzoekers is geen lijst verstrekt van de overgedragen spullen sub 2 en 3. Een dergelijke lijst is overigens ook niet aan de overige nabestaanden verstrekt. Bij het RMC Zuid bestond niet de indruk dat ten aanzien van de goederen sub 2 en 3 aan een dergelijke inventarislijst bij de nabestaanden in zijn algemeenheid dan wel bij verzoekers in het bijzonder behoefte bestond..."

5.3.4. Het hiervoor bedoelde gedeelte uit het proces-verbaal van overgave van 1 augustus 1996 bevatte een opsomming van de in het vliegtuig aangetroffen spullen van de zoon van verzoekers. Het ging daarbij om ruim veertig beschreven items.

5.3.5. De Minister merkte voorts op dat er bij het RMC Zuid nog goederen lagen opgeslagen waarvan niet bekend was aan wie deze hadden toebehoord. Hij voegde daar aan toe dat er geen goederen of

persoonlijke bezittingen van slachtoffers van het ongeval waren achtergebleven bij de Koninklijke marechaussee.

5.3.6. Vervolgens wees de Minister erop dat verzoekers aan de betrokken stafmedewerker juridische zaken van het RMC Zuid (zie hierna onder 5.4.) hadden aangegeven dat de bril van hun zoon ontbrak, en dat hun zoon naar hun mening meer foto's gemaakt moest hebben. In reactie daarop was aan verzoekers meegedeeld dat de bril noch eventuele door hun zoon gemaakte foto's op de kazerne waren aangetroffen.

5.3.7. Met betrekking tot dit klachtonderdeel merkte de Minister ten slotte het volgende op:

"...Verzoekers' zoon was niet op de kazerne gelegerd. Voor de opslag van zijn PGU stond hem echter wel een PGU-kast op een, voor het overige onbewoonde, legeringskamer ter beschikking. In de PGU-kast bevonden zich uitsluitend tot de PGU behorende uitrustingsstukken. Aangezien de legeringskamer voor het overige niet werd bewoond was er in zijn geval geen sprake van losliggende persoonlijke eigendommen. In het geval van verzoekers' zoon zijn dan ook geen goederen aan hem toegerekend dan wel goederen aan de over de weg vervoerde bagage toegevoegd of daaruit verwijderd. Vermoedelijk heeft de zoon van verzoekers, hetgeen overigens niet ongebruikelijk is gebleken, in zijn tas kleding voor een collega vervoerd. Alhoewel vanuit een oogpunt van accuratesse en zorgvuldigheid groot belang werd gehecht aan een volledige afronding van de verzameling van de persoonlijke eigendommen en de PGU, alvorens tot overdracht van deze goederen over te gaan, is ten aanzien van verzoekers besloten dit belang te doen wijken voor de door hen uitdrukkelijk en bij herhaling kenbaar gemaakte wens per ommegaande in het bezit van de spullen van hun zoon te geraken. Mede hierdoor heeft de opening van de PGU-kast niet plaatsgevonden door het daartoe geformeerde team van functionarissen en is de inhoud van kast en tas niet zoals in de andere gevallen geregistreerd (zie onder punt 5.3.1., ad 3.; N.o.). (De bedoelde stafmedewerker; N.o.), die spoedheidshalve de verzameling voor zijn rekening heeft genomen, heeft een beknopte aantekening gemaakt van hetgeen hij in kast en tas heeft aangetroffen..."

5.4. Informatie van de betrokken stafmedewerker van het RMC Zuid

5.4.1. De betrokken stafmedewerker juridische zaken van het RMC Zuid deelde in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman bij brief van 29 april 1997 mee dat verzoekers naar zijn mening in hun verzoekschrift een onjuist beeld hadden geschetst van de gang van zaken. In dat verband stelde hij het volgende:

"...Ik heb slechts één keer rechtstreeks contact gehad met dhr. V. Dit contact bestond uit een telefoongesprek - bij mijn weten op zaterdag 27 juli 1996 - waarin gesproken is over de gang van zaken m.b.t. het verzamelen van de persoonlijke bezittingen, in het bijzonder is daarbij door dhr. V. gevraagd op grond van welke bevoegdheid de PGU kasten waren geopend, zonder voorafgaande toestemming van de nabestaanden. Ik heb daarop geantwoord dat deze bevoegdheid was gebaseerd op het Reglement Inwendige Dienst Koninklijke Landmacht. De communicatie met de familie V. inzake de overhandiging van persoonlijke eigendommen is voor het overige steeds geschied via functionarissen van de Maatschappelijke Dienst Defensie.

(...)

Tenslotte breng ik nog onder de aandacht dat ik destijds belast was met het coördineren van de inventarisatie en overdracht van de op de kazerne aanwezige bezittingen van de slachtoffers, waaronder begrepen de uit het vliegtuig afkomstige artikelen, althans voor wat betreft deze laatste vanaf het moment dat deze door de Kmar aan het RMC Zuid waren overgedragen. De aanduiding "juridisch leider van het onderzoek naar persoonlijke eigendommen" is in dit verband derhalve niet juist..."

5.4.2. Voorts verklaarde deze stafmedewerker juridische zaken in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman tijdens een gesprek met medewerkers van het Bureau Nationale ombudsman op 29 mei 1997 het volgende:

"...Ik kan u vertellen dat de vrachtwagen met spullen uit Italië op zondagmiddag (14 juli 1996; N.o.) al was vertrokken uit Italië. Maandagmiddag is die vrachtauto aangekomen. Op de kazerne is die vrachtwagen gelost. Voor zover ik weet zijn er in Italië geen goederen achtergebleven. De spullen, uniformen en muziekinstrumenten, zijn toen in een centrale kamer op de kazerne opgeslagen.

Ik ben op 1 juli 1996 als stafjurist geplaatst op RMC Zuid. Ik hoorde op maandagavond (15 juli 1996; N.o.) pas dat het vliegtuig was neergestort. De volgende ochtend ben ik naar mijn werk gegaan. Ik ben toen pas betrokken bij deze zaak. Er was al een operatiekamer. Dit wil zeggen dat daar 24 uur per dag gewerkt werd en dat daar de coördinatie lag. Deze operatiekamer werd na de herdenkingsdienst belangrijker omdat toen de verantwoordelijkheid voor de afhandeling daar werd gelegd. Eigenlijk de dag na het ongeval kwamen er al vragen binnen over uniformen en muziekinstrumenten. Het ging er dan bij voorbeeld om dat familieleden het stoffelijk overschot wilden kleden in een uniform en het muziekinstrument op de kist wilden. Wij realiseerden ons toen dat er meer werk aan het terugbezorgen van spullen zou zitten. Omdat dit toch een juridische kant had, heb ik de coördinatie op mij

genomen. Meestal kwamen de verzoeken om spullen bij mij binnen via de MDD, maar ook via geestelijk verzorgers en direct bij mij. Het was op dat moment nog niet echt goed geregeld omdat er zoveel vragen waren en er zoveel te doen was. Er kwamen natuurlijk ook nogal wat individuele vragen binnen, bijvoorbeeld of er een trouwring was gevonden. Daar was je dan nogal wat tijd mee bezig.

Omdat we op dat moment door de situatie ad-hoc werkten hebben we besloten de zaak meer te structureren. Ik ben toen bijvoorbeeld naar de kamers van de betrokkenen gegaan. De situatie verschilde nogal wat per kamer. In de ene kamer was het een rommel, in de andere niet. Ook trof ik op kamers bijvoorbeeld porno op de muren aan. We troffen nogal wat aan, meubels, kleding, spullen op andere kamers, etcetera. Verder waren bijvoorbeeld auto's buiten aangetroffen van overledenen.

Omdat ik vroeger bij de gravendienst betrokken ben geweest wist ik dat er nogal eens spullen werden aangetroffen die weleens compromitterend zijn. Het zou niet goed zijn als familieleden daarmee direct werden geconfronteerd. We hebben toen besloten dat familieleden niet rechtstreeks werden toegelaten in de kamers van betrokkenen. We spreken nu nog steeds over de eerste week na het ongeluk.

Door andere werkzaamheden, zoals begrafenissen en de regelingen daar omheen, kwamen wij er ook pas na een week aan toe om het terugbezorgen van spullen goed te regelen. We beseften natuurlijk ook wel dat de familieleden daarbij een inbreng wilden hebben. We wilden de familieleden goed voorbereiden. We hebben bijvoorbeeld de ergste porno van de muren gehaald. Met sergeant-majoor (...), iemand van de kapel die over de weg terug was gekomen, hebben we in de kamers gekeken. Hij wist van nogal wat spullen bij wie het hoorde. We hebben ook de koffers die over de weg waren gekomen, geopend en er in gekeken. Voornamelijk om te zien of er bederfelijke waar in zat. Dit bleek ook vaak zo te zijn. We troffen ook natte spullen aan. Hierna hebben we de kasten op de kamers opengemaakt. Omdat we de inbreng van familieleden vermoedden bij de wijze van terugbezorgen van goederen, hebben we een bepaalde vragenlijst gemaakt. Bijvoorbeeld of kleding naar de stomerij moest. De MDD'ers zijn met deze vragen naar de familieleden gegaan. Met groepjes per kamer hebben we toen geïnventariseerd.

De Kmar (Koninklijke marechaussee; N.o.) nam contact met mij op in verband met de goederen uit het vliegtuig. Met (bedoelde sergeant-majoor; N.o.) ben ik op 26 juli 1996 naar die spullen wezen kijken en zijn alle goederen die toegerekend konden worden aan bepaalde personen in dozen gedaan. De goederen vanaf het vliegveld zijn toen aan ons overgedragen. We hebben toen ook

besloten om alle goederen in een keer aan de familieleden terug te geven. De mensen konden toen ook zelf op de kamers. De MDD heeft daarover contact gehad met alle familieleden. Ik denk dat alle betrokkenen met deze handelwijze wel tevreden waren. Er waren natuurlijk wel wat vragen. Bijvoorbeeld een keer dat een radio, die wel op een lijst voorkwam, niet in een doos werd aangetroffen. Ook een vraag over kado's. De lijsten met goederen in de dozen waren gemaakt door de Kmar. Dit waren dus alle spullen die waren aangetroffen in het vliegtuig. Bij de overdracht heb ik niet alle dozen gecontroleerd op inhoud en vergeleken met de lijst. De familieleden hebben de lijsten ook gekregen.

Het heeft zo'n twee weken geduurd, tot 16 augustus, om de meeste goederen terug te geven.

De goederen uit de kazerne en uit de vrachtwagen zijn op lijsten gezet. Alleen niet ieder individueel artikel is op de lijst gezet, wel alle privé-goederen. Ik weet niet of daar regels over bestaan. Het voorschrift Inwendige Dienst biedt wel de ruimte om kasten open te maken en een proces-verbaal op te maken. Hoe gedetailleerd dit moet zijn staat daar niet in. De lijsten die zijn opgemaakt, zijn niet aan de familieleden gegeven. Behalve de familie V. nu, heeft niemand de lijst opgevraagd. Voorzover ik weet heeft de familie V. de summiere aantekening die ik heb gemaakt van de aangetroffen goederen, niet gekregen. Het zou geen probleem zijn geweest om die lijsten te geven. U kunt een kopie van mijn notitie maken en deze aan de familie V. toesturen.

De heer (de maatschappelijk werker van de MDD die verzoekers van 16 tot 26 juli 1996 heeft begeleid; N.o.) kwam op de kazerne op verzoek van de familie V. in verband met het ophalen van een nog aangesloten antwoordapparaat dat de familie wilde hebben, althans uitgeschakeld. Op dit apparaat zou de stem van hun zoon nog te horen zijn geweest. Op de kazerne konden we die niet vinden. Ik dacht toen dat het een GSM met voice-mail zou zijn. Ik dacht dat dat in de kast van (de zoon van verzoekers; N.o.) kon liggen. We hebben toen de kast opengebroken. Er bleken alleen militaire spullen in te liggen. Ik denk dat dit op woensdag 24 juli 1996 is geweest. Dit gebeurde in aanwezigheid van onder anderen (bedoelde maatschappelijk werker; N.o.). Er is geen proces-verbaal van het openbreken gemaakt. De rest van de spullen heeft de familie V. op 26 juli 1996 terug gekregen.

Luitenant (de maatschappelijk werker van de MDD die verzoekers vanaf 26 juli 1996 heeft begeleid; N.o.) nam telefonisch contact met mij op. Hij had de taak als MDD'er voor de familie V. overgenomen. Hij had ook geholpen de vragenlijst te maken. De familie

V. wilde onmiddellijk de goederen terug. Ik heb nog gevraagd of het nog enkele dagen kon wachten. De familie V. wilde de goederen toch direct terug. Ik heb de militaire spullen uit de kast van F. gehaald. Verder heb ik de goederen uit de tas die waren uitgehangen weer in de tas gedaan. (Bedoelde maatschappelijk werker; N.o.) heeft de spullen toen opgehaald en aan de familie V. gegeven. Van de goederen heb ik een summier lijstje gemaakt. Dit lijstje heeft de familie V. niet gehad. Dit betreft het eerder genoemde lijstje waarvan u een kopie heeft gemaakt.

(Bedoelde maatschappelijk werker; N.o.) heeft de goederen uit het vliegtuig op 30 juli zelf bij de Kmar opgehaald. Deze goederen zijn dus bij mij nooit teruggekomen. Daar bleek later ook de eerdergenoemde GSM in te zitten.

Op zaterdag 27 juli 1996 heb ik zo'n twintig minuten telefonisch met de heer V. gesproken. Dit was op verzoek van de heer V. Het gesprek ging steeds over hetzelfde. Waarom hebben jullie aan de spullen gezeten, zonder dat wij er bij waren? Hebben jullie daar de bevoegdheid voor? Het waren echt verwijten. Ik heb toen onze bevoegdheid uitgelegd. Ik heb niet verteld dat wij dit hadden gedaan omdat er mogelijk compromitterende dingen zouden kunnen worden aangetroffen bij de spullen van de overledenen. Dit zou de familie het vermoeden kunnen geven dat er bij hun zoon zulk soort spullen zouden zijn aangetroffen. Dit was overigens niet het geval. Ik heb gezegd dat we die werkwijze hanteerden omdat de kamers rommelig waren. Het gesprek verliep moeizaam. We raakten beiden geïrriteerd. De heer V. had het idee dat wij er maar een rommeltje van hadden gemaakt. Dit bleek te zijn veroorzaakt doordat er spullen van andere mensen inderdaad in andere bagage en dergelijke waren aangetroffen. Dit kan zijn gekomen doordat spullen waren uitgeleend aan elkaar voor het inpakken door de slachtoffers zelf, en ook omdat er spullen bij elkaar in de kasten werden gedaan.

Ook was er nog iets met een fotorolletje. Dit was niet aangetroffen door de heer V. Ik heb hem toen verzekerd dat hij alles had gekregen wat wij hadden aangetroffen.

Een aantal zaken die de Kmar niet kon toeschrijven aan personen is later aan ons overgedragen, inclusief foto's van die goederen. Deze foto's hebben wij in een boek gedaan en aan de MDD'ers gegeven. Zij hebben dit boek op een geëigend moment aan familieleden laten zien. Herkende goederen zijn toen ook teruggegeven.

(...)

Er waren twee dienstinstrumenten van de zoon van verzoekers, een sousafoon en een bastuba. We hebben aan de familieleden aangeboden of zij het dienstinstrument wilden hebben. Op een vrij laat tijdstip, september of oktober, liet (de betrokken maatschappelijk werker; N.o.) weten dat de familie V. het instrument wilde hebben. Ik heb toen gevraagd welk, dit bleek de tuba te zijn. Ik weet niet of zij de eerdergenoemde vragenlijst hebben gezien. Ik weet dus ook niet of al op een eerder tijdstip over het dienstinstrument was gesproken.

(...)

In de hectiek van de eerste dagen zijn door de politie en de Kmar direct al spullen van enkele mensen naar Vught gebracht. Dit waren spullen uit het vliegtuig. (...)

Met de familie V. heb ik één keer telefonisch contact gehad. Ik kan mij niet herinneren of er tijdens dat telefoongesprek is gesproken over een inventarislijst. Als het ter sprake zou zijn gekomen, zou ik hebben gezegd dat er geen echte lijst was, maar dat de ploegen die de kamers hadden doorgekeken een handgeschreven lijst hadden gemaakt. Het gesprek verliep niet soepel. Het is niet zo dat ik heb geweigerd de vragen te beantwoorden. Ik zal gezegd hebben dat een echte inventarislijst er niet was. Ik begrijp ook niet wat de familie met die lijst had willen doen. Als iemand om die lijst had gevraagd, had ik de handgeschreven lijst laten uittikken en aan de familie gegeven. Ik heb de lijst van de zoon van verzoekers, die ik overigens zelf heb opgemaakt, nog steeds. Hierop staan alleen de privé-spullen op, in zeer algemene termen. Dit betreft de eerdergenoemde notitie waarvan u een kopie heeft gemaakt.

Als ik terugkijk naar de gang van zaken in het geheel moet ik zeggen dat ik, zeker gezien de reactie van de familie V., er met gemengde gevoelens op terugkijk. Toch moet ik zeggen dat ik het nu niet echt anders zou doen. Je moet nu eenmaal keuzes maken. Ik heb die keuzes naar eer en geweten gemaakt. Iemand anders had misschien andere keuzes gemaakt. Ik realiseer mij ook dat mijn keuzes nogal wat gevolgen hadden voor familieleden. Het is ook niet eenvoudig om die keuzes te maken, maar het moet nu eenmaal.

Er is geen draaiboek voor gebeurtenissen als deze.

De terugbezorging van goederen had, achteraf gezien, misschien sneller gekund. Echter, er waren mensen die zeiden dat wij met onze vragen later maar terug moesten komen omdat dit bij hun verwerkingsproces hoorde. Er waren ook mensen die direct alles wilden hebben en overal bij wilden zijn. Juist ook hierom hebben wij één lijn getrokken, ook om te voorkomen dat er bijvoorbeeld

zou worden gezegd dat familieleden van hogeren werden voorgetrokken. Ik heb over deze onderwerpen geen contact gehad met de Stichting nabestaanden. Ik ben nog wel bij vergaderingen geweest van de Stichting. Ik heb daar ook gezegd dat ik verantwoordelijk was geweest voor de terugbezorging van de goederen. Zij hadden geen vragen.

Het hele traject is geëvalueerd door overste (...). Intern hebben wij niet specifiek de terugbezorging van goederen geëvalueerd. Over dit onderwerp hebben we ook geen nadere afspraken gemaakt. De keuzes die wij hadden gemaakt zijn ook niet verkeerd geweest. Er is dus ook geen aanleiding om de gang van zaken te veranderen. Als wij de families gewoon hadden laten komen en de mensen de kamers in hadden laten gaan, waren er denk ik meer negatieve reacties gekomen..."

5.4.3. In de hiervoor bedoelde notitie van de betrokken stafmedewerker is aangegeven welke spullen van de zoon van verzoekers op 26 juli 1996 aan de betrokken maatschappelijk werker van de MDD zijn overgedragen. Het ging daarbij om de inhoud van de PGU-kast en om de bagage uit Italië, te weten diverse burgerkleding, schoenen en slippers, een muziekcassette, een pocketboek, een zaklantaarn en twee cd's.

5.5. Verklaringen van de betrokken maatschappelijk werkers van de MDD

5.5.1. De maatschappelijk werker die verzoekers van 16 juli tot 26 juli 1996 heeft begeleid, verklaarde in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman met betrekking tot dit klachtonderdeel het volgende:

"...Met betrekking tot de persoonlijke bezittingen van de slachtoffers van het ongeluk kwamen er verschillende faxen. Met de familie heb ik in dit verband allerlei vragen doorgenomen. Voor zover mij bekend is niet afzonderlijk gesproken over de spullen uit Italië. Ik herinner mij dat er wat onenigheid was over het muziekinstrument van F. Mevrouw wilde dit graag hebben, haar man aanvankelijk niet. Ik heb de familie gezegd dat alle spullen bij hen thuis zouden worden bezorgd. Dit is op een later moment gedaan door (de maatschappelijk werker van de MDD die de begeleiding op 26 juli 1996 heeft overgenomen; N.o.).

Op 22 juli werd ik gebeld door een broer van mevrouw V. Hij vroeg mij iets te doen aan de draagbare telefoon van F. Deze stond nog op automatische beantwoording. Ik ben toen naar Vught gereden omdat wij dachten dat de telefoon daar was; in overleg met een jurist is de kast van F. opengebroken, maar ook daar bleek de telefoon niet te zijn. Deze bleek zich nog bij het wrak van het vliegtuig te bevinden. De Koninklijke marechaussee heeft het

apparaat op 25 juli 1996 uitgeschakeld. Op diezelfde dag informeerde de Koninklijke marechaussee mij daarover. Mij werd toen tevens meegedeeld dat er veel fotorolletjes in het toestel waren gevonden, en dat deze, aangezien de eigenaren niet bekend waren, door Defensie zouden worden ontwikkeld.

Ik heb dit die middag nog telefonisch aan de heer V. verteld. Hij reageerde toen positief op mijn informatie. 's Avonds werd mij vanuit het crisiscentrum in Vught gevraagd de heer V. te bellen. Toen ik hem belde, was hij zeer kwaad, en uitte hij onder meer kritiek op het feit dat Defensie zonder zijn toestemming de kast van zijn zoon had geopend, en dat zonder toestemming van de nabestaanden fotorolletjes werden ontwikkeld..."

5.5.2. De maatschappelijk werker van de MDD die verzoekers vanaf 26 juli 1996 heeft begeleid, verklaarde in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman onder meer het volgende:

"Op 26 juli 1996 heb ik spullen naar de heer en mevrouw V. gebracht. Later heb ik ook de bas van F. nog gebracht. Ik geloof dat de heer en mevrouw V. aan (de bedoelde stafmedewerker juridische zaken van het RMC Zuid; N.o.) een inventarislijst hebben gevraagd. Ik meen me te herinneren dat de heer V. met mij ook nog over een lijst heeft gesproken. Mij is niet gevraagd voor zo'n lijst te zorgen. Ik weet ook niet of dat gebruikelijk is. Bij andere families is niet over een lijst gesproken.

Ik was bij het uitpakken van de spullen van F. door de heer en mevrouw V. Dat was een emotioneel gebeuren. Er zat een T-shirt van iemand anders bij de spullen. Dat verbaasde de heer en mevrouw V. Verder was er irritatie over het uithangen van spullen."

In algemene zin merkte deze maatschappelijk werker nog het volgende op:

"...Alles wat niet toonbaar was of zwaar beschadigd was, is vernietigd door de Koninklijke marechaussee. Ik weet niet of dit ook kan volgens de regels. In zijn algemeenheid vond de heer V. dat Defensie onzorgvuldig is omgegaan met de persoonlijke eigendommen van F., zoals het wassen of uithangen van kleding, het openen van de kast enzovoort. Het ging niet specifiek om de bril.

Ik heb de heer en mevrouw V. verteld dat de Koninklijke marechaussee zorgvuldig omging met alle spullen. Ik heb dit ook zelf gezien..."

5.6. Reactie van verzoekers

Verzoekers reageerden bij brief van 30 april 1997 op het standpunt van de Minister van Defensie. Zij merkten onder meer het volgende op:

"Heel uitgebreid wordt ingegaan op organisatorische en technische aspecten hoe e.e.a. is behandeld. Weer werd geen rekening gehouden met gevoelens van nabestaanden. Gezien het feit dat we onze zoon hebben verloren, niet wisten waardoor en hoe hij was gestorven hadden wij behoefte aan de materiële zaken van onze zoon. Al heel snel, meerdere malen en zelfs heel indringend hebben wij hierom verzocht. Ze vonden het allemaal maar heel lastig (...). Wij werden ook niet op de hoogte gesteld waarom niet op onze noodkreet werd gereageerd. We hebben gesteld, dat we begrip konden opbrengen dat de goederen uit het vliegtuig voor nader onderzoek langer vastgehouden moesten worden, maar wilden de zaken die niet direct met de ramp te maken hadden alvast hebben.

Blijkbaar was de procedure 'op één moment integraal de goederen over te dragen' belangrijker en makkelijker voor Defensie.

Ons is telefonisch door Defensie gevraagd of we er prijs op stelden, dat de goederen uit de tassen die over de weg zijn vervoerd gewassen en gestreken (zouden worden; N.o.). Heel duidelijk hebben wij hierop gereageerd dat wij er bijzonder prijs op stelden de spullen onaangeroerd terug te krijgen. Mede omdat in elk geval reuk of anderszins ons aandenken aan onze zoon zouden geven. Het is dan ook bijzonder pijnlijk om nu van de minister te moeten vernemen, dat kledingstukken zijn uitgehangen.

Er is geen lijst verstrekt. Ik heb hier wel enige malen naar gevraagd (aan bedoelde stafmedewerker en bedoelde maatschappelijk werker; N.o.). Overigens heb ik begrepen, dat procedureel de goederen met een lijst vergezeld moeten gaan en dat dus onzorgvuldig is gehandeld.

Het telefonisch gesprek had een gehele andere inhoud dan hier weergegeven. Ik heb (de bedoelde stafmedewerker; N.o.) gevraagd naar de procedure hoe gehandeld is t.a.v. de goederen (...). Tevens heb ik hem aangegeven, dat ik de goederen van anderen heb aangetroffen, zowel uit de bagage uit het vliegtuig als uit de bagage die over de weg is vervoerd. Verder heb ik gevraagd, gezien het feit dat ik een aankoopbewijs heb van 2 fotorolletjes of er een fotorolletje uit de tas die via de vrachtwagen is gekomen is gehaald. Ik heb nl. een foto van F. voor de Hercules vlak voor vertrek, waarop geen handbagage te bekennen is. Tevens was het altijd zijn gewoonte, dit in zijn kledingstukken te stoppen. Het fotorolletje op zijn toestel is thuis bezorgd. Verder heb ik hem gevraagd naar een inventarisatielijst, die de goederen n.m.m. moest begeleiden. Op geen van de vragen wilde (bedoelde stafmedewerker; N.o.) reageren en ik moest het er mee doen.

Zoals hier gesuggereerd wordt, dat F. een kledingstuk van een collega in zijn tas vervoerd heeft, komt mij onwaarschijnlijk over. Het betrof nl. een kledingstuk wat gewassen, gestreken en in plastic was verpakt. Dit was gebeurd met de kledingstukken waarvan de nabestaanden te kennen hadden gegeven, dat ze hier wel prijs op stelden. Het kwam uit de tas, die over de weg was vervoerd en dus n.m.m. op de uitzoektafel verwisseld is. Zo ook troffen wij een kledingstuk van een ander aan tussen de persoonlijke eigendommen vanuit het toestel.

(...)

Al met al lijken de zaken betreffende de kledingstukken mij onzorgvuldig te zijn gebeurd, wat ons bijzonder heeft geraakt."

5.7. Nadere informatie van de Minister

5.7.1. De Nationale ombudsman stelde de Minister van Defensie bij brief van 13 juni 1997 onder meer de volgende vraag:

"Hebben de andere nabestaanden wèl een kopie gekregen van "het voor hen relevante gedeelte uit het proces-verbaal van overgave (van de Koninklijke marechaussee aan de RMC Zuid)" van 1 augustus 1996?"

De Minister reageerde bij brief van 15 juli 1997 als volgt:

"...In het vooroverleg over de teruggave van de goederen aan de nabestaanden van de slachtoffers werd besloten dat deze goederen zouden worden teruggegeven via de RMC Zuid. Door de Koninklijke marechaussee zijn de goederen daartoe op 1 augustus 1996 overgedragen aan (bedoelde stafmedewerker; N.o.) van het RMC Zuid. Van de overdracht werd (...) een ambtsedig proces-verbaal opgemaakt. Door de ambtenaren van de Koninklijke marechaussee zijn geen kopieën van het voor de nabestaanden relevante gedeelte uit het onderhavige proces-verbaal verstrekt..."

5.7.2. In reactie op verzoekers opmerkingen over het telefoongesprek tussen verzoeker en bedoelde stafmedewerker van het RMC Zuid (zie onder 5.6.) deelde de Minister het volgende mede:

"...De stelling dat (de bedoelde stafmedewerker; N.o.) niet wilde reageren is niet juist. Het was veeleer zo dat de heer V. met de door (bedoelde stafmedewerker; N.o.) gegeven antwoorden ontevreden was. De heer V. was ervan overtuigd dat er sprake moest zijn van een groter aantal zaken dat zijn zoon toebehoorde. (De bedoelde stafmedewerker; N.o.) heeft de heer V. medegedeeld dat hij alles had gekregen wat was aangetroffen. Met dit antwoord was de heer V. niet tevreden..."

De Minister verwees in dit verband naar de verklaring van de betrokken stafmedewerker (zie onder 5.4.2.).

5.7.3. Met betrekking tot dit klachtonderdeel merkte de Minister ten slotte het volgende op:

"...In de onderhavige situatie heeft de Koninklijke marechaussee ten aanzien van de teruggave van de aangetroffen goederen in de lijn van een strafvorderlijke procedure gehandeld. Voor wat betreft de overdracht/teruggave van goederen aan nabestaanden bij rampen/calamiteiten is geen vast omschreven procedure bekend..."

5.8. Informatie van andere nabestaanden

Een nabestaande van een ander slachtoffer van de Hercules-ramp bracht in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman naar voren dat er in haar geval geen sprake was geweest van echte problemen met betrekking tot het verkrijgen van de eigendommen van haar omgekomen echtgenoot. De nabestaanden van drie andere slachtoffers van de ramp brachten naar voren dat zij wel problemen hadden ondervonden bij het verkrijgen van de eigendommen. Hun voornaamste grieven betroffen het openen van de kast in de kazerne zonder toestemming of aanwezigheid van de nabestaanden, en het in dit verband onmondig houden van de nabestaanden. Als voorbeeld werd genoemd dat de Defensie-organisatie had beslist dat bepaalde spullen werden vernietigd omdat er brandschade aan zou zijn. De betrokken nabestaanden hadden hier zelf over willen beslissen. Twee van de nabestaanden brachten voorts naar voren dat zij - in september 1997 - enkele eigendommen nog steeds niet hadden teruggekregen (zie de bijlagen 2 tot en met 5).

6. De wijze waarop fotorolletjes van de slachtoffers zijn verzameld

6.1. Feiten

6.1.1. Door het Ministerie van Defensie is direct na het ongeval met het Hercules-toestel een aantal fotorolletjes verzameld. Deze werden vervolgens ontwikkeld en afgedrukt.

Het Ministerie nam hierover niet vooraf contact op met de verwanten van de slachtoffers van het ongeval.

6.1.2. Bij brief van 29 augustus 1996 informeerde de Commandant Regionaal Militair Commando Zuid (RMC Zuid) te Vught de nabestaanden van de slachtoffers van het ongeval over verschillende zaken die met het ongeval samenhangen. Onder punt 1. van deze brief was het volgende gesteld:

"...Na het ongeval met de C130 Hercules te Eindhoven zijn in het vliegtuig o.a. een aantal fotorolletjes aangetroffen. Deze fotorolletjes zijn door zorg van de politie ontwikkeld en afgedrukt. Van de rolletjes waarvan de politie niet met zekerheid heeft kunnen vaststellen door wie ze zijn gemaakt, hebben wij fotokopieën gemaakt. Bijgaand een set van deze fotokopieën. Desgewenst kunt u afdrukken (op fotopapier) bestellen bij mijn staf. Dit kunt u doen op het bijgevoegde bestelformulier. Bestellingen zullen per post op het opgegeven adres worden bezorgd..."

6.1.3. In hun brief van 1 oktober 1996 aan de Minister van Defensie lieten verzoekers onder meer het volgende weten:

"Alle fotorolletjes van de slachtoffers werden uit de tassen en foto toestellen gehaald en op een dusdanige wijze verzameld dat naderhand niet meer te traceren was wie welke foto's had gemaakt. De fotorolletjes zijn vervolgens zonder toestemming van de nabestaanden ontwikkeld, afgedrukt en door Defensie bekeken. Behalve het feit dat terzake sprake is van een ernstige schending van het recht op privacy, zullen cliënten ook nooit meer kunnen achterhalen hetgeen F. in de laatste week van zijn leven belangrijk vond om te fotograferen.

Terzake wensen cliënten van u te vernemen op grond waarvan Defensie het zich heeft gepermitteerd het recht op de privacy te schenden en alle fotorolletjes op vorenstaande wijze te verzamelen, zodat naderhand niet meer te traceren was wie welke foto's had gemaakt."

6.1.4. De Staatssecretaris van Defensie reageerde in zijn brief van 12 november 1996 als volgt:

"...Voorts geeft u namens uw cliënten aan dat het ministerie van defensie op onzorgvuldige wijze met de aangetroffen fotorolletjes is omgegaan. Hier is van belang dat, evenals de andere persoonlijke bezittingen, de fotorolletjes op verschillende plaatsen, zoals in een fotocamera, in bagage of los in het vliegtuig zijn aangetroffen. Om die reden en ook in het belang van het justitieel onderzoek - de foto's zouden immers belangrijke informatie over de noodlottige vlucht kunnen bevatten - is besloten alle fotorolletjes door een specialist in het fotolaboratorium van de politie te Eindhoven te laten ontwikkelen. De ontwikkelde foto's zijn uitsluitend door een klein team van specialisten van politie en Koninklijke marechaussee bekeken en zijn van grote waarde geweest bij de identificatie van de persoonlijke bezittingen. De foto's die konden worden herleid tot degene aan wie het fotorolletje toebehoorde - bijvoorbeeld doordat de eigenaar van de fotocamera of tas waarin het rolletje zich bevond bekend was - zijn rechtstreeks aan de nabestaanden overgedragen. Uitsluitend die fotorolletjes waarbij dit niet mogelijk was, zijn ter herkenning aan alle nabestaanden getoond.

Gelet op het belang van alle nabestaanden, dat was gediend met de ontwikkeling van de aangetroffen fotorolletjes en de behoedzame wijze waarop de fotorolletjes zijn behandeld, meen ik dat onder de gegeven omstandigheden op zorgvuldige wijze is gehandeld..."

6.2. Standpunt van verzoekers

Het standpunt van verzoekers is weergegeven onder punt 6. van de klachtformulering (zie onder **KLACHT**), en blijkt voorts uit hetgeen zij hebben opgemerkt in hun brief van 1 oktober 1996 aan de Minister (zie onder 6.1.3.).

In hun verzoekschrift wezen zij er in dat verband nog op dat het Ministerie van Defensie niet alleen fotorolletjes uit het vliegtuig had verzameld, maar ook uit de tassen die per truck vanuit Italië naar Nederland waren vervoerd.

Voorts merkten zij op dat zij inmiddels van een andere nabestaande hadden vernomen dat een maatschappelijk werker van de MDD aan hem had meegedeeld dat er foto's waren achtergehouden.

Tevens stelden zij het volgende:

"...Met betrekking tot (dit klachtonderdeel; N.o.) merken verzoekers op, dat zo er al losse fotorolletjes in het vliegtuig zijn aangetroffen, zij zich kunnen voorstellen dat deze ontwikkeld moesten worden ter identificatie. Echter, de fotorolletjes die op de geïdentificeerde camera's zaten en die uit de tassen vervoerd door de vrachtwagen uit Italië kwamen, konden zoals behoort gewoon aan de rechtmatige eigenaars worden teruggegeven. Geen enkel belang was bij ontwikkeling van deze fotorolletjes door het Ministerie van Defensie gediend..."

6.3. Standpunt van de Minister

6.3.1. In zijn reactie van 12 maart 1997 op de klacht van verzoekers merkte de Minister van Defensie met betrekking tot dit klachtonderdeel in de eerste plaats het volgende op:

"...Door de Koninklijke marechaussee en het RIT zijn in de avond van 15 juli 1996 en 16 juli 1996 uitsluitend die fotorolletjes verzameld welke zijn aangetroffen in het vliegtuig op het rampterrein..."

6.3.2. In zijn reactie stelde de Minister van Defensie voorts het volgende:

"...Op basis van eerdere ervaringen bij vliegrampen is in overleg met het Openbaar Ministerie besloten alle aangetroffen fotorolletjes te laten afdrukken.
Fotografische opnamen die in het toestel tijdens de vlucht zijn gemaakt kunnen belangrijke informatie verschaffen bij de identificatie van personen en goederen alsmede bij het onderzoek naar de toedracht van het ongeval..."

6.3.3. De Minister deelde daarnaast mee dat met betrekking tot het onderzoek naar de toedracht van het ongeval slechts enkele foto's zijn gebruikt, maar dat de foto's een aanmerkelijk belang hebben gevormd bij de identificatie van de goederen. Voorts wees hij erop dat er buiten de fotorolletjes die in het vliegtuig zijn aangetroffen, geen fotorolletjes zijn ontwikkeld.
Volgens de Minister waren ongeveer vijftig fotorolletjes veiliggesteld. Daarvan konden er circa vijftien niet worden geïdentificeerd. De foto's waarvan wel bekend was aan wie ze toebehoorden, werden met de overige persoonlijke bezittingen van de slachtoffers overgedragen aan de nabestaanden.

6.3.4. Met betrekking tot de behandeling van de negatieven en van de foto's van wie niet bekend was aan wie ze toebehoorden, merkte de Minister het volgende op:

"...De negatieven zijn in de daarvoor bestemde fotomapjes bij de foto's gevoegd. In ongeveer vier gevallen zijn de negatieven niet bijgevoegd. Het betrof hier negatieven die in zeer slechte staat verkeerden. Na het ontwikkelprocedé waren de negatieven verder onbruikbaar geworden. Deze negatieven zijn vernietigd.
Van de foto's waarvan niet kon worden achterhaald door wie ze gemaakt zijn, zijn aan alle nabestaanden fotokopieën ter beschikking gesteld aan de hand waarvan desgewenst een afdruk van één of meerdere foto's kon worden besteld. De negatieven van deze foto's bevinden zich tot nader order bij RMC Zuid..."

6.4. Verklaring van de betrokken officier van justitie

Met betrekking tot dit klachtonderdeel verklaarde de betrokken officier van justitie in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman op 24 april 1997 het volgende:

"...Over hetgeen de Minister van Defensie opmerkt (...) over de fotorolletjes kan ik u nog het volgende meedelen. Op de avond van de crash heeft mijn collega (...) gesproken met mensen van het RIT. Het RIT bracht naar voren dat uiterst zorgvuldig omgegaan moest worden met alle spullen die aangetroffen werden in het vliegtuig of op de stoffelijke overschotten. Dit was om identificatie te vergemakkelijken. Het RIT had ervaring met de problemen die het met zich brengt als dit niet uiterst zorgvuldig gebeurt. Onderdeel van deze zorgvuldigheid is ook het ontwikkelen van de fotorolletjes geweest. Dit waren rolletjes in fototoestellen, maar ook op andere plaatsen in het vliegtuig aangetroffen rolletjes. Ook de rolletjes in de handbagage. De rolletjes zijn om een aantal redenen ontwikkeld en afgedrukt. Ten eerste om de identificatie te vergemakkelijken. Op de foto's was mogelijk te zien wie wat voor kledingstukken droeg etcetera. Ten tweede om te proberen aanwijzingen te vinden die een oplossing kunnen bieden bij het onderzoek naar de oorzaak van de ramp. Ten derde omdat niet zeker was van wie welk rolletje was, ook niet als een rolletje in de bagage werd aangetroffen. We hebben overigens niet expliciet gesproken over de fotorolletjes in de bagage, maar meer in het algemeen over het nut van het zorgvuldig omgaan met onder andere de fotorolletjes.

U vraagt mij wat de juridische basis was voor het innemen van de fotorolletjes en het afdrucken daarvan. Ik moet daar even over nadenken. Het zou in het kader van de hulpverlening kunnen zijn, maar ook op basis van zaakwaarneming.

U vraagt mij of ook rolletjes zijn ontwikkeld van later uit Italië gekomen bagage. Daar is mij niets van bekend..."

6.5. Nadere informatie van de Minister

Bij brief van 13 juni 1997 stelde de Nationale ombudsman de Minister van Defensie onder meer de volgende vragen:

- a. Welke procedure is gevolgd bij het verzamelen van fotorolletjes die zich in het vliegtuig bevonden?
- b. In hoeverre is daarbij geregistreerd op welke plaats (in welke tas, in welk kledingstuk etc.) de desbetreffende rolletjes werden aangetroffen?
- c. Kunt u aangeven hoe het mogelijk is dat ca. 15 rolletjes niet konden worden geïdentificeerd?"

De Minister reageerde bij brief van 15 juli 1997 als volgt:

"...Bij het verzamelen van de fotorolletjes die zich in het vliegtuig bevonden is geen vooraf vastgestelde procedure gehanteerd. Het veiligstellen van de fotorolletjes maakte integraal deel uit van de totale bergingswerkzaamheden op het rampterrein en in het vliegtuig. Bij het aantreffen van een fotorolletje of een fototoestel werd geregistreerd van welk slachtoffer het betreffende fotorolletje c.q. fototoestel zou kunnen zijn. Vervolgens werden de voorwerpen op een goederenlijst genoteerd met daarbij de naam van het vermoedelijke slachtoffer. In enkele gevallen werd expliciet de vindplaats vermeld zoals bijvoorbeeld: 'aangetroffen in weekendtas'. De fotorolletjes en fototoestellen die op geen enkele wijze in verband konden worden gebracht met een van de slachtoffers, werden verzameld en verpakt in genummerde plastic zakken. De 15 fotorolletjes die in het identificatieproces bij de Koninklijke marechaussee niet konden worden geïdentificeerd gaven geen enkel aanknopingspunt naar een bepaald slachtoffer..."

6.6. Reactie van verzoekers

In reactie op het standpunt van de Minister van Defensie lieten verzoekers onder meer weten:

"Praktisch was het zo, dat het ene rolletje dat we terug hebben gekregen van de camera is gehaald. De camera samen met andere persoonlijke eigendommen zijn van zijn lichaam gehaald en daarmee was de identificatie van deze foto's ook een feit."

6.7. Informatie van andere nabestaanden

De nabestaanden van een ander slachtoffer van de Hercules-ramp lieten in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman onder meer weten dat zij het fototoestel van hun zoon, alsmede vier fotorolletjes niet meer hadden teruggekregen. Een andere nabestaande deelde mee dat zij wel het fototoestel van haar man had teruggekregen, maar niet het rolletje dat erin gezeten moest hebben. Volgens haar zou haar man nooit zelf het rolletje uit de camera halen. Het Ministerie van Defensie had volgens haar slordig gehandeld bij het verzamelen van de fotorolletjes. De nabestaanden van een ander slachtoffer verklaarden dat hun zoon één rolletje had meegenomen. Het Ministerie van Defensie had hun de betreffende opnamen later gegeven. Ten slotte deelden de nabestaanden van weer een ander slachtoffer mee dat zij een onbelicht rolletje hadden teruggekregen. Volgens hen moest er echter nog een rolletje zijn. Dat rolletje hadden zij niet teruggekregen. Zij vertelden verder nog dat uit het fotoboek dat het Ministerie van Defensie had samengesteld, niet was op te maken welke foto's door hun zoon waren gemaakt (zie de bijlagen 2 tot en met 5).

7. Het zonder toestemming ontwikkelen van de verzamelde fotorolletjes

7.1. Feiten

In verband met de samenhang met het vorige klachtonderdeel wordt voor de feiten verwezen naar de feiten met betrekking tot dat klachtonderdeel (zie onder 6.1.).

7.2. Standpunt van verzoekers

Verzoekers wezen erop dat de verzamelde fotorolletjes zonder toestemming van hen, en van andere nabestaanden, waren ontwikkeld. Zij spraken in dit verband van een grove schending van het recht op privacy door het Ministerie van Defensie.

7.3. Standpunt van de Minister

7.3.1. In zijn reactie van 12 maart 1997 op de klacht van verzoekers gaf de Minister de volgende verklaring voor het niet vooraf vragen van toestemming voor het ontwikkelen en afdrukken van de foto's:

"...Dit was (...) in praktische zin (...) niet uitvoerbaar aan- gezien de aangetroffen fotorolletjes "anoniem" zijn. Eerst na ontwikkeling kan bekend worden om wiens fotorolletje het gaat. Bovendien zouden de contacten naar nabestaanden veel tijd vergen, hetgeen verdragend zou werken bij de terugbezorging van de persoonlijke bezittingen aan de nabestaanden..."

Voorts wordt in dit verband verwezen naar de reactie van de Minister, zoals die is weergegeven onder 6.3.

7.4. Verklaring van de betrokken officier van justitie

Met betrekking tot dit klachtonderdeel verklaarde de betrokken officier van justitie in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman op 24 april 1997 het volgende:

"...Het ontwikkelen en afdrukken van de fotorolletjes is inderdaad een inbreuk op de privacy. Alleen in dit geval moest het privacy-belang - waarvan tevoren niet kon worden gezegd wiens belang het betrof - wijken voor het hogere belang, dat van identificatie, dat van onderzoek naar de oorzaak van het ongeval, en dat van teruggeleiding naar de rechthebbenden..."

7.5. Informatie van de betrokken maatschappelijk werkers van de MDD

Zowel de maatschappelijk werker van de MDD die verzoekers tot 26 juli 1996 heeft begeleid als de maatschappelijk werker van de MDD die verzoekers vanaf 26 juli 1996 begeleidde, verklaarde

in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman dat verzoekers er zich tegenover hen over hadden beklagd dat door het Ministerie van Defensie zonder hun toestemming was overgegaan tot het ontwikkelen van foto's. Laatstbedoelde maatschappelijk werker stelde in dat verband nog het volgende:

"...Ik kan mij de verontwaardiging wel voorstellen. Ik denk dat Defensie de beslissing met zuivere motieven heeft genomen..."

7.6. Reactie van verzoekers

In reactie op het standpunt van de Minister van Defensie lieten verzoekers onder meer weten:

"De minister gaat niet in op privacy-schending. Er worden slechts organisatorische zaken genoemd, zonder ook maar éénmaal rekening te houden met de rechten en gevoelens van nabestaanden.

(...)

Ik kan begrip hebben, dat de foto's i.h.k.v. het onderzoek bekeken moeten worden. Maar dit had in samenspraak met de wettelijke eigenaren behoren te gebeuren. Verder vind ik het bijzonder opvallend, dat hier opeens sprake is van de factor tijd, terwijl in alle zaken hier merkbaar geen rekening is gehouden."

7.7. Informatie van andere nabestaanden

De nabestaanden van twee andere slachtoffers van de Hercules-ramp deelden in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman onder meer mee dat zij er wel begrip voor hadden dat het Ministerie van Defensie was overgegaan tot het ontwikkelen en afdrukken van de foto's. Zij vonden het echter niet juist dat daarvoor geen toestemming was gevraagd aan de nabestaanden, onder vermelding van de reden. Een van hen deelde nog mee dat zij had vernomen dat het Ministerie van Defensie zogenaamd confronterende foto's had achtergehouden.

Ook de nabestaanden van een ander slachtoffer van de ramp lieten weten dat zij het niet juist vonden dat Defensie zonder toestemming de rolletjes had ontwikkeld.

De nabestaanden van weer een ander slachtoffer deelden in dit kader mee geen moeite te hebben met het ontwikkelen van de foto's door het Ministerie van Defensie (zie de bijlagen 2 tot en met 5).

8. De behandeling van de foto-opnamen van de begrafenisceremonie van de zoon van verzoekers

8.1. Feiten

8.1.1. Vanuit het RMC Zuid werd op 17 juli 1996 een faxbericht gezonden aan alle medewerkers van de MDD die betrokken waren bij de nasleep van de ramp met het Hercules-toestel. Onder punt 2. van dit bericht was het volgende gesteld:

"...Als de familie behoefte heeft om foto- of video-opnames te willen laten maken tijdens de begrafenis dan kan dit via het desbetreffende garnizoen worden ingehuurd, de KL heeft hiervoor geen voldoende capaciteit..."

8.1.2. Verzoekers gaven aan de maatschappelijk werker van de MDD die hen aanvankelijk begeleidde te kennen dat zij een fotoreportage van de begrafenisceremonie van hun zoon wilden laten maken.

8.1.3. Door tussenkomst van het Ministerie van Defensie verzorgde een beroepsfotograaf uit 's-Hertogenbosch een fotoreportage van de begrafenisceremonie van de zoon van verzoekers. Na het ontwikkelen en afdrukken van de foto's stuurde deze fotograaf de foto's en negatieven naar het Ministerie van Defensie.

8.1.4. Ruim een maand na de begrafenis kregen verzoekers de foto's toegestuurd door het Ministerie.

8.1.5. In hun brief aan de Minister van Defensie van 1 oktober 1996 lieten verzoekers ter zake het volgende weten:

"...Voor de begrafenis werden cliënten en ook de andere nabestaanden door Defensie benaderd of zij er prijs op stelden dat van de begrafenisceremonie foto's zouden worden genomen. Deze foto's zouden worden opgenomen in een herinneringsboek, gewijd aan en ter nagedachtenis aan de slachtoffers van onderhavige vliegramp. Te zijner tijd zou het boek worden aangeboden aan de nabestaanden. Cliënten alsook vele andere nabestaanden hebben hierin toegestemd. Een fotograaf werd door Defensie aangezocht. Vijf weken na de begrafenis kregen cliënten de foto's van het Ministerie van Defensie toegezonden in dezelfde enveloppe als waarin de fotograaf de foto's aan het Ministerie had verzonden. De foto's waren reeds drie dagen na de begrafenis gereed en door de fotograaf aan het Ministerie van Defensie verzonden.

Naar de mening van cliënten heeft Defensie de foto's onnodig lang onder zich gehouden, hetgeen wederom niet getuigt van enig respect voor de gevoelens van de nabestaanden (...)

Cliënten wensen van u te vernemen waarom zij pas na vijf weken de foto's kregen toegezonden, met welk doel de foto's gedurende vijf weken zijn vastgehouden..."

8.1.6. De Staatssecretaris van Defensie reageerde in zijn brief van 12 november 1996 als volgt:

"...Vanuit de zijde van RMC-Zuid is vooraf aan alle nabestaanden aangeboden een fotoreportage van de begrafenis te laten verzorgen waarvan defensie de kosten zou dragen. Ook uw cliënten hebben te kennen gegeven hierop prijs te stellen. Evenwel als gevolg van enige misverstanden is helaas vertraging opgetreden in de overdracht van tijdens enkele begrafeningen gemaakte fotoreportages. Afsproken was dat de foto's rechtstreeks door de fotograaf aan de nabestaanden zouden worden gezonden. Dit is helaas niet geschied waardoor de vertraging in de overdracht is ontstaan. Van het bewust vasthouden van de foto's zoals u aangeeft, is dan ook geen sprake.

Het is nimmer de bedoeling geweest om deze foto's in het herdenkingsboek - waaraan u in uw schrijven refereert - op te nemen..."

8.2. Standpunt van verzoekers

Het standpunt van verzoekers blijkt uit de formulering van hun klacht en uit hetgeen zij de Minister daarover hebben laten weten in hun brief van 1 oktober 1996 (zie hiervoor onder 8.1.5.).

Zij wezen er in hun verzoekschrift op dat de door het Ministerie van Defensie ingeschakelde beroepsfotograaf niet bekend was met de afspraak dat de foto's rechtstreeks aan verzoekers zouden moeten worden toegestuurd:

"...Volgens deze fotograaf was de afspraak dat hij de foto's aan Defensie zou toezenden. De fotograaf bevestigt eveneens dat de foto's in een boek zouden worden opgenomen. Dit is ook de instructie geweest die hij van defensie had verkregen..."

Verzoekers wezen er voorts op dat bij de foto's die het Ministerie hun vijf weken na de begrafenis had toegestuurd de desbetreffende negatieven niet waren ingesloten. Deze negatieven ontvingen zij pas 17 weken na de begrafenis. Deze waren in eerste instantie door het Ministerie aan andere nabestaanden gezonden.

8.3. Standpunt van de Minister

8.3.1. In antwoord op vragen van de Nationale ombudsman naar de informatie met betrekking tot foto-reportages van de begrafenisceremonies die door het Ministerie aan nabestaanden was verstrekt, deelde de Minister in zijn reactie van 12 maart 1997 het volgende mede:

"...Bij faxbericht van 17 juli (zie onder 8.1.1.; N.o.) is vanwege het bureau Communicatie van de Sectie Interne en Externe Betrekkingen van het RMC Zuid aan alle betrokken maatschappelijk werkers ter kennis gebracht dat, indien er behoefte bestond om foto- of video-opnamen te laten maken tijdens de begrafenis of crematie, via het desbetreffende garnizoen capaciteit daartoe kon worden ingehuurd. Binnen de Koninklijke landmacht was daartoe onvoldoende capaciteit aanwezig. De (hiervoor bedoelde; N.o.) informatie is door de maatschappelijk werkers aan de nabestaanden overgebracht. Indien de nabestaanden te kennen gaven van de geboden mogelijkheid gebruik te willen maken, werd de feitelijke uitvoering verricht door de officier die voor de desbetreffende nabestaanden was aangewezen om de begrafenis dan wel de crematie te begeleiden. In het geval van verzoekers betrof dit majoor (...), werkzaam bij de staf van RMC Zuid..."

8.3.2. In antwoord op de vraag welke informatie vanuit het Ministerie aan de betrokken fotografen was verstrekt, deelde de Minister het volgende mee:

"...Door majoor (de hiervoor bedoelde majoor van de staf van het RMC Zuid; N.o.) zijn met de fotograaf afspraken gemaakt omtrent de prijs van de reportage alsmede de daarvoor te leveren aantallen foto's. Voorts is afgesproken dat foto's en bijbehorende negatieven uiterlijk op 25 juli 1996 dienden te worden bezorgd op de Van Brederokazerne te Vught bij het hoofd van het bureau Communicatie van de Staf RMC Zuid. Bovendien heeft deze officier de fotograaf in contact gebracht met de begeleidend maatschappelijk werker teneinde in samenspraak met verzoekers nadere afspraken te maken omtrent de gewenste wijze van optreden van de fotograaf tijdens de plechtigheden. De gemaakte afspraken en daarover verstrekte informatie kunnen overigens per aangewezen officier verschillen..."

8.3.3. In reactie op de vraag naar een verklaring voor het feit dat verzoekers ervan uitgingen dat de foto's van de begrafenisceremonie zouden worden gebruikt voor het aangekondigde herinneringsboek, liet de Minister het volgende weten:

"...Bij de nazorg is de handleiding "Zorg voor nabestaanden" van DPKL als leidraad gehanteerd. In deze handleiding (zie ACHTERGROND, onder 4; N.o.) is sprake van een herdenkingsalbum met foto's van onder andere de begrafenis. Mogelijkerwijs is door maatschappelijk werkers en andere direct betrokkenen, toen de huidige redactieformule van het herdenkingsboek nog niet was gedefinieerd, aan nabestaanden en fotografen in die zin informatie over het herdenkingsboek verstrekt..."

8.3.4. Vervolgens ging de Minister van Defensie in op de in de brief van de Staatssecretaris van 12 november 1996 (zie onder 8.1.6.) bedoelde 'misverstanden'. De Minister liet in dat verband het volgende weten:

"...Om de (onder 8.3.3.; N.o.) vermelde reden nam ook (de eerder bedoelde majoor van het RMC Zuid; N.o.) aan dat de foto's zowel zouden worden gebruikt voor opname in het herdenkingsboek als aan de nabestaanden ter beschikking zouden worden gesteld. Derhalve heeft hij met de fotograaf afgesproken dat foto's en negatieven bij het hoofd van het bureau communicatie zouden worden bezorgd aangezien deze ook is belast met de samenstelling en productie van het herdenkingsboek. Hij ging er daarbij vanuit dat het hoofd van het bureau communicatie eveneens voor toezending van de afdrucken aan de nabestaanden zorg zou (doen) dragen. Laatstgenoemde functionaris verkeerde echter in de veronderstelling dat de foto's en negatieven hem uitsluitend in verband met het herdenkingsboek ter beschikking werden gesteld en de nabestaanden reeds in het bezit waren (geweest) van de voor hen bestemde afdrucken. Bijgevolg heeft hij de foto's en negatieven opgeslagen tot meer duidelijkheid bestond omtrent opzet en inhoud van het herdenkingsboek. Nadat duidelijk was dat voor dit herdenkingsboek een specifieke formule zou gelden waarbij geen opnamen van de begrafeningen zouden worden gebruikt, heeft deze functionaris door tussenkomst van de begeleidend maatschappelijk werkers voor overdracht van de foto's aan onder meer verzoekers zorg gedragen...

8.3.5. Ten slotte ging de Minister in op de grief van verzoekers dat de negatieven van de foto's van de begrafenisceremonie pas twaalf weken na het terugsturen van de foto's zelf waren nagezonden. Hij deelde in dat verband het volgende mede:

"...Aan het door verzoekers geschetste tijdsverloop is debet dat de negatieven bij het bureau Communicatie van de foto's gescheiden zijn geraakt. Foto's en negatieven waren, gezamenlijk met andere documenten aangaande de vliegramp gearhiveerd. Bij verdere archivering zijn de negatieven ontdekt. De voor verzoekers bestemde negatieven waren in een omslag gevat met daarop de naam van een andere familie. Dientengevolge zijn de voor verzoekers bestemde negatieven aan die andere nabestaanden gezonden. Nadat laatstgenoemden constateerden dat de negatieven niet voor hen waren bestemd, hebben zij de negatieven rechtstreeks aan verzoekers ter beschikking gesteld..."

8.4. Verklaringen van de betrokken maatschappelijk werkers van de MDD

8.4.1. De maatschappelijk werker van de MDD die verzoekers van 16 tot 26 juli 1996 heeft begeleid, verklaarde met betrekking tot dit klachtonderdeel het volgende op:

"...Met betrekking tot de opnamen van de begrafenisceremonie heb ik aan de familie gezegd dat op kosten van Defensie foto's of video-opnamen konden worden gemaakt. De familie wilde foto's, en zo is het ook gebeurd. Met de nasleep daarvan heb ik geen bemoeienis gehad..."

8.4.2. De maatschappelijk werker van de MDD die verzoekers vanaf 26 juli 1996 heeft begeleid, verklaarde met betrekking tot dit klachtonderdeel het volgende:

"...Deze (de foto's van de begrafenisceremonie; N.o.) kwamen enkele weken na de begrafenis bij de MDD. Ik weet niet hoe dat is gekomen. Ik heb de foto's toen direct naar de heer en mevrouw V. gebracht. De heer V. had wel naar de foto's gevraagd. Niemand wist waar ze waren. Uiteindelijk is de fotograaf gebeld. De foto's bleken bij het RMC te zijn. Ik kan mij voorstellen dat deze gang van zaken een knullige indruk maakt..."

8.5. Reactie van verzoekers

In hun reactie op het standpunt van de Minister van Defensie met betrekking tot dit klachtonderdeel lieten verzoekers onder meer weten:

"Hier wordt gesuggereerd dat een individuele functionaris van Defensie een veronderstelling heeft gedaan, echter bij alle nabestaanden is het op dezelfde manier verlopen. Verder is er in de tussenliggende weken door ons vele malen om gevraagd. Het lijkt mij dan ook bijzonder vreemd dat de organisatie hierop niet reageert en dat de reportage dan bij een functionaris blijft liggen, die afwacht wanneer Defensie hem meer duidelijkheid geeft. Na een zoekactie van de MDD'er zijn de foto's boven water gekomen en niet zoals hier beschreven.

Als het al zo is dat de foto's in een archieflade zijn verdwenen, begrijp ik niet waarom foto's en negatieven zijn gescheiden. Uiteindelijk zijn ze in één enveloppe door de fotograaf aangeleverd. Des te vreemder lijkt het mij dan ook, dat de negatieven de naam van (de familie van een ander slachtoffer van de Hercules-ramp; N.o.) hebben meegekregen. Ook hierin heeft Defensie in de nazorg onzorgvuldig gehandeld, wat onze verwerking zeker niet te pas kwam.

Ook hier doet de minister vermoeden of er individueel gehandeld zou zijn door de MDD'er. Duidelijk is dat alle families dezelfde vraag resp. mededeling hebben gekregen. E.e.a. conform (de Handleiding "Zorg voor nabestaanden"; zie **ACHTERGROND**, onder 4.; N.o.).

Als al door Defensie afgeweken wordt van de handleiding "Zorg voor nabestaanden" lijkt het mij op zijn minst fatsoenlijk de nabestaanden van deze intentie op de hoogte te stellen. Tevens was het de eigen organisatie onduidelijk, waardoor zaken in een la konden verdwijnen..."

8.6. Informatie van andere nabestaanden

De nabestaande van een van de andere slachtoffers van de Hercules-ramp deelde in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman onder meer mee dat zij van het Ministerie van Defensie niet had gehoord dat er foto- of video-opnamen konden worden gemaakt op kosten van het Ministerie van Defensie. Zij had zelf een video-reportage laten maken. Het Ministerie van Defensie heeft later de kosten voor de reportage vergoed. De nabestaanden van een ander slachtoffer van de ramp deelden mee dat zij op het moment dat een ambtenaar van het Ministerie van Defensie het voorstel naar voren bracht om foto- of video-opnamen te laten maken, te versuft waren om hier goed over na te denken. Zij hadden het voorstel afgewezen. Zij hadden hier later spijt van gekregen. Volgens hen had er beter iemand van het Ministerie kunnen langskomen om een en ander toe te lichten.

De nabestaanden van twee van de andere slachtoffers van de ramp lieten weten dat zich in dit verband in hun geval geen problemen hadden voorgedaan (zie de bijlagen 2 tot en met 5).

9. De behandeling van de informatie die verzoekers ten behoeve van het herdenkingsboek hebben verstrekt

9.1. Feiten

9.1.1. In zijn brief van 29 augustus 1996 aan de nabestaanden van de slachtoffers van het ongeval (zie ook onder 6.1.2.) deelde de Commandant RMC Zuid onder meer mee dat er in oktober of november 1996 een contactdag zou worden georganiseerd voor de nabestaanden en andere betrokkenen. Onder de punten 6. en 7. van deze brief was het volgende gesteld:

"...Van diverse optredens (zoals de concerten in januari in Vught en op 17 mei in Bergen op Zoom) zijn foto's beschikbaar. Vanuit Modena heeft een plaatselijke krant een actie gestart onder haar lezers om foto's die van het optreden in Modena zijn gemaakt ter beschikking te stellen. Ook deze foto's zijn inmiddels in bezit van mijn staf. Alle foto's zullen worden ondergebracht in een fotoalbum. Dit album kunt u op de contactdag bekijken. Er is dan een mogelijkheid tot nabestellen.

Er zijn activiteiten om een herinneringsboek samen te stellen. In dit boek zal aandacht worden besteed aan het Fanfarekorps als geheel en aan alle slachtoffers individueel. Voor eventuele aanvulling op de persoonlijke informatie en foto's, die in het boek komen, zal wellicht in de nabije toekomst contact met u worden opgenomen. Ook het herinneringsboek zal op de contactdag uitgereikt worden..."

9.1.2. De Commandant RMC Zuid stuurde op 23 september 1996 een vervolgbrief aan de nabestaanden. Daarin liet hij hun onder meer het volgende weten:

"...In mijn vorige brief schreef ik u dat er in oktober of november een contactdag zal plaatsvinden en dat u dan alle foto's (o.a. van concerten in Vught en Bergen op Zoom en uit Modena) die in ons bezit zijn, kunt bekijken en bijbestellen. Waarschijnlijk bent u benieuwd naar deze foto's en daarom wil ik u al voor de contactdag de gelegenheid geven om deze foto's te bekijken en bij te bestellen..."

Bedoelde commandant wees er vervolgens op dat de foto's van 23 september tot en met 12 oktober 1996 ter inzage lagen.

9.1.3. In hun brief van 1 oktober 1996 aan de Minister van Defensie wezen verzoekers erop dat zij niets meer hadden gehoord over het herdenkingsboek.

9.1.4. Bij brief van 25 oktober 1996 liet de Commandant RMC Zuid aan verzoekers het volgende weten:

"...Het bureau Communicatie van mijn staf is bezig met het maken van het herinneringsboek over de slachtoffers van de vliegtuigramp in Eindhoven. Aan elke persoon wordt een hoofdstuk gewijd met foto's en een levensloop.

Binnen de Landmacht is niet voldoende informatie aanwezig om een passende en persoonlijke levensloop te schrijven. Daarom wil ik uw hulp invoeren. Ik wil u vragen om gegevens aan te leveren over uw zoon F. Daarbij kunnen bidprentjes, toespraken tijdens de begrafenis en artikelen uit kranten en tijdschriften van pas komen bij het maken van een persoonlijke impressie. In de bijlage vindt u tevens een aantal vragen die u mogelijk een indicatie kunnen geven van het soort informatie dat bureau Communicatie nodig heeft.

Van uw zoon zijn weinig of geen foto's in ons bezit. Misschien wilt u uit foto's die u zelf heeft een aantal uitzoeken, die bureau Communicatie voor het herinneringsboek kan gebruiken. Daarbij wordt gedacht aan foto's met muziekinstrument (misschien ook jeugdfoto) of in het kostuum van een civiel muziekgezelschap waar hij of zij ook lid van was. Wij zouden graag beschikken over 4 à 5 foto's van elke persoon.

De uiteindelijke versie van de tekst zal voor goedkeuring aan u worden voorgelegd.

U begrijpt dat het maken en het drukken van het boek veel tijd vergt. Daarom wil ik u verzoeken om alle informatie en gegevens uiterlijk 11 november 1996 te sturen aan RMC Zuid, t.a.v. bureau Communicatie (...).

De verwachting is dat het boek uitgereikt kan worden op de eerste bijeenkomst met alle nabestaanden in de eerste helft van december 1996. Een uitnodiging met nadere aanduiding van datum en plaats volgt nog.

Ik ben mij ervan bewust dat deze vragen mogelijk bij u veel emoties veroorzaken en dat u het moeilijk vindt om hiermee om te gaan. Daarom kunt u de hulp invoeren van uw hulpverlener voor steun en begeleiding..."

De in de brief bedoelde bijlage bevatte de volgende voorbeelden van vragen:

"...Geboorte-datum? Geboorte-plaats?
Op welke leeftijd begint hij/zij met muziek maken?
Met welk instrument is hij/zij begonnen?
Welk(e) instrument(en) bespeelt hij/zij?
Waar en van wie heeft hij/zij les gehad?
Bij welke orkesten, bands, fanfares etc. heeft hij/zij gespeeld?
Wanneer was dat?
Heeft hij/zij lesgegeven? Zo ja, wanneer en waar?
Wanneer is hij/zij in het leger gegaan? Waar was dat?
Welke hobby's had hij/zij?
Partner? Kinderen? Ouders? Broers en zussen?
Hoe was hij/zij van karakter?
Zijn er nog andere dingen die vermeld moeten worden?..."

9.1.5. De Staatssecretaris liet verzoekers in zijn antwoord van 12 november 1996 op hun brief van 1 oktober 1996 het volgende weten:

"...Naar verwachting zal het herdenkingsboek eind november 1996 gereed zijn. Hieromtrent zijn de nabestaanden, dus ook uw cliënten, door de maatschappelijke dienst defensie reeds meerdere malen geïnformeerd..."

9.1.6. De Commandant RMC Zuid deelde bij brief van 3 december 1996 het volgende mee aan verzoekers:

"...De afgelopen periode heeft mijn staf gewerkt aan de samenstelling van een gedenboek over de overledenen van het ongeluk met de Hercules in Eindhoven.
Ook uw hulp is daarbij ingeroepen met name voor het aandragen van gegevens voor dit boek.

Al snel bleek dat bij u een aantal verwachtingen zijn gewekt met betrekking tot de vorm en inhoud van het boek. Ik betreur het dat ik in mijn brief niet duidelijker ben geweest over wat precies de plannen waren met de door u verstrekte informatie. Daarom geef ik u onderstaand een nadere uitleg over de manier waarop wij zijn omgegaan met alle gegevens en de beweegredenen, die de keuze voor de vormgeving en inhoud hebben bepaald.

De bijdragen waren zeer uiteenlopend, van een puntsgewijze opsomming tot een levensbeschrijving van enkele pagina's. U begrijpt dat ik voor een moeilijke keuze stond. Niettemin heb ik na een zorgvuldige afweging deze keuze gemaakt.

Allereerst is ervoor gekozen dat de militaire en muzikale carrière als uitgangspunt dient, zodat het herdenkingsboek herkenbaar is als een boek van het militaire muziekkorps Fanfarekorps Koninklijke Landmacht. Dit betekent dat de inhoud een beeld geeft van de tijd bij het Fanfare Korps Koninklijke

Landmacht - ook al is die tijd voor een aantal slachtoffers beperkt tot de reis naar Italië - en de rol die muziek in zijn of haar leven heeft gespeeld.

Op de tweede plaats heb ik ervoor gekozen de relatie niet op te nemen. Dat heeft twee redenen. Ten eerste is de relatie niet van alle slachtoffers eenduidig vast te stellen. Dit betekent dat, ongeacht welke vermelding gekozen wordt, het onvermijdelijk is dat een aantal personen zich te kort gedaan zou voelen. Ten tweede acht ik het om redenen van privacybescherming onjuist om relationele verhoudingen op deze wijze openbaar te maken.

Het lag in mijn voornemen dit boek u aan te bieden tijdens een op 14 december 1996 te organiseren bijeenkomst. Inmiddels is bekend geworden dat het boek eerst begin februari 1997 gereed zal zijn. Het lijkt mij dan ook niet zinvol deze door mij in een eerdere brief aangekondigde bijeenkomst te houden, doch deze naar de maand februari 1997 te verplaatsen.

Een uitnodiging hiervoor met nadere aanduiding van plaats en tijd zal ik u zo spoedig mogelijk laten toezenden.

Ik hoop u met deze uiteenzetting voldoende te hebben geïnformeerd, maar mocht u nog vragen of opmerkingen hebben dan kunt u altijd contact opnemen met mij of mijn staf..."

9.1.7. Tijdens een bijeenkomst van nabestaanden op 11 januari 1997 lag het concept-herdenkingsboek ter inzage.

9.2. Standpunt van verzoekers

Met betrekking tot dit klachtonderdeel stelden verzoekers in hun verzoekschrift het volgende:

"...Bij brief d.d. 25 oktober 1996 van het RMC te Vught werd verzoekers evenals de overige nabestaanden verzocht om foto's te verzamelen en een beschrijving van hun kind aan de hand van bijgesloten richtlijnen aan hen te doen toekomen voor het nog te produceren herinneringsboek. Door verzoekers alsook door de overige nabestaanden (...) is hiervan veel werk gemaakt. Zij hebben diverse foto's verzameld en een persoonlijk stuk, met als leidraad de richtlijnen van het RMC, over hun zoon geschreven. Vervolgens is door het RMC het concept aan verzoekers toegezonden. De informatie door verzoekers toegezonden is niet gebruikt, althans niet voor het herinneringsboek. Het door het RMC geproduceerde stond op een half A-4'tje omlijst met enige foto's uit het archief van het RMC..."

9.3. Standpunt van de Minister

9.3.1. In antwoord op de vraag van de Nationale ombudsman welke informatie door verzoekers ten behoeve van het herdenkingsboek aan het RMC Zuid was verstrekt, deelde de Minister in zijn reactie van 12 maart 1997 het volgende mede:

"...Door verzoekers is geen geschreven informatie over hun zoon aan het RMC Zuid verstrekt. Bij een telefonische navraag door het RMC Zuid gaf (verzoekster; N.o.) te kennen hiervoor nog geen tijd te hebben kunnen vinden. In dat gesprek is aan (verzoekster; N.o.) voorgesteld om met haar een telefonisch interview te houden en aan de hand daarvan de levensloop van de zoon van verzoekers op te maken. (Verzoekster; N.o.) kon met dat voorstel instemmen. De aldus opgemaakte levensloop van de zoon van verzoekers is vervolgens per fax (op 21 november 1996) voor commentaar aan verzoekers aangeboden (...). Verzoekers hebben daarbij een tweetal opmerkingen geplaatst (...). Deze opmerkingen zijn in de levensloop van de zoon van verzoekers verwerkt..."

9.3.2. De Minister zond een kopie van de bedoelde fax als bijlage bij zijn reactie aan de Nationale ombudsman. Het ging om een pagina op A4-formaat, die voor ongeveer 2/3 was gevuld met een tekst over de zoon van verzoekers.

9.3.3. Met betrekking tot de totstandkoming van het herdenkingsboek deelde de Minister voorts het volgende mede:

"...Nadat bij brief d.d. 25 oktober 1996 (zie onder 9.1.4.; N.o.) ook aan verzoekers was verzocht om enkele foto's van hun zoon in te zenden, is nadien gebleken dat in de door zorg van het RMC Zuid samengestelde fotoalbums, die voor alle nabestaanden ter inzage hebben gelegen, een aantal foto's van de zoon van verzoekers aanwezig was. Aan (verzoekster; N.o.) is in het hierboven (zie onder 9.3.1.; N.o.) genoemde telefoongesprek voorgesteld enkele van deze foto's te gebruiken. (Verzoekster; N.o.) kon hiermee instemmen. Door verzoekers zijn voor het overige geen foto's aangeleverd.

In zijn algemeenheid merk ik op dat het concept-herdenkingsboek op 11 januari j.l. tijdens een bijeenkomst van nabestaanden ter inzage heeft gelegen en betrokkenen in de gelegenheid zijn gesteld opmerkingen te maken. Het herdenkingsboek wordt zoveel als mogelijk is in overleg met, en waar mogelijk conform de wensen van, de nabestaanden tot stand gebracht. Bij de realisatie wordt voorts geacht aan zorgvuldigheid en kwaliteit. Om deze redenen is nog geen definitieve versie van het herdenkingsboek ter beschikking. De totstandkoming van het herdenkingsboek vergt meer tijd dan werd verwacht..."

9.3.4. De Minister merkte met betrekking tot dit klachtonderdeel ten slotte het volgende op:

"...Verder heeft een mevrouw bezwaar gemaakt tegen de wijze van totstandkoming en de inhoud van het herdenkingsboek. Op deze klacht is door de Commandant RMC Zuid mondeling gereageerd..."

9.4. Reactie van verzoekers

9.4.1. Verzoekers wezen er in reactie op het standpunt van de Minister op dat de gang van zaken rond de totstandkoming van het herdenkingsboek bijzonder verwarrend is geweest, en daardoor extra onrust heeft gegeven.

9.4.2. De gemachtigde van verzoekers liet in aanvulling daarop bij brief van 9 juni 1997 nog het volgende weten:

"...Het telefoongesprek tussen het RMC Zuid en mevrouw V. heeft ruim één uur geduurd. Met andere woorden, het betrof een uitgebreid relaas over haar zoon. De dag na dit telefoongesprek kregen de heer en mevrouw V. het concept per fax aangeboden. De heer en mevrouw V. namen met de grootste verbazing kennis van het aangeboden. Het uitgebreide relaas van mevrouw V. was vervat in een half A4-tje. Naar aanleiding van dit concept had de familie V., murw geslagen door de gehele situatie, geen energie meer om hiertegen ook weer te moeten opboksen..."

9.4.3. De gemachtigde van verzoekers zond bij zijn aanvullende reactie een kopie mee van een brief van 25 november 1996 van een nabestaande van een ander slachtoffer aan de andere nabestaanden, alsmede een kopie van een ongedateerde brief van bedoelde nabestaande aan de Bevelhebber der landstrijdkrachten. De brief van 25 november 1996 luidt als volgt:

"...Rond de samenstelling en invulling van het herdenkingsboek zijn bij een aantal nabestaanden nogal wat vragen gerezen. Zo is door het bureau Communicatie besloten zo weinig mogelijk over ouders, gezin en 'privé-leven' te vermelden, eventuele partners worden in geen geval genoemd omdat dit in sommige gevallen gevoelig zou kunnen liggen. Ook de verdere informatie waar om gevraagd werd (bidprentje, artikelen uit de krant, toespraken bij de begrafenis) is niet of nauwelijks gebruikt.

Wat rest is een vrij onpersoonlijke opsomming van het muzikale leven. Ook is de tekst drastisch ingekort, er wordt niet meer dan een halve A4 bladzijde, aangevuld met 3 foto's, in het boek geplaatst.

Na overleg met enkelen van onze nabestaandengroep heb ik besloten een brief aan Generaal (de Bevelhebber der landstrijdkrachten; N.o.) te richten met het verzoek deze versie tegen te houden en een compleet boek te laten maken met de verhalen zoals wij die ingestuurd hebben. Om ook het verdere materiaal daarbij te gebruiken. Ik ben van mening dat zo'n boek voor ieder van ons meer waarde zal hebben als er ook juist die onderwerpen naast de muziek in staan. Als ook de betekenis van ouders, broers en zussen, kinderen en partners daarin opgenomen is. Kortom, als ONS verhaal daar in staat.

Indien ook u van mening bent dat het boek er zo niet bevredigend uit zal zien, en liever wat langer wacht om dan een boek te ontvangen waar we achter kunnen staan, verzoek ik u bijgesloten handtekeningenlijst te ondertekenen en evt. ook door andere familieleden te laten ondertekenen, en deze dan aan mij terug te sturen. Als u tevreden bent met het boek zoals het er nu uit zal gaan zien, zou ik het ook op prijs stellen als u even contact met mij opneemt, dan weet ik dat ik van u geen lijst terug zal ontvangen. Zodra ik alle lijsten binnen heb, zal ik de brief met de lijsten naar Generaal (...) versturen, in de hoop dat er dan ook met onze wensen rekening gehouden zal worden..."

De ongedateerde brief aan de Bevelhebber der landstrijdkrachten luidt als volgt:

"...Zoals u wellicht bekend is werd enige tijd geleden besloten tot het samenstellen van een herdenkingsboek voor de slachtoffers van de vliegcramp van 15 juli j.l. te Welschap. Hierbij kwam een groot gedeelte van het Fanfare Korps der Koninklijke Landmacht om het leven. Dit boek zou, naar ons is medegedeeld, voornamelijk bedoeld zijn voor de nabestaanden. Samenstelling zou in handen zijn van het bureau Communicatie van de Staf Regionaal Militair Commando Zuid, gelegen in Vught, waar ook de Fanfare zijn thuisbasis had.

Op 25 oktober j.l. ontving ik een brief van dit bureau met het verzoek informatie aan te leveren, waaronder genoemd werd een levensloop, bidprentjes, toespraken tijdens de begrafenis, artikelen en foto's. Deze brief is bijgesloten in kopie, evenals de bij de brief ingesloten lijst met een aantal vragen die als richtlijn konden dienen bij het opstellen van een levensloop (zie onder 9.1.4.; N.o.). Deze informatie moest uiterlijk 11 november opgestuurd worden. Wij hadden slechts 16 dagen tijd om dit samen te stellen. Dit lijkt ruim, maar voor degenen die een fulltime baan hebben resten er slechts de avonden en weekenden. Bovendien gaat het opschrijven van een levensverhaal gepaard met veel emoties en zal dit voor niemand eenvoudig zijn geweest.

Woensdag 20 november j.l. werd mij in een aangetekend schrijven de door het bureau Communicatie samengestelde versie van (...)s levensloop aangeboden. Van de twee A4 bladzijden tekst die ik ingestuurd heb rest slechts een halve A4 bladzijde. Tevens was er in de bijgevoegde brief niets vermeld over eventueel te plaatsen foto's, bidprentjes e.d. Bovendien werd het feit dat (...) met mij samenwoonde niet vermeld. Dit heeft mij bijzonder bevreemd en vooral gekwetst. Hierop heb ik contact opgenomen met de mij toegewezen medewerker van Maatschappelijke Dienst Defensie. Deze heeft contact opgenomen met het bureau Communicatie. In het telefonisch contact wat volgde werd mij duidelijk gemaakt dat er bij niemand iets geplaatst werd over partners omdat dit bij sommigen wat gevoelig ligt. Feit dat dit bijzonder kwetsend is voor alle partners werd niet erkend, wel dat het gevoelig voor sommige ouders zou zijn. Hierdoor krijg ik, en met mij alle andere partners, sterk het idee dat aan onze gevoelens wel voorbij mag worden gegaan teneinde gevoelens van ouders te sparen, dat er ook niet gezocht is naar een oplossing die voor alle betrokkenen bevredigend is. Zelfs nadat de medewerkers van het bureau Communicatie gesproken hebben met alle partners, die allen aangegeven hebben het hier niet mee eens te zijn, wordt vastgehouden aan de opgestelde versie, dus zonder vermelding van partners.

Tot mijn verbazing werd mij bij telefonisch contact met dhr. (...) echter een andere reden voor het niet vermelden van de partner gegeven, namelijk dat het niet de bedoeling is een compleet levensverhaal te plaatsen, slechts de muzikale aspecten van hun levens te belichten. Het schijnt dat de reden nogal situatie-gevoelig geïnterpreteerd wordt. Tevens is in de eerste brief wel gesuggereerd dat het complete levensverhaal geplaatst zou worden, wat nu enigszins misleidend overkomt.

De versie zoals die door het bureau Communicatie is opgesteld kon door ons gecontroleerd worden, waarop wij nog wijzigingen aan zouden kunnen brengen. Echter, daarvoor was maar één dag de tijd. Op 22 november moest, volgens de bijgevoegde brief, alle informatie bij de drukker aangeleverd worden. Dit is naar mijn mening veel te kort, zo kan een boek nooit zorgvuldig samengesteld worden. Ook heb ik vernomen dat tegen een aantal mensen gezegd is dat er nog tijd voldoende is voordat de informatie naar de drukker zal worden gestuurd.

Na alle toezeggingen van medewerking door Defensie lijkt me dit een niet zo fraai voorbeeld hiervan. Er wordt gesold met gevoelens van mensen, er worden pertinente leugens verteld en totaal geen rekening gehouden met onze wensen. Als dit boek voor de nabestaanden bedoeld is had het toch iets meer inbreng van onze zijde mogen bevatten. Zou er ook wat meer tijd gegund zijn de

uiteindelijke versie na te lezen en aan te passen, waarop dan ook nog een controle plaats zou moeten vinden. Zou er bovendien, in plaats van een halve A4 bladzijde plus 3 foto's, ook inderdaad aan ieder persoon een hoofdstuk gewijd worden, zoals in de eerste brief gesuggereerd werd.

Bij deze brief ontvangt u, naast de kopieën van de correspondentie met het bureau Communicatie, een handtekeningenlijst van de nabestaanden die met mij liever wat langer wachten op een boek waar wij achter kunnen staan, dan nu een boek te ontvangen met halve verhalen.

Ik hoop dat u nog iets kunt veranderen aan de starre houding van degenen die belast zijn met de samenstelling van dit boek en aan onze wensen tegemoet zult willen komen..."

De in deze brief bedoelde handtekeningenlijst bevatte handtekeningen van nabestaanden van 21 slachtoffers van de Hercules-ramp. Ook verzoekers behoorden tot de ondertekenaars.

9.5. Nadere informatie van de Minister

9.5.1. Bij brief van 13 juni 1997 stelde de Nationale ombudsman de Minister van Defensie onder meer de volgende vragen:

- "a. Wat is de huidige stand van zaken met betrekking tot het herdenkingsboek?
b. In uw brief van 12 maart 1997 hebt u gesteld dat een mevrouw bezwaren heeft gemaakt tegen de wijze van totstandkoming van dit herdenkingsboek. Naar ik veronderstel doelt u op mevrouw (...). Indien mijn veronderstelling juist is, verneem ik dat graag van u. U wordt verzocht aan te geven op welke wijze de Commandant RMC Zuid mondeling op deze klacht heeft gereageerd."

De Minister van Defensie reageerde bij brief van 15 juli 1997 op deze vragen. Hij liet het volgende weten:

- "...a. Het herdenkingsboek is op 11 april 1997 gereed gekomen en op 12 april 1997 aan de nabestaanden uitgereikt. (...).
b. Ja. In haar schrijven aan de Bevelhebber der Landstrijdkrachten geeft zij aan bezwaren te hebben tegen de wijze van samenstelling van het herdenkingsboek. Zij is van mening niet de enige te zijn die bezwaren heeft. In dit verband heeft zij een handtekeningenlijst bijgesloten van personen, die eveneens bezwaren hadden tegen de voorgestane wijze van samenstelling. Door de Commandant RMC Zuid is tijdens een persoonlijk onderhoud met mw. (...) op 11 januari 1997 te kennen gegeven welke uitgangspunten bij de formulering en de redactie van het boek Defensie voor ogen stonden. Het concept is voor commentaar ter

inzage gelegd voor de nabestaanden en ook voorgelegd aan interne deskundigen (Hoofd Krijgsmachtspredikant, Hoofd Krijgsmachtaalmoezenier, Hoofd Raadsman, Hoofd Legervoortlichting, Sectie Militaire geschiedenis, Hoofd MDD). De commentaren, voornamelijk van nabestaanden, zijn vervolgens verwerkt. Nadat over de inhoud definitief een besluit was genomen heeft de Commandant RMC Zuid dit besluit op 25 maart jl., wederom in een persoonlijk gesprek (en in aanwezigheid van het wnd. Hoofd In- en Externe Betrekkingen), aan mw. (...) meegedeeld. Daarbij heeft hij te kennen gegeven zijn standpunt omtrent de genoemde uitgangspunten te handhaven. Hoewel mw. (...) het met dat standpunt niet eens was kon zij begrip opbrengen voor de zienswijze van de commandant. Overigens bereiken mij geluiden dat het herinneringsboek in z'n algemeenheid positief ontvangen wordt. Bovendien zijn er in verband met de belangstelling voor het boek verzoeken van de zijde van de Stichting Herculesramp 1996 om een mogelijke herdruk."

9.5.2. In het kader van het onderzoek verstrekte de Minister de Nationale ombudsman een exemplaar van het herdenkingsboek, dat als titel heeft: "En toen werd het stil..." In het boek zijn twee afzonderlijke pagina's gewijd aan elk slachtoffer van de ramp. De in het boek over de zoon van verzoekers opgenomen tekst komt overeen met de door verzoekers gewijzigde versie van de tekst zoals die per fax op 21 november 1996 voor commentaar aan hen is voorgelegd (zie onder 9.3.1.). Deze tekst bevat de geboorte- en de overlijdensdatum van de zoon van verzoekers en een kort overzicht van zijn muzikale carrière. Daarnaast is in deze tekst ingegaan op de betekenis van muziek voor de zoon van verzoeker, en zijn drie foto's van hem, alle genomen tijdens muziekoptredens, opgenomen.

In de inleiding van het boek is door de Commandant van het RMC Zuid het volgende gesteld:

"...De intentie van het boek is nabestaanden een indruk te geven van de tijd, hoe kort ook, die hun familielid bij de Koninklijke Landmacht heeft gediend. Verder wordt er kort ingegaan op de muzikale achtergrond van deze militairen en de rol die de muziek in zijn of haar leven heeft gespeeld.

Ik ben mij ervan bewust dat dit gedenkboek geen complete levensloop geeft, maar wel een goed beeld bevat van de militaire en muzikale carrière van de slachtoffers..."

9.6. Informatie van andere nabestaanden

De nabestaanden van vier andere slachtoffers van de Hercules-ramp, met wie in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman gesprekken werden gevoerd, deelden ieder voor zich mee dat zij veel werk hadden gemaakt van het verzamelen van gegevens voor het herdenkingsboek. Hoewel zij het een mooi boek vonden, waren zij van mening dat de samenstelling van het boek moeizaam en te weinig in samenspraak met de nabestaanden had plaatsgevonden.

10. De schade-afwikkeling

10.1. Feiten

10.1.1. De waarnemend directeur Centrale Dienst Personeel en Organisatie van de Koninklijke Landmacht stuurde verzoekers op 20 augustus 1996 een brief met de volgende inhoud:

"...Hoewel ik mij terdege bewust ben van de omstandigheid dat uw aandacht op dit moment gericht zal zijn op de verwerking van het verdriet dat u is overkomen, wil ik mij toch tot u wenden met een zakelijke aangelegenheid. Ik acht het ook in uw belang dat de afwikkeling van de schade verbonden aan het ongeval op correcte maar ook snelle wijze wordt afgedaan. Dit sluit aan op vragen uwerzijds die mij door tussenkomst van de maatschappelijke dienst defensie hebben bereikt.

Met name vanuit de bijzondere positie die het ministerie van defensie als werkgever inneemt en de daaruit voortvloeiende verantwoordelijkheid voor een goede zorg voor al het bij de Koninklijke landmacht werkzame personeel zal de schade die u ten gevolge van het vliegtuigongeval heeft geleden voor vergoeding in aanmerking worden gebracht.

Teneinde de uitvoering hiervan te bespoedigen is het gespecialiseerd onafhankelijk schadebureau 'Cunningham Boschman' (Letsel- en Arbeidsdeskundigen) te Ede opdracht gegeven zo spoedig mogelijk in een persoonlijk gesprek samen met u de schade te bespreken. Door evengenoemd bureau zal op korte termijn - overigens uitsluitend door tussenkomst van uw begeleidend medewerker van de maatschappelijke dienst defensie en instemming uwerzijds - contact met u worden opgenomen.

Daarenboven zal - zoals u inmiddels bekend is - het ministerie van defensie een uitkering ten bedrage van f 30.000,- aan de nalatenschap toevoegen. Over de uitbetaling daarvan zal evengenoemd schadebureau eveneens met u spreken.

Ik hoop dat op deze wijze de geleden schade op correcte en snelle wijze kan worden afgewikkeld..."

10.1.2. Bij brief van 23 september 1996 deelde bedoelde waarnemend directeur vervolgens het volgende mee aan verzoekers:

"...Dit weekeinde is in de media bericht over de uitkering ter grootte van f. 30.000,--. Om mogelijke onduidelijkheden te voorkomen, wil ik u daarover het volgende berichten.

Zoals ik u eerder schreef zal alle schade die u ten gevolge van het vliegtuigongeval heeft geleden voor vergoeding in aanmerking worden gebracht. Het schadebureau "Cunningham Boschman" is, zoals u bekend, hiertoe ingeschakeld.

Bovendien heeft het Ministerie van Defensie besloten een uitkering van f. 30.000,-- aan de nalatenschap toe te voegen. Deze uitkering staat los van de verdere afwikkeling van de schade en zal daarin ook niet worden verdisconteerd. Dit bedrag moet derhalve niet worden gezien als vergoeding voor de geleden schade.

Ik hoop dat hiermee eventuele misverstanden worden voorkomen en het spreekt voor zichzelf dat ik ernaar streef dat de schade op correcte en voor u bevredigende wijze wordt afgewikkeld..."

10.1.3. Verzoekers maakten op 21 oktober 1996 een "onkostenstaat" in verband met het overlijden van hun zoon op. Zij begrootten hun onkosten tot aan dat moment op f 45.145,20. Als eindbedrag in de kolom "cumulatief in toekomst" hadden zij een bedrag van f. 61.746,00 opgegeven. Afgezien daarvan hadden zij voor een viertal posten nog geen bedrag ingevuld.

10.1.4. Het eerder bedoelde bedrag van f 30.000 werd op 14 november 1996 op de rekening van verzoekers bijgeschreven.

10.1.5. Op 18 november 1996 voerde een medewerker van het door het Ministerie van Defensie ingeschakelde schadebureau een gesprek met de advocaat van verzoekers.

Deze medewerker bevestigde dit gesprek bij brief van 2 januari 1997. In deze brief was aangegeven dat over een aantal schadeposten overeenstemming was bereikt. Het ging daarbij in totaal om een bedrag van f 4.170.

10.1.6. De gemachtigde van verzoekers reageerde bij brief van 10 januari 1997 als volgt op de brief van het schadebureau van 2 januari 1997:

"...Terzake merk ik op dat, in tegenstelling tot hetgeen u schrijft, wij niets zijn overeengekomen noch voor wat betreft de schadeposten, noch voor wat betreft de hoogte van de schadeposten. Ik heb slechts van (de betrokken medewerker van het schadebureau; N.o.) vernomen welke schadeposten tegen welk bedrag vergoed zullen gaan worden. Overeenstemming hierover is er uitdrukkelijk niet bereikt..."

10.1.7. De plaatsvervangend directeur Centrale Dienst Personeel en Organisatie van de Koninklijke Landmacht stuurde op 4 februari 1997 een brief met de volgende inhoud aan de gemachtigde van verzoekers:

"...Naar aanleiding van het telefonisch contact dat uw cliënt - (verzoeker; N.o.) - met mij had op dinsdag 28 januari j.l. kan ik u het volgende berichten.

Vooruitlopend op de definitieve vaststelling van de schade doe ik uw cliënt hierbij toekomen een voorschot op de schade ten bedrage van f 10.415,-, conform bijgaande specificatie. Evengenoemde specificatie is tot stand gekomen na heroverweging van de opgave van Cunningham Boschman van 2 januari j.l. Voor een nadere toelichting op deze specificatie verzoek ik u contact op te nemen met Cunningham Boschman..."

10.2. Standpunt van verzoekers

Met betrekking tot dit klachtonderdeel stelden verzoekers in hun verzoekschrift het volgende:

"Verzoekers alsook de andere nabestaanden is mondeling alsook schriftelijk bij brieven d.d. 20 augustus 1996 en d.d. 23 september 1996 (...) te verstaan gegeven dat alle door de nabestaanden geleden schade zal worden voldaan. Aangaande de vergoeding van de geleden schade is door het Ministerie van Defensie geen enkel voorbehoud gemaakt. Verzoekers vertrouwden en mochten er derhalve op vertrouwen dat door het Ministerie van Defensie alle door hen geleden en nog te lijden schade in verband met het overlijden van hun zoon zou worden vergoed. Niets blijkt minder waar. Inmiddels hebben verzoekers vernomen van de heer (...), werkzaam bij het door het Ministerie van Defensie ingeschakelde schaderegelingsbureau Cunningham & Boschman, dat een groot deel van de door hen geleden schade niet zou worden voldaan. (...)

Van een ruimhartige benadering t.a.v. de door verzoekers en de andere nabestaanden geleden schade als toegezegd door de Minister van Defensie en diens staatssecretaris alsook neergelegd in voornoemde brieven (...) is tot op heden niets gebleken. In casu worden de gedane toezeggingen niet nagekomen. Nagenoeg alle nabestaanden delen deze ervaring, in ieder geval de nabestaanden: (drie met name genoemde families; N.o.)."

10.3. Standpunt van de Minister

10.3.1. De Minister van Defensie liet in reactie op de klacht in zijn brief van 12 maart 1997 onder meer het volgende weten:

"Van de zijde van het ministerie van Defensie is vanaf het begin een ruimhartige schadeafwikkeling toegezegd. Om deze reden is aan nabestaanden en familieleden van gewonden onmiddellijk na het ongeval een bedrag van fl. 1.000,- toegezegd en uitgekeerd ter

bestrijding van de eerste kosten. Voorts worden bestaande regelingen waar mogelijk ruimhartig uitgelegd en is een bedrag van fl. 30.000,- aan elke nalatenschap toegevoegd.

Met betrekking tot laatstgenoemde uitkering is uit berichten in de media gebleken dat het misverstand dreigde te ontstaan dat Defensie zich daarmee van zijn plicht tot schadevergoeding gekweten achtte. Om mogelijke onduidelijkheden hieromtrent te voorkomen heeft de waarnemend directeur van de Centrale Dienst Personeel en Organisatie (CDPO) met zijn brief d.d. 23 september 1996 alle nabestaanden waaronder verzoekers geïnformeerd dat de uitkering van fl. 30.000,- niet in de schadeafwikkeling zal worden verdisconteerd. Alhoewel deze nuance in de mondelinge en schriftelijke mededelingen ten aanzien van de schadeafwikkeling niet expliciet is aangebracht, moeten daarbij gebruikte termen als 'ruimhartig' en 'alle schade', gezien de verantwoordelijkheid van Defensie voor de met de schadeafwikkeling gemoeide algemene middelen, worden gezien in het licht van datgene wat in de rechtspraak ten aanzien van schadevergoedingen te doen gebruikelijk is.

Teneinde aan de schadeafwikkeling op een zo zorgvuldig mogelijke wijze invulling te geven is het onafhankelijke shadebureau 'Cunningham Boschman' ingeschakeld teneinde zorg te dragen voor de inventarisatie van de schade en te adviseren omtrent de (hoogte van de) diverse gestelde shadeposten. Ten aanzien van de shadeposten waaromtrent tussen de diverse partijen overeenstemming bestaat hebben inmiddels de eerste uitbetalingen plaatsgevonden. Ten aanzien van diverse andere posten vindt nog nader overleg plaats, hetgeen niet impliceert dat deze claims reeds zijn afgewezen.

Op dit moment is aan verzoekers, naast de hierboven genoemde bedragen, vooruitlopend op de definitieve vaststelling van de schade, een voorschot van fl. 10.415,- verstrekt. (...) Ten aanzien van de overige shadeposten vindt nog nader overleg plaats."

10.3.2. Voorts wees de Minister erop dat op 8 augustus 1996 een bijeenkomst was belegd voor alle betrokken MDD'ers waarbij onder andere informatie was verstrekt met betrekking tot de uitkering van f 30.000, de financiële aanspraken van nabestaanden, alsmede de procedurele afspraken.

10.4. Verklaringen van de betrokken maatschappelijk werkers van de MDD

10.4.1. De maatschappelijk werker van de MDD die verzoekers van 16 juli tot 26 juli 1996 heeft begeleid, verklaarde in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman onder meer het volgende:

"De informatie komt voor een groot deel van de Staf van de MDD in Den Haag, en die is weer afhankelijk van de politiek. De MDD'ers krijgen de informatie dan te laat. Zo moesten wij er medio juli van uitgaan dat voor de begrafenissen de gebruikelijke vergoeding gold, f 5.000. Later bleek dit bedrag veel hoger te zijn, maar achteraf heb je daar niet veel meer aan."

10.4.2. De maatschappelijk werker van de MDD die verzoekers vanaf 26 juli 1996 heeft begeleid, verklaarde tijdens een gesprek met medewerkers van het Bureau Nationale ombudsman op 11 juli 1997 het volgende:

"...Ik heb de rekening voor de grafsteen enige tijd geleden doorgezonden. Ik weet niet precies wanneer. Ik heb met de heer V. afgesproken dat hij mij zou bellen als er iets niet betaald zou worden. Ik heb niets gehoord, dus neem ik aan dat het in orde is.

Van de uitbetaling van de f 30.000 weet ik niets. Ik ben niet met de financiële afwikkeling bezig geweest. Ik heb wel bij de staf aangegeven dat de afwikkeling wel erg lang duurde.

(...)

Er is een voorschot van f 1.000,- betaald. Later nog ongeveer f 10.000,-. Het schadebureau had een bepaald schadebedrag berekend. Dat bedrag stond in schril contrast met de term ruimhartig. De schade is nog steeds niet afgewikkeld. Ik kan mij niet herinneren dat er gezegd is dat Defensie alles zou betalen..."

10.5. Informatie aan de Tweede Kamer

10.5.1. In zijn brief aan de Voorzitter van de Tweede Kamer van 22 juli 1996 deelde de Staatssecretaris van Defensie het volgende mede:

"...Defensie stelt alles in het werk om de nabestaanden, familieleden en relaties van de slachtoffers naar vermogen bij te staan. (...). Ook de afwikkeling van de schade wordt per geval en voortvarend behandeld. Het uitgangspunt is dat Defensie de verantwoordelijkheid aanvaardt voor het volledig vergoeden van de schade, binnen de grenzen van de Algemene Militaire Pensioenwet en de overige rechtspositieregelingen die van toepassing zijn..."

10.5.2. Blijkens het verslag van het overleg met de vaste Commissies voor Defensie en voor Binnenlandse Zaken op 17 oktober 1996 verstrekke de Staatssecretaris van Defensie bij die gelegenheid onder meer de volgende informatie:

"...De erfgenamen krijgen voorts een vergoeding voor geleden zaakschade en daarnaast een bedrag van f 30.000.

In het algemeen worden dienstreizen per burgerluchtvaart gemaakt en aan die boekingen zijn standaardreisverzekeringen verbonden. Bij overlijden door een vliegtuigongeval keert de verzekering aan de nabestaanden f 30.000 uit. Bij de dienstreizen die binnen de defensieorganisatie met militaire vliegtuigen worden gemaakt, is er geen sprake van boeking via een reisbureau en dus ook niet van een reisverzekering. Vandaar dat is besloten om de nabestaanden f 30.000 uit te keren. Die uitkering zal in een rechtspositievoorschrift worden neergelegd voor het onverhoopte geval dat er nog eens een beroep op moet worden gedaan.

De staatssecretaris benadrukte dat deze uitkering los staat van de schadevergoeding aan nabestaanden. Om een correcte inventarisatie van alle schade - inkomensschade, zaakschade, materiële schade (van gewonden) - te verkrijgen is een extern bureau ingeschakeld. Vooruitlopend op de definitieve schadevaststelling worden op voorschotbasis gemaakte kosten, zoals begrafenis kosten en reis- en verblijfkosten, vergoed..."

10.5.3. Mede namens onder anderen de Minister van Defensie reageerde de Minister van Binnenlandse Zaken bij brief van 2 juni 1997 als volgt op de vraag van de vaste Commissies voor Binnenlandse Zaken en voor Defensie naar de financiële afwikkeling:

"...Kort na de ramp heeft Defensie 30.000 gestort in de nalatenschap van de mensen die zijn omgekomen. (...) voor de inventarisatie van de schades is het schadebureau Cunningham Boschman ingeschakeld. De afwikkeling bevindt zich inmiddels in het eindstadium..."

10.6. Reactie van verzoekers

10.6.1. In reactie op het standpunt van de Minister van Defensie deelden verzoekers onder meer het volgende mee:

"Van de zijde van Defensie is ons tot 2x toe geschreven, dat 'alle schade die ten gevolge van het vliegtuigongeval is geleden voor vergoeding in aanmerking zal worden gebracht'. Daarnaast is mondeling een ruimhartige schadeafwikkeling toegezegd. Verder is geschreven dat de 30.000,- aan de erfenis wordt toegevoegd en dat deze los van de schadeafhandeling moet worden gezien.

E.e.a. zou volgens Defensie in november '96 door Cunningham Boschman zijn afgehandeld.

De staatssecretaris zegt op 17 oktober op vragen van de kamercommissie dienaangaande, dat in november '96 tot betaling zal worden overgegaan. Inmiddels is het mei en nog steeds is er niets geregeld. Bij navraag wijst Defensie naar Cunningham en Cunningham naar Defensie.

Rekeningen zijn betaald en zijn voorgesloten met het bedrag van 30.000,=, die eigenlijk buiten de schadeafwikkeling zou moeten blijven.

Nu schrijft de Minister, dat hij alles wil bezien in het licht van datgene wat in de rechtspraak te doen gebruikelijk is. E.e.a. getuigt van hoe wij op het verkeerde been worden gezet. In al ons verdriet (nu zeker na het uitkomen van de rapporten) kunnen we zelf achter de zakelijke perikelen aan.

Al met al lijkt mij dit onbehoorlijk bestuur en wij zullen dan ook evt. met een gerechtelijke procedure de minister aan zijn woord houden.

Ook de afhandeling van het hierbedoelde voorschot is zeer vreemd gegaan. In eerste instantie becijfert Cunningham een bedrag van 4.170,=. In de brief van 2 januari geeft Cunningham aan dat de opdrachtgever slechts dat wil vergoeden. Vervolgens gebeurt er een hele tijd niets.

Ik heb op 28 januari telefonisch een hoog oplopende woordenwisseling gehad met dhr. (...) (de plaatsvervangend directeur Centrale Dienst Personeel en Organisatie van de Koninklijke Landmacht; N.o.), waarin ik hem stel dat ik er genoeg van heb en onmiddellijk een voorschot wil van 10.000,=. Dit bedrag zijnde 10.415,= staat één week later telefonisch overgemaakt op mijn rekening. (...)

Al met al lijkt mij de schadeafhandeling bijzonder onzorgvuldig ingevuld. De minister beseft zich waarschijnlijk niet dat het hoe en wanneer van hetgeen hij meerdere malen heeft beloofd weer een dermate claim legt op nabestaanden. Weer worden we niet in de gelegenheid gesteld een echte aanvang te maken met de verwerking."

10.6.2. De gemachtigde van verzoekers liet in aanvulling op de reactie van verzoekers bij brief van 9 juni 1997 nog het volgende weten:

"...In de brieven van 20 augustus en 23 september 1996 wordt de heer en mevrouw V. (en overigens alle nabestaanden) meegedeeld dat alle door hen geleden schade door het Ministerie zal worden gedragen. Deze mededeling wordt de heer en mevrouw V. volkomen ongeclausuleerd gedaan.

(...)

Aan de heer en mevrouw V. is door het Ministerie van Defensie alsook door de MDD-er medegedeeld dat alle schade zou worden voldaan. In een veel later stadium, nadat het merendeel der kosten inmiddels was gemaakt, vernemen zij in een bespreking met Cunningham & Boschman dat niet alle door hen geleden schade zal

worden voldaan. Als voorbeeld hiervan kan gelden: het grafmonument, waarvan men achteraf vernam dat slechts een bedrag ad f 7.000,= zal worden voldaan. Ook de voor de begrafenis speciaal aangeschafte kleding wordt niet vergoed. De aanloopkosten zijn gelimiteerd. Hetzelfde geldt voor telefoonkosten, reiskosten en verletkosten.

Het Ministerie van Defensie heeft in voormelde brieven bij de nabestaanden het vertrouwen gewekt dat alle door hen geleden schade zal worden voldaan. De opmerking van de Minister (...) dat de schade-afwikkeling moet worden gezien in het licht van datgene wat in de rechtspraak ten aanzien van schadevergoedingen te doen gebruikelijk is, is derhalve volkomen misplaatst..."

10.7. Nadere informatie van de Minister

10.7.1. De Nationale ombudsman stelde de Minister van Defensie bij brief van 13 juni 1997 onder meer de volgende vraag:

"Hoe is de stand van zaken met betrekking tot de afhandeling van de declaraties van verzoekers?"

De Minister van Defensie reageerde bij brief van 15 juli 1997 als volgt op deze vraag:

"...Primair zij hier verwezen naar hetgeen in eerste instantie in dit kader naar voren is gebracht (...) in de brief van 12 maart 1997 (zie onder 10.3.; N.o.). Naar de huidige stand van zaken zijn de volgende bedragen betaald:

f 1.000,--	ter bestrijding van de eerste kosten
f 30.000,--	(netto) bij wijze van uitkering die niet in de schadeafwikkeling wordt verdisconteerd
f 10.415,--	als voorschot vooruitlopend op de definitieve vaststelling van de schade
f 3.303,66	aan studiekosten
f 675,--	aan video-opname begrafenis
f 771,69	premie BBT
f 1.095,80	wedde
f 1.035,24	reisdeclaraties en VROB
f 7.478,67	DELA uitvaartverzorging
f 4.000,--	grafmonument

Met betrekking tot de kosten voor het grafmonument merk ik op dat de nabestaande een bedrag van maximaal f 7.000,-- (2x het volgens het CBS gebruikelijke bedrag) ter beschikking staat voor een grafmonument. De ouders V. hebben echter tot op heden bovengenoemd bedrag van f 4.000,-- in rekening gebracht."

10.7.2. De Minister wees voorts op een faxbericht van 19 juli 1996 van de Staf MDD, gericht aan de regiohoofden van alle MDD-regio's en bestemd voor alle maatschappelijk werkers die waren belast met de begeleiding van nabestaanden van slachtoffers van de vliegramp. Onder punt 5 van dit faxbericht is het volgende gesteld:

"...Rekeningen en verzoeken betreffende uitkeringen of voorzieningen dienen, eventueel voorzien van een toelichting en/of advies van de begeleidende BMW'er, aan de staf MDD te worden gericht. Een nadere opmerking over de ruimhartige benadering is in dit verband op zijn plaats, de regelingen worden normaal toegepast m.d.v. dat bij twijfelgevallen de zijde van de slachtoffers/ relaties wordt gekozen b.v. bij de UBO zijn de rechthebbenden de echtgenote of samenlevingsrelatie met een notariële akte, ruimhartig in dit geval dat de KL wil kijken naar langdurig samenwonenden zonder akte om die ook voor de UBO in aanmerking te brengen. Ruimhartig is dus wat anders dan "Alles wordt door de KL betaald".
Houdt daar rekening mee en doe geen toezeggingen..."

10.8. Nadere reactie van verzoekers

Naar aanleiding van het standpunt en de nadere informatie van de Minister van Defensie liet verzoekers' gemachtigde bij faxbericht van 12 september 1997 nogmaals weten dat in de brieven van 20 augustus en 23 september 1996 geen enkele beperking was aangebracht ten aanzien van de schadeposten en ten aanzien van de hoogte van de te vergoeden schade. Bij brief van 25 augustus 1997 had het door het Ministerie ingeschakelde schadebureau verzoekers echter laten weten dat het eerder als voorschot uitbetaalde bedrag van f 10.415 (zie hiervoor onder 10.7.1.) als definitieve afrekening moest worden gezien. Volgens deze in afschrift bijgevoegde brief vormde dit bedrag "een ruimhartige schadeloosstelling van het gebeurde vliegtuigongeval". Uit welke schadeposten het bedrag van f 10.415 bestond, werd niet in de brief vermeld. Ook uit de bij de brief gevoegde bijlage viel dit niet op te maken.

Verzoekers gemachtigde liet voorts weten dat hij van het Ministerie van Defensie had vernomen dat het Ministerie f 7.000,- zou vergoeden voor het grafmonument. De totale kosten van het grafmonument bedroegen echter f 14.400,-.

10.9. Informatie van andere nabestaanden

De nabestaanden van de vier andere slachtoffers van de Hercules- ramp, met wie in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman gesprekken werden gevoerd, lieten allen weten dat er geen kaders waren aangegeven wat betreft de kosten die door Defensie zouden worden vergoed.

De nabestaanden van deze slachtoffers lieten voorts weten dat de MDD hen onjuist had geïnformeerd over het uitbetalen van drie maandsalarissen.

III. Aanvullende informatie

1.1. In zijn brief van 12 maart 1997 antwoordde de Minister van Defensie als volgt op de vraag van de Nationale ombudsman naar de wijze waarop de berichtgeving aan en de begeleiding van de nabestaanden van de slachtoffers van de ramp waren gecoördineerd:

"...De coördinatie en aansturing heeft plaatsgevonden van maandag 15 juli tot woensdag 17 juli, 14.00 uur onder leiding van de Directeur Personeel KLu via de Staf MDD. (...)

Na 14.00 uur op 17 juli is de aansturing voor de opvang en nazorg overgenomen door de Koninklijke landmacht. De coördinatie heeft hier plaatsgevonden:

1. Door de - ten behoeve van crisisbeheersingsoperatiën - Sociale coördinatie commissie (SCC) van de operationele staf van de Bevelhebber der Landstrijdkrachten. Deze is voor deze gelegenheid uitgebreid met een vertegenwoordiger van de plaatsvervangend directeur van de Centrale Dienst Personeel en Organisatie, de Commandant RMC Zuid en de MDD. Onlangs is besloten deze aansturing te laten plaatsvinden door een separaat werkverband waarin (een vertegenwoordiger van) de Commandant RMC Zuid, de MDD en de plaatsvervangend directeur Centrale Dienst Personeel en Organisatie participeren.

2. Door op 8 augustus 1996 een bijeenkomst voor alle betrokken MDD'ers te beleggen waarbij onder andere informatie is verstrekt met betrekking tot de uitkering van f 30.000,--, de financiële aanspraken van gewonden en nabestaanden alsmede de procedurele afspraken..."

1.2. In antwoord op de vraag van de Nationale ombudsman of de gang van zaken rond de berichtgeving aan en de begeleiding van de nabestaanden van de Hercules-ramp door het Ministerie van Defensie was geëvalueerd, deelde de Minister het volgende mede:

"...In opdracht van de Directeur Personeel KLu is voor wat betreft de periode direct na de ramp (maandag 15 juli, 18.00 uur tot woensdag 17 juli, 14.00 uur) onder meer de gang van zaken rond de berichtgeving aan en de begeleiding van de nabestaanden intern geëvalueerd. Deze initiële, interne evaluatie heeft op 26 september 1996 geresulteerd in een "Rapport inzake het evaluatie- onderzoek met betrekking tot de opvang van en nazorg met betrekking tot de relaties van de slachtoffers van het ongeval met de Hercules C-130 op 15 juli 1996". Bedoeld rapport is vertrouwelijk aangeboden aan de onderzoekers van het ministerie van Binnenlandse Zaken ten behoeve van het (op dat moment; N.o.) nog lopende onderzoek naar onder meer de opvang van de familie van de slachtoffers..."

1.3. In antwoord op de vraag van de Nationale ombudsman of er, behalve door verzoekers, nog door andere nabestaanden was geklaagd over de gang van zaken rond de berichtgeving en de begeleiding, deelde de Minister het volgende mee:

"...Nee. Wel heeft één familie te kennen gegeven dat zij niet langer wenste te worden geconfronteerd met brieven die louter betrekking hebben op "muzikale" aangelegenheden, aangezien de overledene niet bij het Fanfarekorps Koninklijke landmacht werkzaam was. Verder heeft een mevrouw bezwaren kenbaar gemaakt tegen de wijze van totstandkoming en de inhoud van het herdenkingsboek (zie onder 9.5.1.; N.o.)..."

2. De Commandant van het Regionaal Militair Commando Zuid deelde de Nationale ombudsman bij brief van 1 mei 1997 mee dat hij kon instemmen met de inhoud van de reactie van de Minister van Defensie van 12 maart 1997.

Hij voegde daar het volgende aan toe:

"...Daarnaast voel ik het als mijn plicht het volgende onder uw aandacht te brengen. De klacht geeft aan dat "door de Minister van Defensie, althans het Ministerie van Defensie, althans één van deze ambtenaren verzoekers onbehoorlijk zijn behandeld". Ik constateer dat de medewerkers van mijn commando (...) in de afwikkeling van de gevolgen van deze tragische ramp voortdurend hebben gehandeld en nog handelen met respect voor de gevoelens van alle nabestaanden. Ik ben dan ook van mening dat de medewerkers van mijn commando de heer en mevrouw V. niet onbehoorlijk hebben behandeld..."

3. Verzoekers stelden in hun brief van 30 april 1997 in algemene zin het volgende:

"...De handleiding "Zorg voor nabestaanden" (zie ACHTERGROND, onder 4.; N.o.) is met name ontstaan door een aantal hoogst nare voorvallen, die door de Nationale ombudsman zijn onderzocht. Wat ons betreft heeft de minister nog steeds niet geleerd. Aandacht voor de nabestaanden zou in eerste instantie moeten bestaan uit luisteren naar nabestaanden en hier alert op reageren, zodat hun verwerkingsproces een aanvang kan krijgen. Defensie meent voor hen te kunnen denken en hun aan te kunnen geven wat en wanneer goed voor hen is.

Samenvattend zijn wij van mening, dat de nazorg geïnitieerd door het Ministerie van Defensie ernstig tekort is geschoten en ons slechts heeft geleid tot extra leed, onbegrip en nog steeds onbeantwoorde vragen..."

BEOORDELING**I. Inleiding**

Bij de ramp met het Hercules-vliegtuig op de vliegbasis Eindhoven op 15 juli 1996 kwamen 34 personen om het leven; 32 van hen overleden kort na het neerstorten van het vliegtuig, de andere twee ongeveer een week later. Zeven inzittenden raakten zwaargewond, maar overleefden de ramp. Door middel van hun klacht hebben verzoekers, de ouders van één van de omgekomen slachtoffers van de ramp, hun ongenoegen geuit over de wijze waarop de Defensie-organisatie een aantal zaken die verband houden met de zorg voor de nabestaanden van de slachtoffers van de ramp, heeft aangepakt.

De klacht van verzoekers valt uiteen in tien klachtonderdelen. Deze zullen hierna, onder II., elk afzonderlijk worden beoordeeld. Onder III. volgen enkele afsluitende opmerkingen.

II. De tien klachtonderdelen

1. De informatieverstrekking over de identificatie van de zoon van verzoekers

1.1. In de eerste plaats hebben verzoekers erover geklaagd dat zij door de Defensie-organisatie niet goed zijn geïnformeerd over de identificatie van hun zoon. Volgens verzoekers kregen zij feitelijk pas aan het eind van de herdenkingsdienst van 17 juli 1996 definitief te horen dat ook hun zoon tot de dodelijke slachtoffers behoorde. In dat verband wezen zij erop dat zij nog geruime tijd hoop hadden gekoesterd dat één van de twee gewonde maar nog niet geïdentificeerde slachtoffers hun zoon was. Overigens zijn verzoekers van mening dat hun zoon, gezien het feit dat hij ten tijde van het ongeval zijn identificatieplaatje alsmede zijn militair- en zijn burgerpaspoort bij zich droeg, al op de avond van het ongeval geïdentificeerd had kunnen worden.

1.2. Met betrekking tot de gevolgde procedure deelde de Minister van Defensie mede dat de namen van alle gewonden op de ochtend van 16 juli 1996 bekend waren. Alhoewel de identificatie van de andere slachtoffers toen nog niet was afgerond, kon op dat moment worden aangenomen dat buiten de bedoelde, en inmiddels geïdentificeerde, gewonden geen van de inzittenden de ramp had overleefd. Maatschappelijk werkers van de Maatschappelijke Dienst Defensie (MDD) hebben alle betrokken families op 16 juli 1996 dienovereenkomstig persoonlijk geïnformeerd. De feitelijke identificatie van de overleden slachtoffers werd volgens de Minister in de loop van de avond van 16 juli 1996, tussen 17.10 en 22.00 uur, afgerond door leden van het Rampen Identificatie Team (RIT). Volgens de Minister werd, telkens wanneer in deze periode informatie vrijkwam over een afgeronde identificatie, de desbetreffende familie direct geïnformeerd door een medewerker van de MDD. De Minister van Defensie stelde dat de zoon van verzoekers behoorde tot de slachtoffers die als laatsten moesten worden geïdentificeerd, en dat de feitelijke identificatie van verzoekers' zoon door het RIT op 16 juli 1996 om 22.00 uur was afgerond. Volgens de Minister heeft een maatschappelijk werker van de MDD verzoekers op dinsdagavond 16 juli 1996 na 22.00 uur telefonisch geïnformeerd over onder meer de identificatie van hun zoon.

1.3. De Chef Staf Zuid van het Regionaal Militair Commando Zuid te Vught verklaarde dat hij op 16 juli 1996 rond 17.25 uur van de leider van het RIT een lijst heeft ontvangen met de namen van de eerste zeven geïdentificeerde slachtoffers, en dat hij omstreeks 17.45 uur de coördinator van de MDD heeft geïnformeerd, teneinde de betreffende nabestaanden op de hoogte te stellen van de positieve identificatie.

1.4. De door de Minister bedoelde maatschappelijk werker verklaarde dat hij op de avond van 16 juli 1996 een lijst heeft gekregen met de namen van ongeveer vijftien families die hij moest opbellen in verband met het vervroegen van de herdenkingsdienst op 17 juli 1996. Omdat hij ook beschikte over informatie over de positieve identificatie van de slachtoffers, besloot hij de desbetreffende families ook daarover te informeren. Hij deed dit op eigen initiatief; zijn collega die de andere families moest bellen, had zich volgens hem beperkt tot het meedelen van het gewijzigde aanvangstijdstip van de herdenkingsdienst. Volgens de betrokken maatschappelijk werker heeft hij de meeste van de door hem te bellen families ook daadwerkelijk ingelicht over de positieve identificatie van hun familielid. Uit het feit dat hij op de lijst met namen voor de naam van verzoekers een "i" had geplaatst, kon volgens hem worden opgemaakt dat hij ook verzoekers had verteld dat hun zoon was geïdentificeerd. Hij kon zich het specifieke gesprek echter niet herinneren. Volgens zijn lijst was bij zes families de identificatie niet ter sprake gekomen.

1.5. Verzoekers beweerden echter met stelligheid dat bedoelde maatschappelijk werker, toen hij op de avond van 16 juli 1996 telefonisch contact met hen opnam, hen uitsluitend heeft geïnformeerd over het gewijzigde aanvangstijdstip van de herdenkingsdienst. In dat verband merkten zij op dat zij nog op 17 juli 1996, vóór het begin van de herdenkingsdienst, naar het Ministerie van Defensie hadden gebeld met de vraag of hun zoon al was geïdentificeerd.

1.6. Vaststaat dat verzoekers op 16 juli 1996 rond het middaguur door een maatschappelijk werker van de MDD zijn gecondoleerd met het overlijden van hun zoon. Dit gebeurde nadat de identificatie van alle gewonden was afgerond en in verband daarmee kon worden aangenomen dat alle overige inzittenden, van wie de meesten op dat moment nog niet waren geïdentificeerd, waren verongelukt. Niettemin was het, uit respect voor de nabestaanden, van groot belang dat deze zo spoedig mogelijk na de identificatie van hun relatie daarover zouden worden ingelicht. Bovendien zou eventueel nog bestaande onzekerheid aldus definitief worden weggenomen. Het vorenstaande betekent dat het Ministerie van Defensie een zorgvuldige procedure van informatieverstrekking aan de nabestaanden diende te volgen.

1.7. Over de vraag of verzoekers in de avond van 16 juli of in de nacht van 16 op 17 juli 1996 daadwerkelijk zijn ingelicht over de identificatie van hun zoon lopen de lezingen uiteen. Aangezien de betrokken maatschappelijk werker slechts op grond van een enkele aantekening, gemaakt onder hectische omstandigheden, meent ook verzoekers te hebben geïnformeerd, wordt het aannemelijk geacht dat de lezing van verzoekers, inhoudende dat zij tijdens het telefoongesprek met deze maatschappelijk werker niet zijn ingelicht over de identificatie van hun zoon, de feiten juist weergeeft.

Indien de maatschappelijk werker verzoekers wèl zou hebben geïnformeerd over de identificatie van hun zoon, dan heeft hij dat kennelijk met onvoldoende pertinentie gedaan, waardoor die informatie niet (voldoende) tot verzoekers is doorgedrongen.

1.8. Afgezien hiervan is gebleken dat de betrokken maatschappelijk werker heeft gesteld dat hem - en zijn collega - niet was opgedragen de betrokken families te informeren over de identificatie en dat dergelijke informatieverstrekking in een groot aantal gevallen achterwege is gebleven, terwijl de Minister heeft gesteld dat iedere familie direct na de afronding van de identificatie daarover is ingelicht. Uit de informatie van de Chef Staf van het RMC Zuid kan worden opgemaakt dat het in ieder geval wel de bedoeling is geweest dat de nabestaanden door de MDD op de hoogte zouden worden gesteld van de identificatie. Uit een en ander blijkt dat de communicatie tussen verschillende functionarissen binnen de Defensie-organisatie op dit punt is tekort geschoten.

1.9. Het voorgaande betekent dat het ervoor moet worden gehouden dat verzoekers feitelijk pas aan het einde van de herdenkingsdienst van 17 juli 1996 definitief hebben gehoord dat ook hun zoon tot de slachtoffers behoorde, dit terwijl de Defensie-organisatie al in de avond van 16 juli 1996 over deze informatie beschikte. Dit is niet juist.

1.10. Overigens hebben ook de nabestaanden van drie van de vier andere slachtoffers van de ramp met wie in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman gesprekken zijn gevoerd, verklaard dat zij vóór de herdenkingsdienst van 17 juli 1996 niet zijn geïnformeerd over de feitelijke identificatie van hun familielid.

1.11. Voor de volledigheid wordt opgemerkt dat de identificatie-werkzaamheden zijn uitgevoerd door leden van het RIT. De Minister van Defensie is daarvoor niet verantwoordelijk. In verband hiermee zal de Nationale ombudsman, nog daargelaten de bemoeienissen van de Tweede Kamer met het door het RIT gehanteerde protocol (zie BEVINDINGEN, onder 1.8.), geen oordeel geven over de tijd die gemoeid is geweest met de feitelijke identificatie van verzoekers' zoon.

De onderzochte gedraging is op dit onderdeel niet behoorlijk.

2. De informatieverstrekking over de doodsoorzaak

2.1. In de tweede plaats hebben verzoekers erover geklaagd dat zij pas op 3 oktober 1996, tijdens een door het Ministerie van Defensie georganiseerde bijeenkomst voor nabestaanden van de slachtoffers van de Hercules-ramp, te horen hebben gekregen waaraan hun zoon was overleden. Hun eerder gedane verzoeken om informatie op dit punt hadden slechts geleid tot de mededeling vanuit de Defensie-organisatie dat terzake nog geen openheid van zaken kon worden gegeven.

2.2. Uit het onderzoek van de Nationale ombudsman is gebleken dat de lijkschouwer van de gemeente Eindhoven op de dag na de ramp had vastgesteld dat de slachtoffers van de ramp vermoedelijk waren omgekomen ten gevolge van rookgasvergiftiging. Blijkens de reactie van de Minister stond voor hem de doodsoorzaak op die dag vast.

2.3. Ter verklaring van het tijdsverloop tussen het vaststellen van de (vermoedelijke) doodsoorzaak en het verstrekken van informatie daarover aan de nabestaanden wees de Staatssecretaris van Defensie er in zijn brief aan verzoekers van 12 november 1996 op dat het, in verband met het lopende onderzoek naar de oorzaak van de ramp, niet mogelijk was geweest om op een eerder tijdstip dan op 3 oktober 1996 - de dag waarop verschillende rapporten met betrekking tot de ramp openbaar werden gemaakt - informatie te geven over de doodsoorzaak.

2.4. In het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman wees de Minister van Defensie er echter op dat er geen sprake is geweest van een belang dat ermee was gediend om de doodsoorzaak pas op 3 oktober 1996 aan de nabestaanden mee te delen. Voor vragen over bijvoorbeeld de doodsoorzaak was in het nazorg-traject een kapitein-arts beschikbaar. De bedoelde doodsoorzaak was door hem al kort na het ongeval aan verschillende nabestaanden mondeling meegedeeld en toegelicht. Voorts wees de Minister erop dat op 11 september 1996 een vergadering was georganiseerd voor een aantal Defensie-functionarissen. Deze vergadering had geleid tot een notitie van 20 september 1996, waarin was aangegeven dat nabestaanden door bedoelde kapitein-arts konden worden geïnformeerd over de doodsoorzaak. Volgens de Minister waren de maatschappelijk werkers van de MDD op deze mogelijkheid gewezen.

2.5. De contacten tussen de nabestaanden van de slachtoffers van de ramp en de Defensie-organisatie verliepen via maatschappelijk werkers van de MDD. Gelet hierop was het van essentieel belang dat deze maatschappelijk werkers goed op de hoogte waren van allerlei zaken die met de ramp samenhangen, en dus ook van de mogelijkheid om over bepaalde onderwerpen wel of geen informatie te verstrekken, of van de mogelijkheid om betrokkenen voor nadere informatie door te verwijzen naar andere functionarissen. In dit geval gold dit met name ook voor de mogelijkheid van informatieverstrekking over de

(vermoedelijke) doodsoorzaak. Op een zo belangrijk punt mogen nabestaanden immers niet langer dan strikt noodzakelijk is in het ongewisse worden gelaten.

2.6. De maatschappelijk werker van de MDD die verzoekers vanaf 26 juli 1996 heeft begeleid, heeft in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman verklaard dat het belang van kennis over de doodsoorzaak voor verzoekers heel wezenlijk was, maar dat hem vanuit de Defensie-organisatie te verstaan was gegeven dat was besloten met het bekend maken van de doodsoorzaak te wachten tot de openbaarmaking van de uitslag van de onderzoeken naar de oorzaak van de ramp en naar de hulpverlening direct na de ramp. Van de mogelijkheid om nabestaanden door de bedoelde kapitein-arts te laten informeren, was hij niet op de hoogte geweest. Evenmin was deze maatschappelijk werker op de hoogte geweest van het resultaat van de bespreking van 11 september 1996.

2.7. Gelet op de bevindingen van het onderzoek van de Nationale ombudsman moet worden geoordeeld dat de communicatie binnen de Defensie-organisatie over het verstrekken van informatie aan nabestaanden over de doodsoorzaak ernstig is tekort geschoten. De betrokken maatschappelijk werker had er immers tijdig over geïnformeerd moeten zijn dat nabestaanden voor deze informatie terecht konden bij bedoelde kapitein-arts. Dit is kennelijk niet gebeurd.

2.8. Overigens heeft het veel te lang geduurd voordat - tijdens de vergadering van 11 september 1996 - binnen de Defensie-organisatie in breder verband werd beraadslaagd over de mogelijkheid om nabestaanden lopende het onderzoek naar de oorzaak van de ramp al te informeren over de doodsoorzaak.

2.9. Voorts trekt het de aandacht dat de Staatssecretaris van Defensie in zijn brief aan verzoekers van 12 november 1996 heeft gesteld dat in verband met het onderzoek naar de oorzaak van de ramp niet eerder dan op 3 oktober 1996 informatie kon worden verstrekt over de doodsoorzaak. Deze mededeling was, zo moet worden opgemaakt uit de informatie van de Minister van Defensie aan de Nationale ombudsman, onjuist.

2.10. Voor de volledigheid wordt nog opgemerkt dat ook de nabestaanden van drie van de vier andere slachtoffers van de ramp met wie in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman gesprekken zijn gevoerd, hebben laten weten dat zij niet op de hoogte waren geweest van de mogelijkheid om bij de bedoelde kapitein-arts informatie te verkrijgen over de doodsoorzaak, en dat zij daarover pas tijdens de bijeenkomst van 3 oktober 1996 voor het eerst waren geïnformeerd.

De onderzochte gedraging is ook op dit onderdeel niet behoorlijk.

3. De mededelingen inzake het gesloten moeten blijven van de kisten

3.1. In de derde plaats hebben verzoekers erover geklaagd dat hun vóór het begin van de herdenkingsdienst op 17 juli 1996 vanuit de Defensie-organisatie was meegedeeld dat de kisten met de slachtoffers verzegeld waren en gesloten moesten blijven.

3.2. Volgens de Minister van Defensie was in dit verband uitsluitend besloten dat de nabestaanden hun omgekomen relatie niet vóór de herdenkingsdienst van 17 juli 1996 te zien konden krijgen. Na de herdenkingsdienst zouden de kisten worden overgedragen aan de begrafenisondernemers, die vervolgens de nabestaanden in de gelegenheid zouden kunnen stellen om afscheid te nemen van hun omgekomen relatie. De Minister merkte daarbij op dat het beleid van zijn Ministerie er ook niet op is gericht om nabestaanden terzake restricties op te leggen. Volgens hem was ook niet gebleken dat door zijn Ministerie mededelingen aan de begrafenisondernemers waren gedaan dat de kisten gesloten moesten blijven.

3.3. De maatschappelijk werker van de MDD die verzoekers van 16 tot 26 juli 1996 heeft begeleid, heeft in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman echter verklaard dat het betrokken hoofd van de MDD hem had laten weten dat aan de nabestaanden moest worden geadviseerd om hun overleden relatie niet meer te zien. Om die reden was hij ervan uitgegaan dat de slachtoffers van de ramp onherkenbaar waren verminkt. In die zin heeft hij, zo verklaarde hij, verzoekster tijdens een gesprek bij verzoekers thuis op 16 juli 1996 ook geïnformeerd.

3.4. In het eindrapport van de Inspectie Brandweezorg en Rampenbestrijding van het Ministerie van Binnenlandse Zaken van april 1997 is in dit verband gesteld dat aan de verwanten van de slachtoffers geen informatie was verstrekt over de slachtoffers, en dat daardoor speculaties waren ontstaan over de staat waarin de lichamen van de slachtoffers hadden verkeerd. Voorts is in dit eindrapport gesteld dat sommige begrafenisondernemers, om onverklaarbare redenen, aan nabestaanden hadden ontraden om hun familielid of relatie nog te zien.

3.5. Op grond van de bevindingen van het onderzoek van de Nationale ombudsman kan worden vastgesteld dat het besluit om de kisten direct na de herdenkingsdienst over te dragen aan de begrafenisondernemers, die dan vervolgens in overleg met de nabestaanden konden beslissen over het al dan niet openen van de kisten, niet op adequate wijze is doorgegeven aan de maatschappelijk werker van de MDD die vanaf 16 juli 1996 namens de Defensie-organisatie de contacten met verzoekers onderhield.

3.6. Geoordeeld moet dan ook worden dat ook in dit opzicht de communicatie binnen de Defensie-organisatie te wensen heeft overgelaten. Alle betrokken maatschappelijk werkers hadden er immers over geïnformeerd moeten worden dat de kisten direct na de herdenkingsdienst zouden worden overgedragen aan de begrafenisondernemers, en dat het Ministerie niet betrokken was bij de beslissing over het al dan niet openen van de kisten.

Dit is kennelijk niet gebeurd in het geval van de maatschappelijk werker die aanvankelijk verzoekers heeft begeleid. Daardoor kon - op basis van informatie van deze maatschappelijk werker - bij verzoekers de, overigens onjuiste, mening postvatten dat zij hun zoon niet meer konden zien.

3.7. Overigens is uit de verklaringen van de nabestaanden van de vier andere slachtoffers van de ramp met wie in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman is gesproken, gebleken dat ook zij er op enig moment van waren uitgegaan dat de kisten niet meer zouden worden geopend.

De onderzochte gedraging is ook op dit onderdeel niet behoorlijk.

4. De bijstand door maatschappelijk werkers van de MDD

4.1. In de vierde plaats hebben verzoekers geklaagd over de wijze waarop maatschappelijk werkers van de MDD hen in hun rouwproces hebben bijgestaan. In dat verband hebben zij er onder meer op gewezen dat de maatschappelijk werkers die hun door het Ministerie van Defensie waren toegewezen, geen antwoord hadden kunnen geven op een aantal concrete vragen, en daardoor niet in staat waren geweest om hen feitelijk te steunen.

In algemene zin stelden verzoekers dat de maatschappelijk werkers slechts als veredelde koeriers van de Defensie-organisatie hadden gefunctioneerd, en dat zij door het Ministerie niet in staat waren gesteld om op adequate wijze hulp te bieden.

Verzoekers noemden verschillende concrete situaties waarin de betrokken maatschappelijk werkers geen antwoord hebben kunnen geven op een bepaalde vraag van hun kant, waarin deze hun onjuiste informatie hebben verstrekt, of waarin verzoekers anderszins geïrriteerd zijn geraakt over het optreden van deze maatschappelijk werkers.

4.2. De Minister van Defensie wees erop dat ervoor is gekozen om elke familie een maatschappelijk werker van de MDD toe te wijzen. Deze maatschappelijk werker zou als primair aanspreekpunt voor de nabestaanden fungeren. Eventuele knelpunten of vragen zouden door deze maatschappelijk werker bij de staf van de MDD moeten worden gesignaleerd. In voorkomend geval zou de staf van de MDD de desbetreffende kwestie voorleggen aan de directie van de Centrale Dienst Personeel en Organisatie van de Koninklijke Landmacht, waarna de betrokken nabestaanden via de hun toegewezen maatschappelijk werker nader zouden worden geïnformeerd. Voorts ging de Minister in op de meer concrete punten van kritiek van verzoekers. In dat verband erkende hij dat een betrokken maatschappelijk werker in eerste instantie verkeerde informatie aan verzoekers heeft verstrekt over de doorbetaling van drie maandsalarissen van hun zoon. Ten aanzien van de overige punten deelde de Minister mee hoe een en ander volgens hem was verlopen.

4.3. De maatschappelijk werker die verzoekers aanvankelijk heeft begeleid, benadrukte in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman dat de begeleiding van verzoekers was bemoeilijkt doordat de maatschappelijk werkers van de MDD niet over de meest geschikte communicatiemiddelen en niet allen over dezelfde informatie hadden beschikt. Uit zijn verklaring bleek voorts dat hij sommige vragen van verzoekers niet had kunnen beantwoorden omdat de politieke top van het Ministerie over de desbetreffende onderwerpen nog geen besluit had genomen.

Meer concreet deelde hij mee dat een afspraak met verzoekers voor de dag van de herdenkingsdienst was misgelopen, doordat hij pas op de

ochtend van deze dienst vanuit de Defensie-organisatie te horen had gekregen dat de dienst met een uur was vervroegd. Daardoor was hij niet meer in staat geweest om, zoals was afgesproken, verzoekers thuis op te halen.

4.4. De maatschappelijk werker die verzoekers vanaf 26 juli 1996 heeft begeleid, verklaarde in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman dat de wijze waarop de maatschappelijk werkers door de Defensie-organisatie het veld waren ingestuurd, het ingaan van het rouwproces had bemoeilijkt. Volgens hem was hij niet in staat geweest om goede afspraken met de families te maken, en was het hem vaak niet mogelijk geweest om vragen van verzoekers te beantwoorden. In dat verband wees hij erop dat hij zich vaak niet meer dan een boodschappenjongen van de Defensie-organisatie had gevoeld. Met betrekking tot de concrete grieven van verzoekers merkte hij onder meer op dat hij verzoekers een kopie van het verslag van zijn eerste bezoek aan hen had toegezegd, maar dat het regiohoofd hem daarna had laten weten dat verzoekers geen kopie konden krijgen. Voorts deelde hij mee dat hij verzoekers had toegezegd dat hij voor een lijst met de namen en adressen van andere nabestaanden zou zorgen, maar dat hij, toen hij had vernomen dat de nabestaanden zelf al een lijst hadden opgesteld, daar geen aandacht meer aan had besteed.

4.5. De maatschappelijk werkers van de MDD hebben met betrekking tot de hulpverlening en de nazorg aan de nabestaanden van de slachtoffers van de Hercules-ramp een cruciale rol toebedeeld gekregen. De contacten tussen de Defensie-organisatie en de nabestaanden liepen immers voornamelijk via deze maatschappelijk werkers die, zoals de Staatssecretaris van Defensie al op 22 juli 1996 aan de Voorzitter van de Tweede Kamer liet weten, als aanspreekpunt zouden fungeren en alle hulp en steun zouden coördineren. Voor het adequaat kunnen vervullen van deze veeleisende taak dienden de betrokken maatschappelijk werkers erop te kunnen vertrouwen dat zij vanuit de Defensie-organisatie steeds tijdig en volledig op de hoogte zouden worden gesteld van allerlei zaken en beslissingen die samenhangen met de nasleep van de ramp, en dat zij, wanneer er vragen waren, daarop vanuit de Defensie-organisatie steeds een spoedig en juist antwoord zouden krijgen.

4.6. Uit het onderzoek van de Nationale ombudsman is gebleken dat de aan verzoekers toegewezen maatschappelijk werkers, tengevolge van een tekortschietende communicatie binnen de Defensie-organisatie, bij herhaling niet over de vereiste kennis en informatie beschikten. Adequate informatieverstrekking aan, en daarmee begeleiding van, de nabestaanden werd daardoor ernstig bemoeilijkt. In dit verband kan ook worden verwezen naar de bespreking van de eerste drie klachtonderdelen. Het verdient aandacht dat uit de verklaringen van de betrokken maatschappelijk werkers blijkt dat ook zij van mening zijn dat zij door

de Defensie-organisatie niet voldoende in staat zijn gesteld om voor optimale begeleiding van de nabestaanden te zorgen.

4.7. Op grond van het voorgaande wordt geoordeeld dat de door de maatschappelijk werkers van de MDD aan verzoekers geboden bijstand onvoldoende is geweest.

De Nationale ombudsman hecht er aan om in dit verband te benadrukken dat uit het onderzoek is gebleken van een serieuze betrokkenheid van bedoelde maatschappelijk werkers bij de vervulling van hun taak in het kader van de nazorg aan en de begeleiding van verzoekers. Het gegeven dat door één van de betrokken maatschappelijk werkers een keer onjuiste informatie is verstrekt over een financiële kwestie en het gegeven dat de betrokken maatschappelijk werker er beter aan had gedaan om verzoekers expliciet mee te delen dat en waarom hij geen aanleiding meer zag om een lijst met namen en adressen van alle nabestaanden te verzorgen, doet er niet aan af dat er geen grond is de betrokken maatschappelijk werkers als persoon het verwijt te maken dat zij jegens verzoekers tekort zijn geschoten. De kritiek van de Nationale ombudsman richt zich op de Defensie-organisatie als zodanig, die er onvoldoende in is geslaagd de voorwaarden te scheppen waaronder de betrokken maatschappelijk werkers op adequate wijze hulp en bijstand konden bieden aan de nabestaanden van de slachtoffers van de ramp.

4.8. In dit verband kan nog worden opgemerkt dat ook de nabestaanden van drie van de vier andere slachtoffers van de ramp met wie in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman is gesproken, te kennen hebben gegeven dat zij niet tevreden waren over de hun door de MDD geboden nazorg. Opvallend daarbij is dat de nabestaanden van twee van deze slachtoffers de MDD'ers karakteriseerden als "boodschappengedrag van de Defensie-organisatie".

Ook op dit onderdeel is de onderzochte gedraging niet behoorlijk.

5. De behandeling van de persoonlijke eigendommen van de zoon van verzoekers

5.1. In de vijfde plaats hebben verzoekers geklaagd over de wijze waarop het Ministerie van Defensie is omgegaan met de persoonlijke eigendommen van hun zoon. Volgens verzoekers zijn de desbetreffende spullen wekenlang onnodig vastgehouden door het Ministerie, en ontbraken er bij het terugbezorgen van de persoonlijke eigendommen van hun zoon kledingstukken alsmede een inventarislijst. Ook waren er volgens verzoekers spullen van hun zoon achtergebleven op de kazerne in Vught.

5.2. De Minister van Defensie gaf in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman een beschrijving van de procedure die door de Defensie-organisatie is gevolgd bij de verzameling, de behandeling en de terugbezorging van de spullen van de slachtoffers van de ramp. De Minister maakte daarbij een onderscheid tussen de goederen die in het vliegtuig waren aangetroffen, de goederen die over de weg vanuit Italië naar Nederland waren vervoerd, en de goederen die zich in de kazerne te Vught hadden bevonden. In dat verband wees de Minister er overigens op dat de procedure die was gevolgd voor de uit het vliegtuig afkomstige goederen standaard wordt gevolgd bij vliegrampen, en dat met deze procedure is ingestemd door leden van het Arrondissementsparket te 's-Hertogenbosch. Tevens gaf de Minister aan op welke wijze is omgegaan met spullen waarvan niet kon worden vastgesteld aan wie deze toebehoorden, en met de spullen die in zeer slechte staat verkeerden (zie paragraaf 5.3.1. van de **BEVINDINGEN**).

5.3. De betrokken stafmedewerker juridische zaken van het RMC Zuid heeft tijdens een gesprek met medewerkers van het Bureau Nationale ombudsman nadere informatie verstrekt over de wijze waarop met de persoonlijke eigendommen van de slachtoffers van de ramp is omgegaan, en over de achtergronden van de daarbij gemaakte keuzes (zie paragraaf 5.4.2. van de **BEVINDINGEN**).

5.4. Uit het onderzoek is gebleken dat de op de kazerne in Vught aanwezige spullen van de zoon van verzoekers en de spullen die over de weg uit Italië waren overgebracht op 26 juli 1996 en de in het vliegtuig aangetroffen goederen van hem op 30 juli 1996 door een maatschappelijk werker van de MDD aan verzoekers zijn overhandigd. Twee weken later, op 15 augustus 1996, werd het muziekinstrument van hun zoon aan verzoekers overgedragen.

5.5. Om zoveel mogelijk spullen te kunnen identificeren en te kunnen terugbezorgen bij de desbetreffende nabestaanden, diende de behandeling van de spullen van de slachtoffers zeer zorgvuldig te gebeuren. Het is daarom, ook gezien het grote aantal slachtoffers alsmede het feit dat de spullen zich op drie verschillende plaatsen bevonden, begrijpelijk dat met de terugbezorging enige tijd gemoeid is geweest.

5.6. Ten aanzien van de termijn waarbinnen de spullen van hun zoon bij verzoekers zijn bezorgd, ziet de Nationale ombudsman geen reden voor kritiek. Een termijn van twee weken is in dit verband niet lang te noemen. Van het onnodig lang vasthouden van deze spullen, zoals door verzoekers is gesteld, is geen sprake geweest.

5.7. Met betrekking tot de wijze waarop is omgegaan met de persoonlijke eigendommen van de zoon van verzoekers is de Nationale ombudsman van oordeel dat het Ministerie evenmin een verwijt kan worden gemaakt. Uit de informatie van de Minister en van de betrokken stafmedewerker blijkt dat de spullen in het algemeen op secure wijze zijn behandeld en dat terzake zorgvuldige afwegingen zijn gemaakt. Dat verzoekers, en naar is gebleken ook de nabestaanden van verschillende andere slachtoffers, het niet eens zijn met een aantal in dit verband door de Defensie-organisatie gemaakte keuzes, doet daaraan niet af.

5.8. Overigens is het begrijpelijk dat het voor verzoekers moeilijk is te accepteren dat bepaalde spullen van hun zoon, waaronder zijn bril, niet zijn teruggevonden. Er bestaat echter geen aanwijzing dat hieraan onzorgvuldige behandeling van de goederen ten grondslag ligt.

5.9. Wel kan een kanttekening worden geplaatst bij de gang van zaken rond de opening van de PGU-kast van verzoekers' zoon op de kazerne te Vught. Gezien het bepaalde in het Reglement inwendige dienst Koninklijke Landmacht had van het openbreken van deze kast proces-verbaal opgemaakt moeten worden. Dit is ten onrechte niet gebeurd. Voorts kan een kanttekening worden geplaatst bij het feit dat verzoekers niet een inventarislijst van de overgedragen goederen hebben ontvangen. Van zowel de uit het vliegtuig afkomstige goederen als van de spullen die in de PGU-kast van verzoekers' zoon waren aangetroffen, was wel een overzicht voorhanden. Het Ministerie had verzoekers in het bezit moeten stellen van dat overzicht. Dit klemt temeer waar ervan kan worden uitgegaan dat verzoekers expliciet om een inventarislijst hebben gevraagd.

5.10. Bedoelde kanttekeningen kunnen echter niet afdoen aan het oordeel dat de Defensie-organisatie met betrekking tot de behandeling van de persoonlijke eigendommen van de zoon van verzoekers over het geheel genomen niet onzorgvuldig heeft gehandeld.

Op dit onderdeel is de onderzochte gedraging behoorlijk.

6. De wijze waarop fotorolletjes van de slachtoffers zijn verzameld

6.1. In de zesde plaats hebben verzoekers geklaagd over de wijze waarop het Ministerie van Defensie fotorolletjes van slachtoffers van de Hercules-ramp heeft verzameld. Volgens verzoekers is dit op een dusdanige wijze gebeurd dat naderhand niet meer viel na te gaan welke foto's door wie waren genomen. Verzoekers hebben er in dit verband ook over geklaagd dat niet alleen rolletjes zijn verzameld die waren aangetroffen in het vliegtuig, maar ook rolletjes die zich hadden bevonden in de tassen die per vrachtwagen vanuit Italië naar Nederland waren vervoerd. Verzoekers stelden dat zij zich konden voorstellen dat losse rolletjes, aangetroffen in het vliegtuig, ter identificatie moesten worden ontwikkeld. Rolletjes die zich hadden bevonden in camera's of tassen waarvan de eigenaar bekend was, hadden volgens hen echter rechtstreeks aan de rechtmatige eigenaren moeten worden teruggegeven.

6.2. De Minister van Defensie wees er in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman op dat de beslissing om alle fotorolletjes die in het vliegtuig waren aangetroffen te laten ontwikkelen en afdrukken, is genomen in overleg met het openbaar ministerie. Het ontwikkelen en afdrukken was van belang geacht voor de identificatie van personen en goederen, alsmede voor het onderzoek naar de toedracht van het ongeval.

De Minister wees er daarbij op dat het Ministerie uitsluitend rolletjes die waren aangetroffen in het vliegtuig had verzameld, om deze te ontwikkelen en af te drukken.

6.3. De betrokken officier van justitie verklaarde dat op de avond van de ramp overleg heeft plaatsgevonden met leden van het RIT, en dat tijdens dat overleg is gesproken over het belang van het ontwikkelen van de in het vliegtuig aangetroffen fotorolletjes in verband met de identificatie. Voorts wees ook deze officier van justitie erop dat de foto's van belang konden zijn voor het onderzoek naar de toedracht van het ongeval.

6.4. Blijkens de informatie van de Minister van Defensie zijn spoedig na het ongeval in totaal ongeveer vijftig fotorolletjes verzameld. Deze waren alle afkomstig uit het vliegtuig. Bij het aantreffen van een fotorolletje of fototoestel in het vliegtuig werd geregistreerd aan welk slachtoffer het desbetreffende rolletje of toestel vermoedelijk toebehoorde. Vervolgens zijn de verzamelde rolletjes ontwikkeld en afgedrukt, waarna ze zijn gebruikt in het kader van de identificatie van de goederen en in het kader van het onderzoek naar de toedracht van de ramp. Daarbij zijn de foto's volgens de Minister uitsluitend bestudeerd door een klein team van specialisten van de politie en van de Koninklijke marechaussee. Na gebruik zijn de foto's, voor zover mogelijk, overgedragen aan de nabestaanden. Van de foto's

waarvan niet met zekerheid kon worden vastgesteld door wie ze waren genomen, zijn fotokopieën gemaakt. Het ging hierbij om opnamen die afkomstig waren van ongeveer vijftien rolletjes. De nabestaanden van de slachtoffers van de ramp ontvingen op 29 augustus 1996 van de Commandant RMC Zuid een set van de desbetreffende kopieën. Daarbij werden zij in de gelegenheid gesteld om afdrukken te bestellen.

6.5. Uit het onderzoek is gebleken dat het Ministerie van Defensie in samenspraak met het openbaar ministerie - dat op zijn beurt weer overleg had gevoerd met het RIT - heeft besloten tot het verzamelen van de rolletjes die zich in het vliegtuig bevonden. Voorts is gebleken dat door het Ministerie uitsluitend rolletjes zijn verzameld die in het vliegtuig zijn aangetroffen.

6.6. Alhoewel het aantal van vijftien rolletjes waarvan niet kon worden vastgesteld aan wie deze toebehoorden op een totaal van ongeveer vijftig rolletjes groot is te noemen, geven de bevindingen van het onderzoek van de Nationale ombudsman onvoldoende grond voor het verwijt dat het Ministerie van Defensie bij het verzamelen en bij de behandeling van die fotorolletjes niet zorgvuldig te werk is gegaan.

De onderzochte gedraging is op dit onderdeel behoorlijk.

7. Het zonder toestemming ontwikkelen van de verzamelde fotorolletjes

7.1. In de zevende plaats hebben verzoekers erover geklaagd dat het Ministerie van Defensie fotorolletjes van slachtoffers van de ramp heeft ontwikkeld zonder toestemming van de nabestaanden. Volgens verzoekers heeft het Ministerie aldus het recht op privacy op grove wijze geschonden.

7.2. De Minister wees er in het kader van het onderzoek op dat het vooraf vragen van toestemming aan de nabestaanden in praktische zin niet mogelijk was geweest, omdat niet bekend was geweest aan wie de aangetroffen rolletjes toebehoorden; volgens de Minister had dit pas na ontwikkeling van de opnamen kunnen worden vastgesteld. Bovendien zou volgens de Minister voorafgaand contact met de nabestaanden verdragend hebben gewerkt op de terugbezorging van de persoonlijke bezittingen.

7.3. De betrokken officier van justitie merkte in dit verband op dat het ontwikkelen en afdrukken van de fotorolletjes inderdaad een inbreuk op de privacy had betekend, maar dat in dit geval het privacy-belang had moeten wijken voor hogere belangen, namelijk die van identificatie, van onderzoek naar de oorzaak van de ramp, en van terugleiding van goederen naar de rechthebbenden.

7.4. Het argument van de Minister, dat het vooraf vragen van toestemming aan de nabestaanden in praktische zin niet mogelijk was geweest, omdat pas na het ontwikkelen en afdrukken van de fotorolletjes bekend was geworden aan wie deze toebehoorden, is niet erg overtuigend. Dit argument kan althans slechts gelden voor een deel van de aangetroffen rolletjes. Zoals de Minister in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman heeft meegedeeld, is bij het aantreffen van een rolletje of fototoestel in het vliegtuig immers, voor zover mogelijk, genoteerd van welk slachtoffer dat rolletje of toestel waarschijnlijk was. Ten aanzien van de desbetreffende rolletjes had het Ministerie de betrokken nabestaanden wel degelijk vooraf kunnen vragen of zij instemden met het ontwikkelen en afdrukken van die rolletjes.

7.5. Met het oog op het onderzoek naar de oorzaak van de ramp en met het oog op de identificatie van de goederen van de slachtoffers was het echter van groot belang dat de in het vliegtuig gevonden rolletjes zo spoedig mogelijk werden ontwikkeld en afgedrukt. Gelet op dit tijdsaspect is het begrijpelijk, en aanvaardbaar, dat het Ministerie de nabestaanden niet eerst om toestemming heeft verzocht. Nu de desbetreffende foto's bovendien uitsluitend door een klein team van specialisten zijn bekeken, is er onvoldoende grond voor het verwijt dat het Ministerie zich schuldig heeft gemaakt aan schending van privacy door de in het vliegtuig aangetroffen fotorolletjes zonder toestemming van de nabestaanden te ontwikkelen en af te drukken.

In zoverre is de onderzochte gedraging op dit onderdeel behoorlijk.

7.6. Het is echter niet juist dat de betrokkenen pas zes weken na het ongeval, bij brief van 29 augustus 1996 van de Commandant van het RMC Zuid, zijn geïnformeerd over het ontwikkelen en afdrukken van bedoelde fotorolletjes, en over de achtergronden daarvan.

Uit de verklaringen van verschillende andere nabestaanden blijkt dat de Defensie-organisatie in ieder geval een deel van de kritiek op dit punt had kunnen voorkomen indien zij de betrokkenen op een veel eerder moment, en onder vermelding van de achtergronden daarvan, had ingelicht over het verzamelen en ontwikkelen van de in het vliegtuig aangetroffen fotorolletjes.

In zoverre is de onderzochte gedraging op dit onderdeel niet behoorlijk.

8. De behandeling van de foto-opnamen van de begrafenisceremonie van de zoon van verzoekers

8.1. In de achtste plaats hebben verzoekers erover geklaagd dat het ruim een maand heeft geduurd voordat het Ministerie van Defensie hun de foto's van de begrafenisceremonie van hun zoon toezond. Daarnaast hebben zij erover geklaagd dat het daarna nog eens drie maanden heeft geduurd voordat zij de negatieven, die eerst ook nog eens aan een andere familie waren gezonden, nagestuurd kregen.

8.2. De Minister van Defensie heeft in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman aangegeven dat ten gevolge van verschillende misverstanden binnen de Defensie-organisatie de foto's en de negatieven bij het bureau Communicatie van het RMC Zuid zijn beland en daar vervolgens enige tijd zijn blijven liggen. Een en ander hing samen met de in de handleiding "Zorg voor nabestaanden" vermelde mogelijkheid van de samenstelling van een herdenkingsalbum, waarin onder andere foto's van de begrafenisplechtigheid zouden kunnen worden opgenomen. Een aantal betrokken medewerkers van het Ministerie was er niet van op de hoogte geweest dat in dit geval een andersoortig herdenkingsboek zou worden gemaakt (zie **BEVINDINGEN**, onder 9.).

Voorts heeft de Minister meegedeeld dat de foto's en de negatieven van de begrafenisceremonie van de zoon van verzoekers bij genoemd bureau Communicatie van elkaar gescheiden zijn geraakt. De negatieven waren op een gegeven moment ontdekt, en door het Ministerie verstuurd naar de familie van wie de naam op de omslag van de negatieven stond vermeld. Dit bleek een andere familie te zijn dan verzoekers.

8.3. Uit de door het Ministerie geschetste gang van zaken blijkt dat de negatieven en foto's van de begrafenisceremonie van verzoekers' zoon niet met de vereiste zorgvuldigheid zijn behandeld. In de eerste plaats had ervoor gezorgd moeten worden dat de betrokken medewerkers van het Ministerie wisten wat er met de foto's diende te gebeuren. In de tweede plaats hadden de negatieven direct met de foto's meegestuurd moeten worden.

In de derde plaats had voorafgaande aan de verzending van de negatieven, nu deze van de afdrucken waren gescheiden, gecontroleerd moeten worden of de naam op de omslag wel juist was.

De onderzochte gedraging is op dit onderdeel niet behoorlijk.

9. De behandeling van de informatie die verzoekers ten behoeve van het herdenkingsboek hebben verstrekt

9.1. In de negende plaats hebben verzoekers geklaagd over de gang van zaken rond de totstandkoming van het herdenkingsboek. In hun verzoekschrift wezen zij erop dat de informatie over hun zoon die zij ten behoeve van het herdenkingsboek aan het Ministerie van Defensie hebben verstrekt, niet is gebruikt voor het herdenkingsboek. In hun reactie op het standpunt van de Minister stelden zij voorts dat de gang van zaken rond de totstandkoming van het boek bijzonder verwarrend is geweest.

9.2. Gebleken is dat de nabestaanden van de slachtoffers van de ramp op 25 oktober 1996 van de Commandant van het RMC Zuid het verzoek hebben gekregen om in verband met de samenstelling van het herdenkingsboek informatie over hun omgekomen relatie toe te sturen. Als voorbeeld werden genoemd bidprentjes, toespraken tijdens de begrafenis en artikelen uit kranten en tijdschriften. Dit verzoek ging vergezeld van een bijlage met een aantal vragen die volgens bedoelde commandant een indicatie konden geven van het soort informatie dat het bureau Communicatie van het RMC Zuid nodig had voor de samenstelling van het herdenkingsboek. De voorbeeld-vragen op de bijlage hadden onder andere betrekking op de partner, de ouders, broers en zusters van de slachtoffers.

9.3. In het geval van verzoekers heeft een medewerker van het RMC Zuid in november 1996 een telefoongesprek gevoerd met verzoekster. Aan de hand van dit gesprek werd door het RMC Zuid een concept-tekst voor het herdenkingsboek opgesteld. Deze concept-tekst is op 21 november 1996 voor commentaar aan verzoekers voorgelegd. Verzoekers voorzagen de tekst van een tweetal kanttekeningen. Het herdenkingsboek, dat uiteindelijk in april 1997 aan de nabestaanden is uitgereikt, bevat over verzoekers' zoon de tekst zoals die in november 1996 door verzoekers was geaccordeerd.

9.4. Verzoekers lieten weten dat zij destijds zeer verbaasd waren geweest over de hun aangeboden concept-tekst, aangezien het uitgebreide telefonische relaas van verzoekster had geleid tot een tekst van slechts een half A4-tje. Verzoekers beschikten op dat moment echter niet meer over de energie om bezwaar te maken tegen de gang van zaken.

9.5. Uit het onderzoek is voorts gebleken dat de Commandant van het RMC Zuid bij brief van 3 december 1996 aan de nabestaanden nadere informatie heeft verstrekt over de keuzes die waren gemaakt ten aanzien van de vormgeving en de inhoud van het herdenkingsboek. Het herdenkingsboek, zoals dat in april 1997 is uitgebracht, is op basis van bedoelde keuzes tot stand gebracht. Dit betekent onder

meer dat de militaire en muzikale carrière van de betrokkenen als uitgangspunt hebben gediend, en dat in het boek geen melding is gemaakt van de eventuele partners van de slachtoffers.

9.6. De Nationale ombudsman ziet geen aanleiding de door de Defensie-organisatie gemaakte keuzes als zodanig te bekritisieren. Nu voorts is gebleken dat de concept-tekst over verzoekers' zoon om commentaar is voorgelegd aan verzoekers en aan een aantal interne deskundigen van de Defensie-organisatie, ziet de Nationale ombudsman evenmin reden voor kritiek op de wijze waarop de desbetreffende tekst als zodanig tot stand is gekomen.

In zoverre is de onderzochte gedraging op dit onderdeel behoorlijk.

9.8. Wel moet worden onderkend dat de Commandant van het RMC Zuid met zijn brief van 25 oktober 1996 aan de nabestaanden bij hen bepaalde verwachtingen heeft gewekt omtrent de inhoud van het herdenkingsboek. In het licht daarvan was het dan ook te voorzien dat de toezending van een concept-tekst waarin slechts een beperkt aantal aspecten van het leven van de slachtoffers werd belicht en waarin geen melding werd gemaakt van bijvoorbeeld hun partner, tot verwarring en onvrede bij de nabestaanden zou leiden. De brief aan de Bevelhebber der landstrijdkrachten van een partner van één van de slachtoffers, welke brief vergezeld ging van lijsten met handtekeningen van nabestaanden van 21 slachtoffers van de ramp, getuigt daar op duidelijke wijze van (zie **BEVINDINGEN**, onder 9.4.3.). Dergelijke verwarring en onvrede hadden kunnen, en moeten, worden voorkomen door alle betrokkenen in een eerder stadium te informeren over de uitgangspunten die golden voor de samenstelling van het herdenkingsboek.

In zoverre is de onderzochte gedraging op dit onderdeel niet behoorlijk.

10. De schade-afwikkeling

10.1. Ten slotte hebben verzoekers erover geklaagd dat de door en namens de Minister van Defensie gedane toezeggingen over een ruimhartige schade-afwikkeling niet zijn nagekomen. In dat verband wezen zij erop dat hun aanvankelijk te kennen was gegeven dat het Ministerie alle schade die door de nabestaanden werd geleden, zou vergoeden, en dat ter zake geen enkel voorbehoud was gemaakt. In de loop van de tijd was hun echter gebleken dat de toezeggingen over een ruimhartige schadevergoeding niet werden nagekomen. Daarbij merkten zij onder meer op dat het door het Ministerie ingeschakelde onafhankelijke schadebureau hun in eerste instantie slechts een voorschot van f 4.170 had willen uitbetalen. Pas na een gesprek met een medewerker van de Centrale Dienst Personeel en Organisatie van de Koninklijke Landmacht werd dit voorschotbedrag verhoogd, tot f 10.415. Dit bedrag werd begin februari 1997 aan hen overgemaakt. Bij brief van 25 augustus 1997 liet het door het Ministerie ingeschakelde schadebureau echter aan verzoekers weten dat het bedoelde bedrag als definitieve afrekening moest worden beschouwd. Volgens het schadebureau was aldus, door de uitbetaling van bedoeld bedrag van f 10.415, sprake van een ruimhartige schadeloosstelling. Voorts wezen verzoekers er onder meer op dat het Ministerie had laten weten dat voor het grafmonument slechts een bedrag van f 7.000 zou worden vergoed; in hun geval had het grafmonument echter f 14.400 gekost.

10.2. De Minister van Defensie stelde in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman dat aan de nabestaanden weliswaar was meegedeeld dat alle schade zou worden vergoed en dat sprake zou zijn van een ruimhartige schadeafwikkeling, maar dat dergelijke uitlatingen, gezien zijn verantwoordelijkheid voor de met de schadeafwikkeling gemoeide algemene middelen, 'moeten worden bezien in het licht van datgene wat in de rechtspraak ten aanzien van schadevergoedingen te doen gebruikelijk is'. Overigens wees hij er in zijn brief van 12 maart 1997 aan de Nationale ombudsman op dat op dat moment nog overleg plaatsvond ten aanzien van een aantal door verzoekers opgevoerde schadeposten.

10.3. Blijkens de bevindingen van het onderzoek van de Nationale ombudsman heeft de waarnemend directeur van de Centrale Dienst Personeel en Organisatie van de Koninklijke Landmacht verzoekers bij brieven van 20 augustus en 23 september 1996 laten weten dat alle schade die zij ten gevolge van het vliegtuigongeval hebben geleden, voor vergoeding in aanmerking zou worden gebracht. In eerstbedoelde brief was voorts aangegeven dat ernaar werd gestreefd de afwikkeling van de schade op correcte en snelle wijze te doen plaatsvinden, en dat in verband met de bespoediging van de afwikkeling was besloten een onafhankelijk schadebureau in te schakelen.

Voorts is in beide brieven meegedeeld dat het Ministerie had besloten een uitkering van f 30.000 aan de nalatenschap toe te voegen. Dit bedrag stond, zo is in de brief van 23 september 1996 opgemerkt, geheel los van de afwikkeling van de schade.

10.4. Gebleken is dat vanuit het Ministerie van Defensie aanvankelijk zonder enig voorbehoud aan de nabestaanden is toegezegd dat alle schade zou worden vergoed. De bedoelde brieven van 20 augustus en van 23 september 1996 waren in dit opzicht helder. Die opstelling getuigt van een duidelijke coulance jegens de nabestaanden.

In verband met het nakomen van de gedane toezegging is het volstrekt begrijpelijk dat, onverminderd deze toezegging, schadeclaims die de grenzen van het redelijke overschrijden niet voor honorering in aanmerking kunnen komen. Het is echter niet juist dat de Minister - met een beroep op zijn verantwoordelijkheid voor de algemene middelen en met een verwijzing naar hetgeen in de rechtspraak gebruikelijk is - de gedane toezeggingen naderhand heeft afgezwakt in de mate zoals dat is gebeurd.

In het licht van bedoelde toezeggingen was deze inperking, gezien ook het gegeven dat nabestaanden op basis van de gedane toezeggingen al kosten hadden gemaakt, te vérgaand. Welke kosten nu wel voor vergoeding in aanmerking kwamen, en tot welke hoogte, was de nabestaanden in de maanden na het ongeval immers niet duidelijk gemaakt. In dit verband is nog van belang dat uit de verklaringen van de twee maatschappelijk werkers van de MDD die verzoekers hebben begeleid, is gebleken dat ook zij destijds niet goed op de hoogte waren geweest van de financiële aspecten.

10.5. In het geval van verzoekers is de schadeafwikkeling geëindigd op 25 augustus 1997, met een brief van het door het Ministerie van Defensie ingeschakelde shadebureau. In deze brief werd zonder nadere motivering meegedeeld dat met de uitbetaling van het bedrag van f 10.415 sprake was van een ruimhartige schadeloosstelling. Deze handelwijze, die moet worden toegerekend aan de Minister van Defensie, is niet juist. In een dergelijke brief behoort immers te worden aangegeven welke opgevoerde kosten, en tot welke hoogte, worden vergoed, en, eventueel, welke kosten niet worden vergoed, en waarom. Bovendien valt alleen dan na te gaan of het Ministerie zich - zoals gelet op de gedane toezegging mag worden verwacht - werkelijk coulant heeft opgesteld jegens ook verzoekers.

In zoverre is de onderzochte gedraging op dit punt niet behoorlijk.

10.6. Het vorenstaande geeft aanleiding om in dit rapport de aanbeveling op te nemen om de beslissing over de door verzoekers opgevoerde schadeposten nader te bezien, en verzoekers daarover te informeren.

10.7. De Nationale ombudsman kan niet uitsluiten dat het probleem dat hiervoor is gesignaleerd zich ook heeft voorgedaan bij één of

meer andere nabestaanden. Dit geeft reden om de hiervoor bedoelde aanbeveling te verruimen, zodanig dat ook ten aanzien van de andere nabestaanden wordt nagegaan, in goed overleg met betrokkenen, of de afwikkeling van de schadeloosstelling voldoet aan de daaraan te stellen eisen van motivering, en of deze schadeloosstelling in overeenstemming is met de toegezegde ruimhartigheid, een en ander per nabestaande mede bezien in het licht van de schadeloosstellingen zoals die aan de andere nabestaanden zijn uitgekeerd.

10.8. De nabestaanden van de vier andere slachtoffers van de Hercules-ramp met wie in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman gesprekken zijn gevoerd, hebben er overigens eveneens op gewezen dat het Ministerie heeft verzuimd kaders aan te geven waarbinnen voor rekening van het Ministerie uitgaven konden worden gedaan.

10.9. Voor de volledigheid wordt nog ingegaan op het tijdstip van uitbetaling van het bedrag van f 30.000 aan verzoekers. Tijdens overleg op 17 oktober 1996 met de vaste Commissies voor Defensie en voor Binnenlandse Zaken uit de Tweede Kamer heeft de Staatssecretaris van Defensie informatie verstrekt over de achtergrond van de beslissing om bedoeld bedrag aan de nalatenschappen toe te voegen. In reactie op een vraag vanuit genoemde Commissies over de financiële afwikkeling heeft de Minister van Binnenlandse Zaken, mede namens onder anderen de Minister van Defensie, bij brief van 2 juni 1997 aan bedoelde Kamercommissies meegedeeld dat het Ministerie van Defensie bedoeld bedrag van f 30.000 kort na de ramp in de nalatenschap van de slachtoffers had gestort. In het geval van verzoekers heeft de uitbetaling van het bedoelde bedrag van f 30.000 medio november 1996 plaatsgevonden. Nadat verzoekers op 20 augustus 1996 voor het eerst waren geïnformeerd over de toekenning van bedoeld bedrag, heeft het derhalve nog bijna drie maanden geduurd voordat dit bedrag daadwerkelijk aan hen werd overgemaakt. Van het 'kort na de ramp' uitbetalen van dit bedrag, zoals mede namens de Minister van Defensie aan de betrokken Kamercommissies is meegedeeld, is derhalve geen sprake geweest.

III. Slotopmerkingen

1. De communicatie binnen de Defensie-organisatie

De Defensie-organisatie zag zich door de ramp met het Hercules- vliegtuig op 15 juli 1996 plotseling geplaatst voor een enorme opgave; onder vaak hectische omstandigheden moesten op korte termijn vele beslissingen worden genomen en talloze zaken worden geregeld.

Uit het onderzoek van de Nationale ombudsman is gebleken dat de Defensie-organisatie er in een aantal opzichten in is geslaagd om na de ramp op vaak korte termijn verschillende zaken met betrekking tot de nazorg adequaat te regelen.

Aan de andere kant is echter ook geoordeeld dat de Defensie-organisatie in een aantal opzichten tegenover de nabestaanden is tekort geschoten. Dat een aantal zaken niet naar behoren is verlopen, is overigens niet het gevolg geweest van het ontbreken van goede bedoelingen of van een tekort aan persoonlijke inzet van de betrokken medewerkers van de Defensie-organisatie. Er is, zo is gebleken, over de gehele linie juist veel aandacht en energie gestoken in de nazorg aan de nabestaanden van de slachtoffers van de vliegramp en in hun begeleiding.

Dat er niettemin in de nazorg en begeleiding een aantal knelpunten is opgetreden, is in belangrijke mate het gevolg geweest van tekortkomingen in de communicatie tussen verschillende onderdelen en tussen verschillende medewerkers van de Defensie-organisatie. Men was in die gevallen, kort gezegd, onvoldoende op de hoogte van wat er elders binnen de organisatie was besloten of afgesproken. De beoordeling van de zes klachtonderdelen waarop de desbetreffende gedraging is aangemerkt als "niet behoorlijk", spreekt in dit verband voor zich.

Binnen een grote en sterk vertakte organisatie als die van Defensie zal het niet altijd mogelijk zijn om te voorkomen dat de interne communicatie wel eens te wensen overlaat. Daar komt in dit geval bij dat, zeker op de dag van de ramp en gedurende de daar direct op volgende dagen, sprake was van een hectische situatie. Dit alles neemt niet weg dat in dit geval sprake is geweest van een opmerkelijk aantal tekortkomingen in de interne communicatie. Dit klemt temeer omdat zeker in situaties waarin sprake is van slachtoffers de grootst mogelijke zorgvuldigheid mag worden verwacht. In dit verband moet worden opgemerkt dat juist de Defensie-organisatie, naar haar aard, moet zijn ingesteld op calamiteiten, die zich per definitie onverwacht voordoen. Verwacht mag daarom worden dat de Defensie-organisatie daar adequaat op is voorbereid, onder meer wat betreft de interne communicatie.

Er kunnen zich ook in de toekomst juist in een organisatie als die van Defensie weer situaties voordoen waarin een goede communicatie

tussen de verschillende geledingen van de Defensie-organisatie van essentieel belang is. Daarom mag van de Minister van Defensie worden verwacht dat hij, mede aan de hand van de resultaten van dit onderzoek, een (nadere) analyse laat maken van de knelpunten die zich met betrekking tot de Hercules-ramp, meer bijzonder het contact met de nabestaanden, hebben voorgedaan in de communicatie binnen de Defensie-organisatie, en dat op basis daarvan waar nodig maatregelen worden genomen. Ook op dit punt zal in dit rapport een aanbeveling worden gedaan.

2. De beslissingen die binnen de Defensie-organisatie zijn genomen

Ook daargelaten de hiervoor gesignaleerde problemen in de communicatie binnen de Defensie-organisatie is uit het onderzoek van de Nationale ombudsman gebleken dat er met betrekking tot verschillende aspecten van de begeleiding van de nabestaanden van de slachtoffers van de ramp en van de aan hen verleende nazorg beslissingen zijn genomen waarmee in ieder geval een aantal nabestaanden minder gelukkig was. In dit verband kan worden gewezen op de beslissing om de nabestaanden pas na de herdenkingsdienst van 17 juli 1996 persoonlijk afscheid te laten nemen van hun omgekomen familielid/relatie, aan de beslissing om de nabestaanden niet aanwezig te laten zijn bij de opening van de PGU-kasten, en aan de beslissing om de nabestaanden pas na het opruimen van de legeringskamers van hun familielid/relatie toegang te geven tot die kamers. Het zou passend zijn wanneer - ook - deze beslissingen nadere aandacht zouden krijgen binnen de Defensie-organisatie.

Bijzondere aandacht verdient in dit verband de wijze waarop de schade-claims van de nabestaanden zijn behandeld. Uit de verklaringen van verschillende nabestaanden blijkt dat zij er de voorkeur aan zouden hebben gegeven indien voor elk slachtoffer één vast bedrag zou zijn toegekend. Daarmee zouden niet alleen (langdurige) discussies over de vergoeding van bepaalde posten zijn voorkomen, maar zou zich tevens niet de situatie hebben voorgedaan dat er (grote) verschillen konden ontstaan tussen de bedragen die door de verschillende nabestaanden zijn gedeclareerd. Het was in elk geval wenselijk geweest wanneer in een zo vroeg mogelijk stadium, ter invulling van de toezegging van een ruimhartige vergoeding, nader inzicht zou zijn gegeven in de vraag welke kosten voor vergoeding in aanmerking zouden komen, en of daarbij eventueel een maximum gold.

Ook hier gaat het om een situatie die zich ook in de toekomst kan voordoen. Van de Minister van Defensie mag daarom worden verwacht dat hij nagaat in hoeverre er reden is voor het bijstellen van de desbetreffende interne instructies. Ook op dit punt zal een aanbeveling worden gedaan.

CONCLUSIE

De klacht over de onderzochte gedragingen van - medewerkers en onderdelen van - de Defensie-organisatie, die worden aangemerkt als gedragingen van de Minister van Defensie, is **gegrond** ten aanzien van:

- de informatieverstrekking over de identificatie;
- de informatieverstrekking over de doodsoorzaak;
- de mededelingen inzake het gesloten moeten blijven van de kisten;
- de bijstand door maatschappelijk werkers van de MDD;
- de behandeling van de foto-opnamen van de begrafenis-ceremonie;
- de schade-afwikkeling.

De klacht van verzoekers is **niet gegrond** ten aanzien van:

- de behandeling van de persoonlijke eigendommen van hun zoon;
- de wijze waarop de fotorolletjes van de slachtoffers zijn verzameld.

De klacht van verzoekers is **deels gegrond en deels niet gegrond** ten aanzien van:

- het zonder toestemming ontwikkelen van de verzamelde fotorolletjes;
- de behandeling van de door hen verstrekte informatie ten behoeve van het herdenkingsboek.

AANBEVELING

De Minister van Defensie wordt in overweging gegeven:

1. na te gaan in hoeverre er reden is maatregelen te nemen op het punt van de interne communicatie binnen de Defensie-organisatie, een en ander gelet op hetgeen is overwogen onder III. van de **BEOORDELING**;
2. na te gaan in hoeverre er reden is de interne instructies ten aanzien van de behandeling van schadeclaims aan te passen, een en ander gelet op hetgeen is overwogen onder III. van de **BEOORDELING**;
3. de beslissing over de door verzoekers opgevoerde schadeposten nader te (doen) bezien en eventueel te heroverwegen, en verzoekers daarover te informeren, een en ander met inachtneming van hetgeen onder II.10. van de **BEOORDELING** is overwogen;
4. na te (doen) gaan of de afwikkeling van de schadeloosstelling aan de andere nabestaanden voldoet aan de daaraan te stellen eisen, een en ander met inachtneming van hetgeen onder II.10. van de **BEOORDELING** is overwogen, en eventueel eerder genomen beslissingen te heroverwegen, en belanghebbenden daarover te informeren.

De Nationale ombudsman,

mr. dr. M. Oosting

Bijlage 1**ACHTERGROND****1. Algemeen militair ambtenarenreglement** (Amvb van 25 februari 1982, Stb. 1982, 279)

Artikel 118, eerste lid:

"Indien een militair in werkelijke dienst overlijdt en het overlijden verband houdt met de uitoefening van de militaire dienst, wordt aan zijn naaste betrekkingen een tegemoetkoming in de kosten van lijkbezorging verleend naar bij ministeriële regeling te stellen regels en voorwaarden."

Artikel 125, eerste en tweede lid:

"1. Na het overlijden van de militair of de gewezen militair (...) wordt een bedrag uitgekeerd gelijk aan de uitkering welke belanghebbende op de dag van zijn overlijden genoot (...) over een tijdvak van drie maanden:

- aan de langstlevende der echtgenoten, tenzij zij duurzaam gescheiden leefden;
- bij ontstentenis van de onder a bedoelde echtgenote, ten behoeve van het kind of de kinderen waarvoor de overledene aanspraak op kinderbijslag had;
- bij ontstentenis van de onder a en b bedoelde betrekkingen, aan of ten behoeve van de ouders, broers, zusters of kinderen van de overledene, voor wie hij naar het oordeel van de minister grotendeels in de noodzakelijke kosten van levensonderhoud bijdroeg.

2. Indien de overledene geen betrekkingen als bedoeld in het vorige lid nalaat, kan de minister het in dat lid bedoelde bedrag geheel of gedeeltelijk doen aanwenden ter bestrijding van de kosten van de laatste ziekte en de begrafenis of crematie."

2. Regeling aanspraken bij overlijden militaire ambtenaren (ministeriële regeling als bedoeld in artikel 118, eerste lid, van het Algemeen militair ambtenarenreglement)

Artikel 2:

"Indien een militair in werkelijke dienst is overleden en het overlijden verband houdt met de uitoefening van de militaire dienst, omvat de tegemoetkoming in de kosten van lijkbezorging

- a. een vergoeding van de kosten van het gebruik van de ruimte in het uitvaartcentrum, waar het stoffelijk overschot is opgebaard, alsmede van het begrafenisrecht tot het door de gemeente geheven laatste tarief voor de duur van de wettelijk voorgeschreven termijn, dan wel, in geval van crematie, vergoeding van de kosten van lijkschouw;
- b. een tegemoetkoming in de overige kosten van lijkbezorging ten bedrage van f 4862,-..."

3. Reglement inwendige dienst Koninklijke Landmacht (vastgesteld bij beschikking van de Minister van Defensie van 25 januari 1980, nr. DPKL/RT/KL505.043)

Artikel 16, vijfde en zesde lid:

- "5. De commandant van een in de kazerne gelegerde eenheid is bevoegd kasten te doen openen ten behoeve van een inspectie van persoonlijke standaarduitrusting en/of persoonlijk wapen. In geval van ziekte of afwezigheid van de gebruiker of eigenaar is hij bevoegd om kasten, koffers en dergelijke te doen openen indien en voorzover noodzakelijk om de achtergebleven persoonlijke standaarduitrusting, het persoonlijk wapen en particuliere goederen in veiligheid te stellen.
6. Het openbreken van kasten, koffers of dergelijke buiten aanwezigheid van de eigenaar of gebruiker door anderen dan met de opsporing van strafbare feiten belaste ambtenaren geschiedt in aanwezigheid van twee militairen, van wie ten minste één officier, beiden van een hogere rang of hogere ouderdom in rang dan de eigenaar of gebruiker. Van de opening wordt door hen proces-verbaal opgemaakt..."

4. Handleiding "Zorg voor nabestaanden" van de Directie Personeel van de Koninklijke Landmacht

De Bevelhebber der Landstrijdkrachten stemde op 4 juli 1995 in met een aantal aanbevelingen die de Directie Personeel van de Koninklijke Landmacht had geformuleerd met betrekking tot de zorg die de Defensie-organisatie diende te bieden aan de nabestaanden van personeel van de Koninklijke Landmacht. Deze aanbevelingen leidden tot uitvoeringsbepalingen die zijn opgenomen in de handleiding "Zorg voor nabestaanden". Deze handleiding werd op 28 augustus 1995 door de Directeur Personeel van de Koninklijke Landmacht verspreid onder de betrokken medewerkers van de Koninklijke Landmacht. In de aanbiedingsbrief van deze Directeur Personeel is onder andere het volgende gesteld:

"...Gebleken is dat in de huidige situatie de personeelsleden die in vreedstijd bij dienstverrichtingen danwel als gevolg van een natuurlijke oorzaak overlijden, niet altijd op passende wijze door de organisatie worden herdacht. Door nabestaanden wordt dit als pijnlijk ervaren. Een aantal hoogst nare voorvallen dat onderzocht is door de Nationale ombudsman en een aantal dossiers met brieven van ouders van omgekomen militairen, toont genoegzaam aan dat er gegronde reden is om deze overleden personeelsleden te herdenken tijdens een jaarlijkse herdenkingsdienst. Bovendien blijkt er in de periode na het overlijden bij nabestaanden veelal behoefte te bestaan aan aandacht vanuit de organisatie. Aan deze specifieke vorm van personeelszorg zal de KL meer aandacht moeten besteden dan thans het geval is..."

In de handleiding is onder andere aangegeven dat, indien de nabestaanden dat op prijs stellen, een herdenkingsalbum kan worden gemaakt. Met betrekking tot de samenstelling van een dergelijk album is aangegeven dat daarbij onder meer gebruik kan worden gemaakt van een reportage van de begrafenisplechtigheid.

5. Wet op de lijkbezorging (Wet van 7 maart 1991, Stb. 130)

Artikel 7:

"1. Hij die de schouwing heeft verricht geeft een verklaring van overlijden af, indien hij overtuigd is, dat de dood is ingetreden ten gevolge van een natuurlijke oorzaak.
2. Indien de behandelende geneeskundige meent niet tot afgifte van een verklaring van overlijden te kunnen overgaan, deelt hij dit onverwijld mede aan de gemeentelijke lijkschouwer of een der gemeentelijke lijkschouwers."

Artikel 10:

"Indien de gemeentelijke lijkschouwer meent niet tot afgifte van een verklaring van overlijden te kunnen overgaan, brengt hij onverwijld verslag uit aan de officier van justitie door invulling van een door Onze Minister van Justitie vastgesteld formulier..."

Artikel 12:

"Verlof tot begraving of tot verbranding wordt niet verleend, zolang niet is overgelegd een verklaring van overlijden, afgegeven door de behandelende geneeskundige of een gemeentelijk lijkschouwer, dan wel een verklaring waaruit blijkt van geen bezwaar van de officier van justitie tegen begraving of verbranding."

Artikel 12a, eerste lid:

"Tegelijk met de afgifte der verklaring van overlijden, bedoeld in artikel 12, doet de arts opgave van de doodsoorzaak en van de onmiddellijk daarmee samenhangende gegevens ten behoeve van de statistiek."

Bijlage 2Verklaring van familie A

Op 2 september 1997 verklaarden de heer en mevrouw A in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman naar aanleiding van de klachten die de heer en mevrouw V. hebben ingediend bij de Nationale ombudsman onder meer het volgende:

"Onze zoon is bij de ramp met het Hercules-vliegtuig op 15 juli 1996 omgekomen, evenals de zoon van de heer en mevrouw V. Hij was een van de 34 slachtoffers. Wij willen u zeker onze ervaringen met het Ministerie van Defensie en met de Maatschappelijke Dienst Defensie in het bijzonder nader verklaren aan de hand van de tien punten waarover de heer en mevrouw V. hebben geklaagd. Eerst willen we echter zeggen dat de heer en mevrouw V. zeker niet alleen staan in hun klachten. We waren kortgeleden met 81 nabestaanden in Modena (Italië), de plaats waar onze zoon de laatste dagen van zijn leven is geweest. Die 81 mensen zaten vol klachten die ze daar hebben geuit. Dit waren klachten gelijksoortig aan die van de heer en mevrouw V., maar ook nog vele andere. Met betrekking tot de tien klachtpunten kunnen wij u het volgende vertellen.

1. Met betrekking tot de identificatie

Wij zagen op 15 juli 1996 om ongeveer 19.45 uur op de televisie dat de Hercules was neergestort waarmee onze zoon naar Nederland zou komen. Wij hebben daarna de hele avond en de hele nacht gebeld naar Defensie om te weten te komen of onze zoon tot de overlevenden of de overledenen behoorde. Tot 06.05 uur de volgende dag wisten wij nog van niets. Pas op dat moment kwam er een vrouw van de Maatschappelijke Dienst Defensie (MDD). Zij vertelde ons over het overlijden van onze zoon. Over identificatie heeft zij niet gesproken. Wij weten dus niet of onze zoon op dat moment daadwerkelijk was geïdentificeerd. Ook later is het onderwerp identificatie niet ter sprake gekomen.

2. De informatieverstrekking over de doodsoorzaak

Evenals de heer en mevrouw V. hebben wij pas op 3 oktober 1996 te horen gekregen wat de doodsoorzaak was van onze zoon. We hadden het graag eerder gehoord. Je wilt toch weten of je zoon geleden heeft voor hij stierf. We hebben zelf nooit gevraagd naar de doodsoorzaak van onze zoon. We hebben ook nooit van de MDD gehoord dat wij ons tot een bepaalde arts konden wenden als wij meer wilden weten over de doodsoorzaak.

3. Het gesloten blijven van de kisten

De MDD heeft ons voor de herdenkingsdienst niet gezegd dat de kist waarin onze zoon lag, gesloten diende te blijven. We wisten dat van horen zeggen. Er zou door Defensie zijn gezegd dat het niet gebruikelijk was dat een kist die eenmaal gesloten was weer werd geopend. Ik (de heer A; N.o.) heb tegen de begrafenisondernemer die het stoffelijk overschot van onze zoon verzorgde gezegd dat ik mijn zoon wilde zien. Ik heb dat na de herdenkingsdienst gezegd. Zodra onze zoon in de aula was heeft de begrafenisondernemer gebeld met de mededeling dat wij naar onze zoon konden komen kijken. Wij hebben van vele nabestaanden gehoord dat zij ook hadden vernomen dat de kisten gesloten moesten blijven. Toen wij hoorden dat de kist niet meer geopend mocht worden, dachten wij dat onze zoon ernstig verminkt was en erg geleden zou hebben voor zijn overlijden. Wij weten van in ieder geval drie families dat zij hun familielid niet meer hebben gezien.

4. De begeleiding door de MDD

Hier hebben wij werkelijk geen goed woord voor over. Er is gewoon geen sprake geweest van enige begeleiding. Nadat de ons schijnbaar toegewezen MDD'er op 16 juli 1996 was langs geweest om ons te vertellen dat onze zoon dood was, hebben wij haar vijf weken niet meer gezien. Zij ging vrijwel direct na het eerste contact op vakantie. Er was niet eens voor vervanging gezorgd. Wij hebben haar pas weer gezien op 20 augustus 1996 bij de taptoe. Daarna nog een keer op 3 oktober 1996 bij de bijeenkomst op Soesterberg. Bij herhaling hebben wij aan enkele MDD'ers kenbaar gemaakt dat wij wilden praten. Onze zoon was toch ook een van de 34 slachtoffers, waarom was er dan niemand om met ons te praten. We kregen wel vaak te horen dat de gang van zaken niet klopte en dat wij snel teruggebeld zouden worden, alleen dat terugbellen gebeurde niet.

Er is nog wel een keer iemand geweest, ongeveer half september 1996, om een tas met spullen van onze zoon te brengen.

Er is zelfs niemand geweest bij de jaardienst. Ze hebben niets laten horen, geen telefoontje, geen kaartje, niets. Bij andere nabestaanden zijn ze bij de herdenking geweest en zelfs meegeweest naar het graf om bloemen te leggen. Ook voor de verjaardag van onze zoon hebben ze niets laten horen, noch op andere dagen die voor ons moeilijk zouden zijn.

Sinds februari 1997 worden we niet meer begeleid, voor zover daar al sprake van was, door de MDD. De maatschappelijk werkster vertelde ons toen dat ze ging afbouwen. Volgens ons was er overigens nog nooit iets opgebouwd. Daarna hebben we haar alleen nog in mei op Soesterberg gezien bij een bijeenkomst.

We hebben gehoord dat er meer nabestaanden heel erg ontevreden zijn met de begeleiding door de MDD. Van twee families weten we dat die de MDD niet eens meer binnen laten.

5. De persoonlijke eigendommen

Ook met de spullen van onze zoon is veel misgegaan. Vele dingen hebben wij niet teruggekregen. Uit het vliegtuig hebben we niets teruggekregen. Dat zou allemaal zijn verbrand. We hebben zelfs geen toiletta's of scheerapparaat of wat dan ook teruggezien.

De koffer die over de weg uit Italië terug was gekomen, was zonder onze toestemming opengebroken. We vinden dat heel erg. Zoiets mag gewoon niet gebeuren. Deze koffer werd na ongeveer tien weken gebracht. Er is ons nooit een reden gegeven waarom de koffer was opengebroken. We hebben er ook nooit om gevraagd. Toen de koffer werd gebracht, werden ook enkele dingen uit de kazerne in Vught van onze zoon gebracht, bijvoorbeeld een televisie. Voor de ontvangst van de spullen hebben we moeten tekenen.

Op de andere spullen uit de kazerne hebben we heel lang moeten wachten. We hebben er wel vaak om gevraagd. Pas op 24 of 25 februari 1997 werd er een tas gebracht met spullen van onze zoon, voornamelijk gedragen en ongewassen kledingstukken. Ook een uniform werd gebracht. Degene die het bracht had verder nergens tijd voor, de tas werd in de gang gezet, het uniform aan de kapstok gehangen, en weg was hij weer. Het was iemand van de kazerne.

Veel dingen waren er nog weg uit de kazerne, dingen uit zijn kast, maar ook andere voorwerpen zoals parasols, kerstverlichting en een servies. Op onze vragen werd later meegedeeld dat alles in de vuilcontainer was gegooid.

6. Het verzamelen van de fotorolletjes

We hebben geen fototoestel en geen fotorolletjes teruggekregen. We weten dat onze zoon vier rolletjes van 24 opnamen had meegenomen. We hebben later wel foto's in een boek van Defensie gezien die door onze zoon genomen zouden kunnen zijn, maar je weet dat niet zeker.

7. Het ontwikkelen van de foto's

Niemand heeft ons toestemming gevraagd om fotorolletjes te ontwikkelen. Dat Defensie dat zomaar gedaan heeft vinden we niet kunnen.

8. De foto-opnamen van de begrafenisceremonie

Wij hebben geen foto- of video-opnamen laten maken bij de begrafenisceremonie. We zijn vlak voor de begrafenis gebeld door iemand van Defensie. We weten niet meer wie het was. Deze vroeg of wij video- opnamen van de begrafenisceremonie wilden laten maken. We waren op dat moment gewoon versuft. We konden niet beslissen en hebben 'nee' gezegd. Ze hadden veel beter langs kunnen komen om het te bespreken. We hadden dan doordacht kunnen beslissen. Achteraf hebben we spijt dat we het niet hebben laten doen.

9. Het herdenkingsboek

Op verzoek van Defensie hebben wij er veel werk van gemaakt om de informatie die zij vroegen te verzamelen. Dat waren emotionele momenten. We hebben ook andere mensen een stukje op papier laten zetten over onze zoon, zoals een dirigent, een vriend en onze andere zoon.

Op zich is het resultaat wel mooi, maar het is niet wat we ervan verwacht hadden. We hebben ook nooit een concept toegestuurd gekregen van het stukje dat zij over onze zoon wilden opnemen. Ook hebben ze ons nooit verteld dat de opzet van het boek kennelijk veranderd was.

10. De schade-afwikkeling

Defensie heeft eind november 1996 het bedrag van f 30.000,- betaald.

Onze rekeningen heeft Defensie te laat betaald. De MDD'er P. had de rekeningen naar Den Haag gestuurd en die hebben er kennelijk niets meer mee gedaan. We merkten pas dat het fout ging toen het door Defensie ingeschakelde bedrijf Cunningham ons liet weten dat wij geen rekeningen hadden ingediend en dus kennelijk geen geld wilden. Het was een soort finale kwijting. Toen we de maatschappelijk werkster er over opbelden vertelde zij ons dat we met Cunningham contact op moesten nemen omdat zij het naar de verkeerde plaats had gestuurd. Wij hebben toen contact opgenomen en afschriften van de rekeningen toegestuurd.

Ons waren ook drie maandsalarissen nabetaling toegezegd. We werden gebeld door de MDD met de vraag op welke rekening we het geldbedrag gestort wilden hebben. Toen we na enige tijd nog niets hadden ontvangen, hebben we contact opgenomen met de MDD. Zij vertelden ons dat we geen recht hadden op die nabetaling en dat ze vergeten waren ons daarvan op de hoogte te stellen.

Verder vinden we het vreemd dat absoluut niet bekend werd gemaakt wat wij vergoed konden krijgen. Wij hebben haast niets gedeclareerd, geen reiskosten of niets. Nu horen we van andere mensen dat zij veel meer hebben gedeclareerd en dat ook betaald krijgen. Waarom is dat ons niet verteld. We willen er echt niet beter van worden. Ze hebben ons onze zoon al afgenomen en nu vertellen ze ook al niet welke kosten ze willen vergoeden."

Bijlage 3Verklaring van familie B

Op 3 september 1997 verklaarden de heer en mevrouw B in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman naar aanleiding van de klachten die de heer en mevrouw V. hebben ingediend bij de Nationale ombudsman onder meer het volgende:

"Onze zoon is een van de 34 omgekomenen bij de ramp met het Hercules vliegtuig op 15 juli 1996. Wij zullen u nader verklaren over onze ervaringen met het Ministerie van Defensie en met de Maatschappelijke Dienst Defensie in het bijzonder. Dit zullen wij doen aan de hand van de tien klachtpunten van de heer en mevrouw V.

1. Met betrekking tot de identificatie

Wij zijn niet geïnformeerd over de positieve identificatie van onze zoon. Pas tijdens de herdenkingsdienst op 17 juli 1996 wisten wij zeker dat onze zoon was omgekomen, omdat zijn naam werd genoemd bij de 34 overledenen.

Op de avond van de ramp zaten wij in de tuin. Wij hoorden toen van burens dat er een vliegtuig was neergestort op Eindhoven. Wij hebben toen geprobeerd een van de telefoonnummers te bellen die op de televisie werden getoond. Deze nummers waren steeds in gesprek. Om 20.45 uur die avond werden wij door Defensie gebeld met de mededeling dat onze zoon in het vliegtuig had gezeten. Zij adviseerden ons naar de luchthaven Eindhoven te komen. Wij snappen niet dat we niet eerder zijn gebeld.

Op de luchthaven Eindhoven werden we volkomen afgesloten van de buitenwereld. We konden de berichtgeving van de media niet volgen. Wij kregen later het idee dat de media veel eerder informatie verstrekten dan dat wij van Defensie op Eindhoven informatie verstrekt kregen. Ongeveer om middernacht kregen we van de Staatssecretaris van Defensie te horen dat er geen hoop meer was voor de mensen die nog niet apart waren genomen. Hij adviseerde ons naar huis te gaan.

Toen we om 07.00 uur wakker werden zagen we de beelden van het vliegtuigwrak. Het was vreselijk. Je ziet dat wrak en die zakken er bij... We dachten toen direct, zouden we onze zoon nog te zien krijgen?

Dinsdag 16 juli 1997 rond 12.00 uur kwam een MDD'er bij ons langs. Hij condoleerde ons. Hij heeft niet gezegd dat onze zoon was geïdentificeerd als een van de overledenen.

Wij weten niet meer of wij die dag, eventueel telefonisch, nog zijn geïnformeerd over de positieve identificatie. Wij kunnen ons dat niet herinneren.

2. De informatieverstrekking over de doodsoorzaak

Wij hebben pas op 3 oktober 1996 te horen gekregen wat de doodsoorzaak van onze zoon was, rookgasvergiftiging.

Wij hebben zelf niet gevraagd naar de doodsoorzaak. We hadden gezien dat hij weinig had geleden. We dachten dus al dat hij door verstikking om het leven was gekomen.

Ons is niet meegedeeld dat er een arts was bij wie wij informatie konden inwinnen over de doodsoorzaak.

3. Het gesloten blijven van de kisten

De MDD'er vertelde ons op dinsdag 16 juli 1997 al na het condoleren dat er weinig kans was dat wij onze zoon nog zouden mogen zien. Volgens S. was hij niet meer toonbaar.

Na de herdenkingsdienst op 17 juli 1997 is de kist met onze zoon overgebracht door de begrafenisondernemer. Hij zou ons laten weten of wij onze zoon nog mochten zien. 's Avonds belde de begrafenisondernemer ons en vertelde ons dat wij onze zoon mochten zien. Wij zijn er direct heengegaan. Het heeft ons veel goed gedaan. Er was aan hem te zien dat hij niet had geleden.

De MDD'er heeft er verder geen rol bij gespeeld dat wij onze zoon nog hebben gezien.

4. De begeleiding door de MDD

De MDD'er was volgens ons meer een boodschappenjongen. Hij kwam, ging zitten, schreef de vragen op en vertrok weer. Soms kreeg je dan antwoord, soms niet. In het begin sneller dan later. Op het ogenblik moet hij nog twee dingen regelen, maar we horen niets meer van hem. We zullen hem zelf wel weer bellen.

Verder vonden we het vreemd dat we alles moesten vragen. Er kwam niets zo maar. Je hoorde toevallig van een van de andere nabestaanden wat die had gekregen, en dan vroeg je er ook om. Dat ging dan bijvoorbeeld over de baret met de rode pluim en over het uniform dat ze droegen tijdens het spelen. Defensie kan dan toch ook, als iemand met dat idee komt, iedereen vragen of ze de pet, het uniform, e.d. willen hebben.

Volgens ons had de MDD'er niet echt een toegevoegde waarde. We weten natuurlijk niet hoe het was geweest als hij er niet was geweest of als wij een andere MDD'er hadden gehad, maar toch...

5 De persoonlijke eigendommen

Alles uit het vliegtuig, uit zijn kast op de kazerne en uit Italië hebben wij gekregen. Na zo'n zes weken heeft S. die spullen gebracht, verpakt in twee dozen. In die dozen zaten witte briefjes met daarop wat er in de doos zat en waar de spullen waren aangetroffen.

De MDD'er vertelde ons dat als er iets beschadigd was aangetroffen, dit zonder kennisgeving was vernietigd. We vonden dit vreemd.

Er is later door Defensie nog een boek verspreid met daarin foto's van artikelen waarvan Defensie niet wist aan wie deze hadden toebehoord. Wij hebben daaruit het fototoestel van onze zoon herkend. Het toestel was onbeschadigd.

We misten overigens wel een paar soldatenkistjes. Later hebben we alsnog een nieuw paar gekregen.

Het muziekinstrument hebben we al heel snel teruggekregen, ongeveer in september. De MDD'er vroeg ons of iemand van Defensie het moest komen brengen, of iemand van de overlevenden. Twee van de overlevenden hebben het instrument gebracht. Dit vonden we erg moedig en we hebben dat erg op prijs gesteld. We vonden het ook netjes van Defensie dat wij het instrument mochten houden.

6. Het verzamelen van de fotorolletjes

Bij de spullen die we terugkregen, zat een fotorolletje. Wij hebben dat direct laten ontwikkelen. Het was een vreselijke teleurstelling dat er niets op stond. Volgens ons is er nog een rolletje geweest. Uit het boek met afgedrukte foto's die afkomstig waren van rolletjes waarvan de eigenaar onbekend was, hebben wij niet kunnen herkennen welke foto's door onze zoon zouden zijn gemaakt.

7. Het ontwikkelen van de foto's

Wij hebben daar niet zo'n moeite mee. Defensie moest toch iets.

8. De foto-opnamen bij de begrafenisceremonie

Defensie heeft aangeboden een fotoreportage te vergoeden. Eerst vonden we een fotoreportage een vreemd idee. Toch hebben we het gedaan en met die beslissing zijn we erg blij. Het is een hele mooie reportage geworden. De foto's hebben wij na ongeveer anderhalve week gekregen.

9. Het herdenkingsboek

Het is heel veel en emotioneel werk geweest om de informatie te verzamelen die Defensie wilde hebben voor het herdenkingsboek. Er is alleen heel weinig mee gedaan. Defensie heeft ons wel gebeld om de reden aan te geven waarom er veel informatie niet in zou komen. Toen wij het concept kregen toegestuurd vonden wij het wel erg weinig. Bij het concept was een brief gevoegd waarin stond dat er maar een A-4-tje per overledene beschikbaar was.

Het concept hebben we iets aangepast en toen teruggestuurd. Wij hebben meegedaan met de handtekeningenactie over het herdenkingsboek.

Wij willen nog wel benadrukken dat het een mooi boek is geworden. Defensie had ook niets kunnen doen. Dan hadden ze ook het commentaar niet gekregen. In zoverre zijn wij dus wel tevreden.

10. De schade-afwikkeling

Het bedrag van f. 30.000,- is ons toegezegd tijdens de taptoe in Breda. Volgens ons is het ongeveer in november uitbetaald.

Iedere rekening die wij kregen gaven wij aan de MDD'er. Deze liet de rekening dan betalen. Dit was goed geregeld.

In februari is er iemand geweest van Cunningham Boschman. Deze vroeg wat wij nog voor kosten wilden declareren. Wij hebben het toen gehad over telefoonkosten, reiskosten, koffie enzovoort. Toen wij niets meer wisten, werd opgemerkt dat het daarmee dus klaar was.

Achteraf hoor je van andere nabestaanden dat zij veel hogere bedragen of bedragen voor andere dingen hebben gekregen. Dingen waar wij niet bij hadden stil gestaan. Kosten voor een vrije dag of de kosten die onze andere zoon heeft gemaakt om vrij te nemen en mee te gaan naar Modena. Defensie had beter kunnen aangeven wat er vergoed zou worden. Of zij hadden kunnen inventariseren wat de kosten gemiddeld waren geweest en iedereen dan eenzelfde bedrag kunnen geven.

In eerste instantie is ons door de MDD'er gezegd dat wij drie maanden loon doorbetaald zouden krijgen. Dit is niet gebeurd. De MDD'er heeft hierover gezegd dat wij 'later' een bedrag zouden krijgen. Wij nemen aan dat de uitbetaalde f 30.000,- was. Verder hebben wij daar niets over gehoord."

Bijlage 4Verklaring van mevrouw C

Op 3 september 1997 verklaarde mevrouw C in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman naar aanleiding van de klacht die de heer en mevrouw V. hebben ingediend bij de Nationale ombudsman, onder meer het volgende:

"Mijn man is op 15 juli 1996 omgekomen bij de ramp met het Hercules-vliegtuig op het vliegveld Eindhoven. Aan de hand van de tien punten uit de klacht van de heer en mevrouw V. kan ik u het volgende meedelen.

1. Met betrekking tot de identificatie

Op maandagnacht omstreeks 24.00 uur werd ons in Eindhoven verteld dat we geen hoop meer hoefden te koesteren. Op dinsdag is een maatschappelijk werker van de MDD langs geweest, die heeft mij gecondoleerd met het overlijden van mijn man. Hij overhandigde mij een brief van de Staatssecretaris. Pas op woensdag, aan het slot van de herdenkingsdienst, werd ook de naam van mijn man genoemd, als een van de slachtoffers van de Hercules-ramp. Op geen enkel moment is mij meegedeeld dat mijn man positief was geïdentificeerd.

In maart of april van dit jaar heb ik gesproken met enkele mensen van het Rampen Identificatie Team. Zij lieten mij foto's zien van direct na het ongeval, en lieten mij onder meer weten dat mijn man op dinsdag 16 juli 1996 omstreeks 17.15 door het RIT is geïdentificeerd. Voor zover ik weet is ook nooit door Defensie meegedeeld dat ik bericht zou krijgen zodra de identificatie rond zou zijn. Ik heb zelf destijds ook niet gevraagd of mijn man was geïdentificeerd. Ik kan mij niet herinneren dat op 16 juli 1996 door Defensie is gebeld in verband met de vervroeging van de herdenkingsdienst op 17 juli. Misschien heeft iemand anders de telefoon aangenomen.

2. De informatieverstrekking over de doodsoorzaak

Spoedig na het ongeval vertelde de maatschappelijk werker van de MDD die mij was toegewezen dat mijn man was overleden als gevolg van een ademhalingstrauma. Ik heb mijn man op donderdag gezien, en gezien de relatief goede staat waarin zijn lichaam verkeerde kwam de door de maatschappelijk werker genoemde doodsoorzaak mij zeer aangemelijk voor. Voor mij is dit verder ook geen punt meer geweest.

3. Het gesloten blijven van de kisten

Mede door uitlatingen van verschillende hulpverleners op maandagavond ging ik ervan uit dat de lichamen van de slachtoffers verbrand of verkoold zouden zijn. Op dinsdag zei iemand van Defensie dat de kisten zeker niet meer open mochten. Op woensdag hoorde ik echter van de aalmoezenier dat de kist van mijn man wèl open mocht. Onze begrafenisondernemer heeft geregeld dat ik mijn man kon zien, dat was echter pas mogelijk op donderdag. Ik vind het heel erg dat het zo is gelopen; ik had mijn man veel liever al op dinsdag of op woensdagochtend, voor de herdenkingsdienst, gezien. Achteraf heeft Defensie gesteld dat zij nooit hebben gezegd dat de kisten gesloten moesten blijven. Ik heb het met de betrokken MDD'er geloof ik niet echt over dit punt gehad.

4. De begeleiding door de MDD

Ik ben door twee verschillende MDD'ers begeleid. Omdat ik zelf nogal gemakkelijk achter zaken aan ga en ik gelukkig familieleden en vrienden heb die mij goed konden opvangen, had ik de MDD'ers niet echt nodig voor geestelijke hulp. Wel liet ik ze allerlei zaken voor mij regelen: voor zover ik hen nodig had, deden zij hun werk naar behoren. Een aalmoezenier heeft mij ook nog geholpen. Met name deze aalmoezenier was doortastend bij het regelen van zaken.

5. De persoonlijke eigendommen

Enkele dagen na het ongeluk kreeg ik de saxofoon van mijn man al. Alle andere spullen, met uitzondering van een fotorolletje, heb ik opgehaald in Vught. Ik geloof dat dat in september was. Het duurde wel wat lang voor ik alles terugkreeg, maar verder heb ik niet zoveel problemen met betrekking tot dit punt. Bij het ophalen van de spullen bleek mij wel dat de kast van mijn man was opengemaakt, daar zet ik wel vraagtekens bij. Overigens miste ik een tas van mijn man, die was naar mij werd meegedeeld verschroeid en in verband daarmee vernietigd. Wat mij tegenstaat is dat Defensie teveel voor de mensen heeft bepaald wat wel en wat niet teruggegeven kon worden, en daarbij niet één lijn heeft getrokken. Of je bijvoorbeeld een tas met schroeivlekken terug wilt hebben, moet je zelf kunnen bepalen.

6. Het verzamelen van de fotorolletjes

Ik heb wel het fototoestel van mijn man teruggekregen, maar niet het rolletje dat erin gezeten moet hebben. Volgens Defensie was dit rolletje niet te vinden, maar ik kan mij niet voorstellen dat mijn man het zelf uit het toestel heeft gehaald. Het toestel mankeerde niets, dus het rolletje moet volgens mij ook onbeschadigd

zijn geweest. Ik ben nog bij de Koninklijke marechaussee geweest. Zij hebben mij verteld hoe de rolletjes zijn behandeld. Of er in het toestel van mijn man een rolletje heeft gezeten, konden zij echter niet zeggen. De afdrukken van de foto's in het fotoboek gaven ook geen opheldering. Op dit punt heb ik dus een ernstige klacht. Volgens mij heeft Defensie op dit punt slordig gehandeld, en de belangen van de nabestaanden onderschat.

7. Het zonder toestemming ontwikkelen van de fotorolletjes

Op zich kan ik mij wel voorstellen dat Defensie is overgegaan tot het ontwikkelen en afdrukken van de rolletjes die in het vliegtuig zijn aangetroffen. Het was echter wel beter geweest wanneer Defensie dit vooraf aan de nabestaanden had meegedeeld. Ik denk wel dat Defensie het op dit punt goed heeft bedoeld. Overigens heb ik via via gehoord dat Defensie een aantal zogenaamd confronterende foto's heeft achtergehouden. Dat vind ik wel vreemd.

8. De opnamen van de begrafenisceremonie

Ik heb niet gehoord dat de mogelijkheid bestond om op kosten van Defensie foto's of een video te laten maken van de begrafenisceremonie van mijn man. Misschien is mij dit wel meegedeeld, maar dan is het mij ontgaan. Ik heb op eigen initiatief een video laten maken van de begrafenisceremonie. De kosten daarvan heb ik later wel gedeclareerd. Die declaratie is zonder problemen geaccepteerd.

9. Het herdenkingsboek

Ook ik had van alles opgestuurd naar aanleiding van het daartoe strekkende verzoek van het RMC. De concept-tekst die ik toen vanuit het RMC kreeg toegefaxt, was heel kort en knullig opgesteld. Door de eerste brief van het RMC zijn misverstanden ontstaan; die eerste brief had gewoon duidelijk moeten zijn over de uitgangspunten. Overigens vind ik het uiteindelijk verschenen herdenkingsboek prachtig; het is alleen op een rottige manier tot stand komen. Dat de totstandkoming zo lang heeft geduurd, verbaasde mij overigens niets, dat vind ik typisch Defensie.

10. De schade-afwikkeling

Voor mij als wettig nabestaande lag de zaak duidelijker dan in een aantal andere gevallen. Zo was zonder meer duidelijk dat ik recht had op drie maandsalarissen van mijn man. De begrafenis kosten en de andere meest directe kosten zijn snel afgehandeld. Alleen loopt er nog een declaratie met betrekking tot telefoon- en reiskosten. Mijn advocaat is hierover in gesprek met Cunningham Boschman. Ook het bedrag van f 30.000 is vrij snel uitbetaald, ik geloof ergens in oktober.

Achteraf bezien had Defensie er misschien wel beter aan gedaan om iedereen een hoger bedrag te geven waaruit dan ook alle kosten moesten worden betaald. Nu zijn er grote verschillen ontstaan tussen de nabestaanden onderling. De een heeft van alles gedeclareerd, de ander heel weinig. Ook ik wist niet precies wat ik wel en wat ik niet kon declareren."

Bijlage 5Verklaring van familie D

Op 4 september 1997 verklaarden de heer en mevrouw D in het kader van het onderzoek van de Nationale ombudsman naar aanleiding van de klacht die de heer en mevrouw V. hebben ingediend bij de Nationale ombudsman, onder meer het volgende:

"Onze zoon is een van de 34 slachtoffers van de ramp met het Hercules-vliegtuig op 15 juli 1996. Aan de hand van de tien klachtpunten van de heer en mevrouw V. kunnen wij u het volgende meedelen.

1. Met betrekking tot de identificatie

Op 15 juli 1996 hoorden wij omstreeks 18.10 uur dat een toestel was neergestort op vliegveld Eindhoven. Wij wisten direct dat onze zoon daar in zat. Op een gegeven moment werd ons geadviseerd naar Eindhoven te komen. Omstreeks middernacht werd ons toen meegedeeld dat wij geen hoop meer hoefden te hebben. We zouden de volgende ochtend tussen 9.00 en 12.00 uur nader bericht krijgen van iemand van de MDD.

Op 16 juli 1996 kwam pas rond 14.30 uur een MDD'er langs. Hij condoleerde ons, en overhandigde ons een brief van de Staatssecretaris. Wij vonden de brief heel slecht, erg onpersoonlijk. De MDD'er begon op een gegeven moment over het treffen van allerlei regelingen. Hij heeft ons nooit officieel meegedeeld dat onze zoon was omgekomen; over identificatie heeft hij het ook niet gehad. Er is op een gegeven moment nog wel gebeld over het vervroegen van de herdenkingsdienst op 17 juli 1996. Over identificatie is toen niet gesproken. Wie heeft gebeld, weten we niet meer.

Pas op 17 juli 1996 is tijdens de herdenkingsdienst officieel gezegd dat ook onze zoon tot de slachtoffers behoorde.

2. De informatieverstrekking over de doodsoorzaak

Pas op 3 oktober 1996 werd ons tijdens een gezamenlijke bijeenkomst voor nabestaanden informatie gegeven over de doodsoorzaak. Wij vinden het vreemd dat we ook nu nog steeds niets hierover op papier hebben staan. Van de zijde van de MDD hebben wij nooit gehoord dat wij bij een bepaalde arts van Defensie terecht konden voor informatie op dit punt. Zelf hebben wij op een gegeven moment wel achterhaald dat die mogelijkheid bestond. Bij de desbetreffende arts, wij weten zijn naam niet meer, konden wij geen informatie krijgen. Hij was met verlof of zo.

Ergens in oktober 1996, na de bijeenkomst van 3 oktober, hebben wij een overlevende bezocht in het brandwondencentrum te Beverwijk. Hij maakte ons duidelijk hoe een en ander op 15 juli is gegaan. Deze informatie gaf ons veel meer opluchting dan de informatie die we op 3 oktober hadden gekregen. De onbekendheid met de doodsoorzaak heeft ons slapeloze nachten bezorgd. We vinden het heel erg dat Defensie daar zo lang over heeft gezweven.

3. Het gesloten blijven van de kisten

Al op maandag 15 juli 1996 hebben wij te kennen gegeven dat wij onze zoon wilden zien. Een generaal zei ons toen dat dat wat hem betreft mocht; het bleek echter toch niet te mogen. De MDD'er heeft het op dinsdag 16 juli niet gehad over de mogelijkheid onze zoon te zien, en zelf waren wij op dat moment te murw om daar naar te vragen. Onze begrafenisondernemer heeft ervoor gezorgd dat wij onze zoon konden zien, na de herdenkingsdienst op woensdag 17 juli. Eigenlijk gingen wij ervan uit dat wij hem niet meer konden zien, dat idee bestond bij iedereen. Defensie schijnt aan de begrafenisondernemers gezegd te hebben dat het beter was de kisten niet meer te openen. Op dit punt is Defensie ernstig tekort geschoten. Voor de rouwverwerking is het heel belangrijk dat je je kind nog ziet. Wij weten van zeker drie families dat zij hun kind niet meer hebben gezien, dit terwijl ons door Dela is meegedeeld dat alle slachtoffers toonbaar waren. Wij hebben trouwens gehoord dat het RIT ook niet heeft geadviseerd de kisten gesloten te houden.

Later hebben wij van de directeur van Dela nog gehoord dat het op dinsdag 16 juli mogelijk was geweest om alle nabestaanden afscheid te laten nemen van hun omgekomen familielid. De Koninklijke Luchtmacht heeft echter niet toegestaan dat de kisten vóór de herdenkingsdienst zouden worden geopend. Dela deelde in dat verband ook nog mee dat alle slachtoffers op dinsdag 16 juli om 19.00 uur waren geïdentificeerd. Ergens in november 1996 zijn nog enkele mensen van het RIT met foto's bij ons langsgeweest. De staat waarin de slachtoffers uit het toestel waren gehaald, viel alleszins mee.

4. De begeleiding door de MDD

Wij zijn bijgestaan door twee MDD'ers, de eerste week door de eerder genoemde MDD'er, daarna door een andere MDD'er. Eigenlijk werden we niet veel wijzer van hen, ze waren in feite niet veel meer dan boodschappenjongens van Defensie. Echte geestelijke hulp hebben we wel gekregen van een aalmoezenier. De MDD'ers wisten vaak ook geen antwoord op onze vragen, bijvoorbeeld over de doodsoorzaak of over de oorzaak van de ramp.

5. De persoonlijke eigendommen

Er is veel te veel buiten de nabestaanden om geregeld, bijvoorbeeld het openen van de kasten op de kazerne. Wij zouden daar liever zelf bij zijn geweest. Ook vinden we het niet juist dat Defensie zonder onze toestemming alles heeft doorzocht, zoals de kleren van onze zoon, en alle spullen heeft schoongemaakt. Voor de verwerking is het volgens ons belangrijk dat je bijvoorbeeld de rook van de brand in het vliegtuig aan de spullen kunt ruiken. Defensie heeft gewoon geen ervaring met dit soort rampen, en heeft veel te veel beslist voor anderen.

We hebben de spullen ongeveer drie á vier weken na het ongeval opgehaald in de kazerne. We missen nog wel wat spullen, bijvoorbeeld de kleding die onze zoon aanhad.

6. Het verzamelen van de fotorolletjes

Volgens ons had onze zoon verschillende rolletjes meegenomen. Eén daarvan bevond zich in het vliegtuig. Defensie heeft ons de desbetreffende opnamen later gegeven. Volgens ons zijn alle rolletjes op een hoop gegooid. We hebben ook begrepen dat er mogelijk foto's zijn achtergehouden, en dat niet alle negatieven zijn teruggegeven aan de nabestaanden.

7. Het ontwikkelen van de foto's

Defensie had er beter aan gedaan de nabestaanden vooraf mee te delen dat en waarom de verzamelde rolletjes door Defensie zouden worden ontwikkeld. Volgens ons zouden de nabestaanden er dan geen punt van hebben gemaakt.

8. De foto-opnamen van de begrafenisceremonie

Op vrijdag 19 juli 1996 werd ons door een kapitein van het RMC in Vught aangeboden om foto's of een video van de begrafenis van onze zoon te laten maken. Hij heeft geregeld dat er foto's werden gemaakt. Alhoewel er misverstanden bestonden over de procedure, is een en ander in ons geval goed gegaan doordat de fotograaf de foto's kort na de begrafenis rechtstreeks aan ons heeft gegeven. Eigenlijk had hij ze naar Defensie moeten sturen.

9. Het herdenkingsboek

Het herdenkingsboek is via een moeizaam traject tot stand gekomen. Volgens ons heeft het RMC in een opwelling om teveel informatie gevraagd en niet goed nagedacht over de consequenties. Van de uitvoerige bijdragen van de nabestaanden bleef uiteindelijk weinig over. Volgens ons had Defensie in samenspraak met de nabestaanden moeten beslissen over de opzet van het boek. Het eindresultaat vinden we overigens wel heel mooi.

10. De schade-afwikkeling

Door de Staatssecretaris en door de MDD'ers is gezegd dat alle schade zou worden vergoed. Daarbij is geen kader aangegeven waarbinnen kosten konden worden gemaakt. In augustus 1996 kregen we bezoek van iemand van Cunningham. Die zei ons dat hij de door ons opgevoerde kosten redelijk vond, maar dat hij met betrekking tot de kosten van het grafmonument nog overleg moest plegen met Defensie.

Daarna is een aantal posten gehonoreerd, andere, bijvoorbeeld voor kleding, niet. Dat gebeurde ongemotiveerd. Over de vergoeding voor het grafmonument loopt nog een discussie. Defensie schijnt nu aan iedereen daarvoor f. 7.000 te willen toekennen. Het monument voor onze zoon heeft f. 9.200 gekost. Onze advocaat is hierover nog in bespreking. Van een ruimhartige schade-afwikkeling is ons weinig gebleken. Er wordt eerst zonder meer gezegd dat alles wordt vergoed, je maakt dan kosten, en vervolgens blijkt dat sommige zaken niet worden vergoed. Op een gegeven moment wordt het dan ook een principe- zaak.

Het bedrag van f. 30.000 is ergens in november 1996 uitbetaald.

Achteraf gezien had Defensie volgens ons veel beter aan iedereen een hoger bedrag, van bijvoorbeeld f. 50.000 of f. 60.000, kunnen uitkeren voor alle kosten, ofwel duidelijke kaders moeten aangeven waarbinnen kosten zouden worden vergoed.

In algemene zin merken wij nog op dat wij vinden dat de Koninklijke Landmacht heel slecht omgaat met de nabestaanden. Zo heeft de Stichting Hercules-ramp ongeveer zes weken geleden schriftelijk aan de Bevelhebber der Landstrijdkrachten gevraagd of de nabestaanden het ceremonieel tenue van hun omgekomen familielid kunnen krijgen. Op dit verzoek hebben we nog niets gehoord, zelfs geen ontvangstbevestiging. Overigens hopen wij dat het onderzoek van de onderzoekscommissie van de Stichting Hercules-ramp naar de toedracht van de ramp wat oplevert. We zitten nog met enorm veel vragen."